

L'EXPOSICIÓ DEL 88 I EL NACIONALISME CATALÀ

En el centenari
de l'Exposició
Universal de
Barcelona
(1888-1988)

Nadala de la

FUNDACIÓ
JAUME I

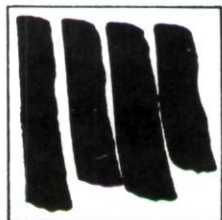
Recull, cada any, les
efemèrides més
significatives
dels Països Catalans

Any XXII-1988

L'EXPOSICIÓ DEL 88 I EL NACIONALISME CATALÀ

En el centenari
de l'Exposició Universal
de Barcelona
(1888-1988)

Any del Mil·lenari
de Catalunya

FUNDACIÓ
JAUME I

Nadal del 1988

A AMB aquesta NADALA, la FUNDACIÓ JAUME I correspon a la gentil aportació de milers de persones d'arreu dels Països Catalans que, com vós mateix, fan possible la dotació dels PREMIS BALDIRI REIXAC, destinats a estimular l'escola catalana, i que, en certa manera, s'inspiren i donen continuïtat a la tasca de la benemèrita ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANÇA CATALANA.

Gràcies a la vostra generositat, els PREMIS BALDIRI REIXAC han anat creixent cada any, fins a convertir-se en els guardons escolars més importants i els més ben dotats, no solament dels Països Catalans, sinó de tot l'Estat, de tal manera que han evolucionat així:

Pel curs	1978-79	2.480.000	ptes.
» »	1979-80	2.750.000	»
» »	1980-81	4.050.000	»
» »	1981-82	4.100.000	»
» »	1982-83	5.250.000	»
» »	1983-84	6.040.000	»
» »	1984-85	6.560.000	»
» »	1985-86	7.000.000	»
» »	1986-87	9.300.000	»
» »	1987-88	9.500.000	»
» »	1988-89	10.000.000	»

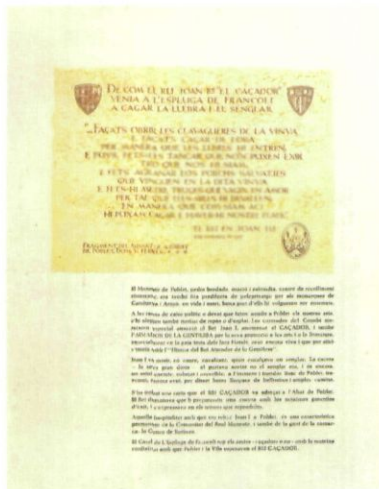
"Als Països Catalans, l'escola serà catalana, o no serà."

MOT DE GRÀCIES

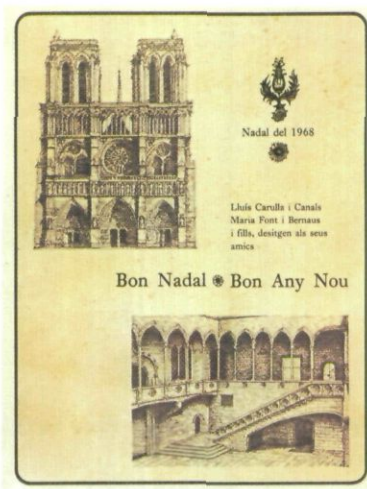
COLLABORACIONS literàries que hem d'agrair per haver fet possible la publicació d'aquestes Nades, en les edicions aparegudes des del 1967. Els anys indiquen els de la Nadala en què es féu la col·laboració.

- Carme AGUSTÍ i BADIA (1977)
Joan AINAUD de LASARTE (1976 i 1987)
J.M. AINAUD de LASARTE (1970 a 1988)
Joan ALAVEDRA (1971 i 1974)
Lluís ALBERT (1975, 1982 i 1985)
Montserrat ALBET (1976, 1979, 1980, 1981, 1982 i 1983)
Imma ALBÒ (1984)
Santiago ALCOLEA i BLANCH (1987)
Roger ALIER (1972, 1984 i 1985)
Josep ALSINA i BOFILL (1976 i 1979)
Leandre AMIGÓ (1986)
Ramon ARAMON i SERRA (1969 i 1978)
Pere ARTÍS (1982)
Xose AVIÑOÀ (1985)
Antoni M. BADIA i MARGARIT (1971 i 1981)
Albert BALCELLS (1987)
Joan BASSEGODA i NONELL (1983)
Miquel BATLLORI (1984)
Josep BENET (1970, 1973, 1979, 1985 i 1988)
Artur BLADÉ i DESUMVILA (1982)
Oriol BOHIGAS (1973)
Pere BOHIGAS (1972, 1981 i 1987)
Maur BOIX (1985)
Emili BOIX i SELVA (1987)
Oriol de BOLÓS (1988)
Jordi BONET i ARMENGOL (1976 i 1982)
Lluís BONET i ARMENGOL (1984)
Maria Lluïsa BORRÁS (1981)
Antoni BREGANTE (1984)
Josep M. CADENA (1972)
Pere CALDERS (1980)
Helena CAMBÓ (1976)
Domènec CAMPILLO (1984)
Guiu CAMPS (1979)
Jaume CARNER i SUÑOL (1984)
Teresa CARRERAS (1984)
M. Àngels CASANOVAS (1984)
Oriol CASASAS (1979 i 1984)
Víctor CASTELLS (1986)
Pere CATALÀ i ROCA (1979, 1985 i 1987)
Alexandre CIRICI i PELLICER (1981)
Eliseu CLIMENT (1977)
Isidre CLOPAS i BATLLE (1976 i 1985)
Daniel CODINA (1980)
Miquel COLL i ALENTORN (1971, 1974, 1975, 1976, 1978, 1979, 1981, 1982 i 1986)
Antoni COMAS (1974)
Àngel CORTÈS (1982)
Fèlix CUCURULL (1982)
Miquel DOLÇ (1982)
Pere DOMINGO (1971)
Salvador ESPRIU (1970 i 1971)
Gregori ESTRADA (1983)
Xavier FÀBREGAS (1974, 1978 i 1980)
Esteve FÀBREGAS i BARRI (1978 i 1986)
Josep M. FARGAS i FALP (1988)
Jaume FARGUPELL (1982)
Josep FAULÍ (1972, 1981 i 1988)
Joaquim FERRER (1980 i 1984)
M. Àngels FERRER (1982)
Josep M. FIGUERES (1981)
Ramon FOLCH i CAMARASA (1980)
Josep M. FONT i RIUS (1987)
Francesc FONTBONA (1973, 1980, 1983, 1985 i 1986)
Joan FUSTER (1971, 1972, 1978, 1980, 1982 i 1983)
Jordi GALÍ (1986)
Tomàs GARCÉS (1972)
Pere GARRIGA (1986)
Josep M. GARRUT (1979 i 1988)
Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO (1988)
Guillem-Jordi GRAELLS (1982)
Pere GRASSES (1986)
Domènec GUANSÉ (1972)
Ramon GUBERN i DOMÈNECH (1987)
Josep GUDIOL (1984)
Manuel IBÁÑEZ ESCOFET (1981 i 1987)
Josep IGLÉSIES (1975 i 1977)
Albert JANÉ (1975)
Enric JARDÍ (1974, 1977, 1981, 1983 i 1988)
Eduard JUNYENT (1977)
Cassià M. JUST (1971, 1978 i 1981)
Emma LIAÑO i MARTÍNEZ (1987)
Josep LLADONOSA (1977)
Teresa LLECHA (1984)
Jordi LLIMONA (1984)
Joaquim LLIMONA de GISPERT (1976)
Josep M. LLOMPART (1979)
Miquel LLONGUERAS (1984)
Montserrat LLORENS (1977)
Albert MANENT (1972, 1974, 1975, 1978, 1980, 1983, 1984 i 1986)
Salomó MARQUÈS (1981)
Jesús MASSIP (1984)
Josep MASSOT (1974 i 1984)
Joan A. MARAGALL (1976)
Jordi MARAGALL i NOBLE (1983)
Roger MARCET (1984)
Oriol MARTORELL (1971, 1978, 1983 i 1984)
Jaume MAYAS (1984)
Gregori MIR (1972)
Jordi MIR (1982)
Josep MIRACLE (1972, 1977 i 1980)
Joaquim MOLAS (1985)
Francesc de B. MOLL (1971, 1976, 1979 i 1981)
Agustí MONTAL (1974)
Andreu MORTA (1968 a 1988)
Ramon MUNTANYOLA (1970 i 1971)
Joaquim NADAL i FARRERAS (1981)
Raimon NOGUERA (1976)
Josep M. NOLLA (1984)
Josep M. NUIX (1984)
Joan OLIVER (1971, 1972 i 1974)
Ricard PEDRALS (1988)
Josep PERARNAU (1975, 1978, 1979 i 1983)
Francesc PÉREZ MORAGÓN (1982)
Maria PETRUS (1984)
Ramon PLA i ARXÉ (1972)
Ramon PLANES (1981)
Josep M. POBLET (1970, 1974 i 1975)
Lluís Ferran de POL (1974)
Josep PONT i GOL (1971 i 1975)
Eduard PORTA (1984)
Josep PORTER (1972)
Joaquim PRATS (1984)
Jordi PUJOL (1978)
Martí de RIQUER (1976 i 1987)
Manuel RIBAS PIERA (1976)
Pere RIBOT (1982)
Santiago RIERA i TUÉBOLS (1983)
Eduard RIPOLL i PERELLÓ (1984)
Teresa ROVIRA (1982)
Jordi ROVIRA i PORT (1984)
P. Basili de RUBÍ (1978)
Jordi RUBIÓ i BALAGUER (1971 i 1972)
Manuel RUCABADO (1984)
Josep M. SALA i ALBAREDA (1975)
J.M. SALRACH (1982 i 1983)
Octavi SALTOR (1978)
Ricard SALVAT (1974)
Josep SANABRE (1968)
Manuel SANCHIS i GUARNER (1976)
Enric SANMARTÍ (1984)
Jan SCHEJBAL (1974)
Maurici SERRAHIMA (1977)
Amadeu J. SOBERANAS (1982)
Jaume SOBREQÜÉS (1982 i 1986)
Josep M. SOLÀ i CAMPS (1977)
Ferran SOLDEVILA (1969)
Antoni TÀPIES (1971)
Josep TARIN-IGLESIAS (1988)
Miquel TARRADELL (1984)
Margarida TINTÓ (1983)
Josep TOMÀS i CABOT (1987)
Joan TORRENT i FÀBREGAS (1977 i 1986)
Enric TOUS i CARBÓ (1988)
Josep TREMOLEDA (1979)
Joan TRIADÚ (1972, 1974, 1977, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984 i 1986)
Josep TRUETA (1971, 1974 i 1976)
Frederic UDINA i MARTORELL (1979 i 1987)
Helena USANDIZAGA (1980)
Edmon VALLÈS (1977)
Josep VALLVERDÚ (1980)
Joaquim VENTALLÓ (1985)
Jordi VERRIÉ (1979)
Jaume VIDAL i ALCOVER (1976 i 1979)
Marc-Aureli VILA (1981 i 1986)
Pau VILA (1971)
Lluïsa VILASECA (1984)
Dan WOHLFEILER (1986)

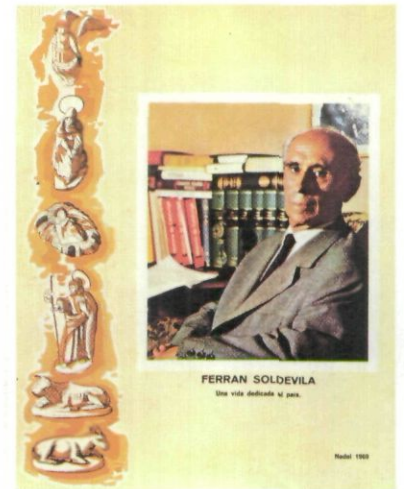
DEDICACIÓ D'AQUESTES NADALES

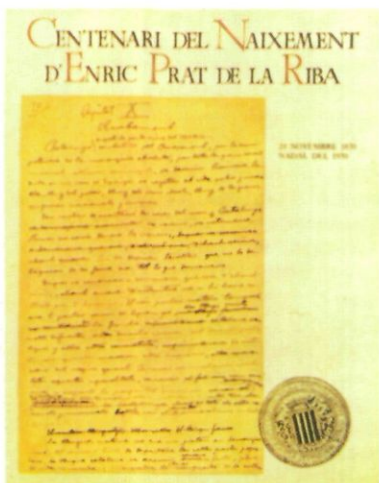
1967. JOAN I EL CAÇADOR

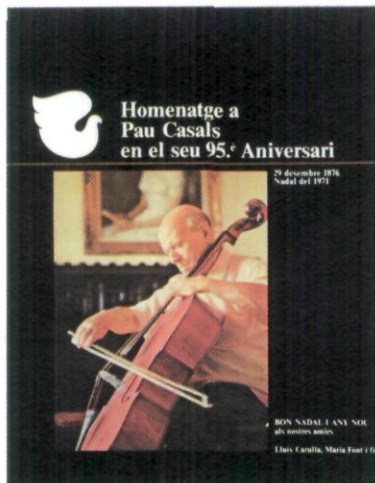
1968. PAU CLARIS

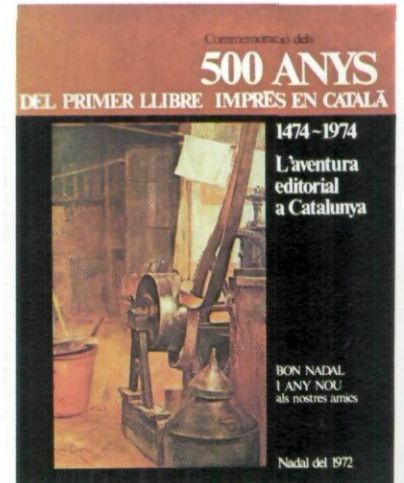
1969. FERRAN SOLDEVILA

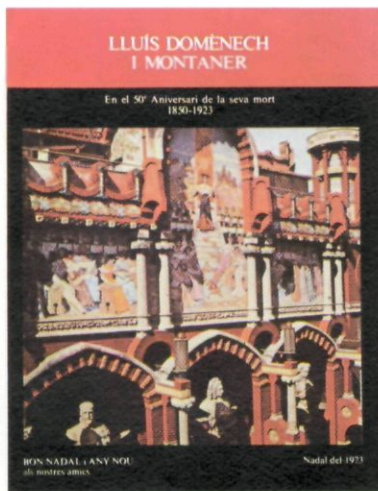
1970. ENRIC PRAT DE LA RIBA

1971. PAU CASALS

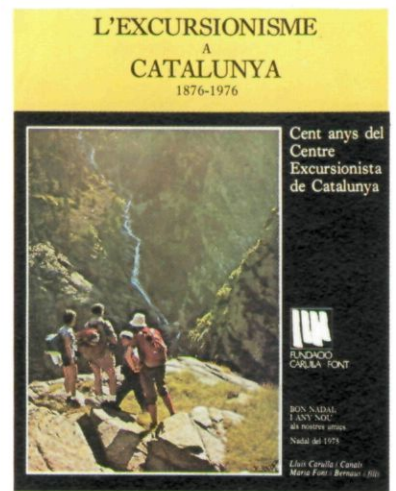
1972. 500 ANYS DEL PRIMER LLIBRE IMPRES EN CATALÀ

1973. LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER

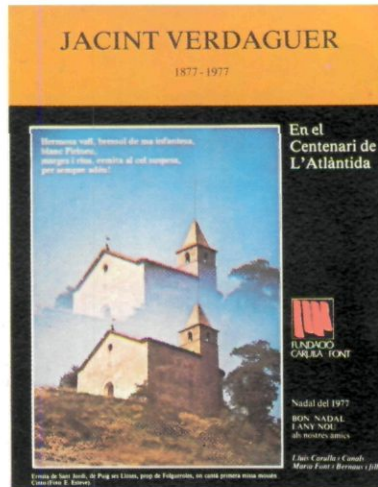
1974. ÀNGEL GUIMERÀ

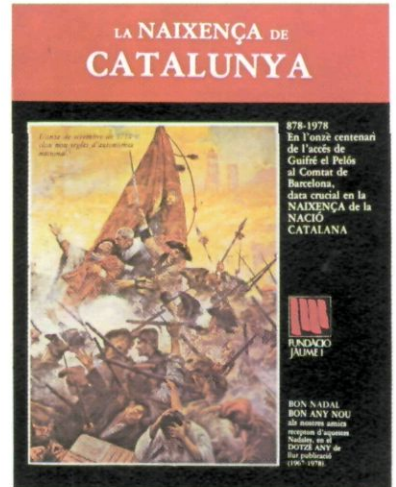
1975. L'EXCURSIONISME A CATALUNYA

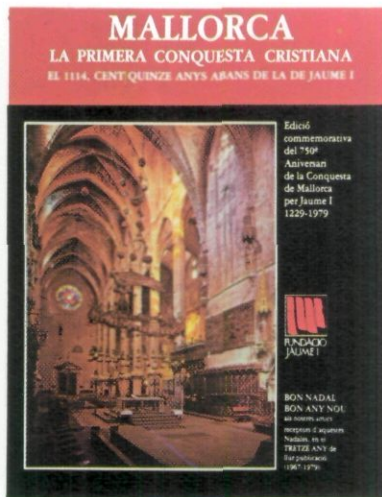
1976. JAUME I, EL CONQUERIDOR

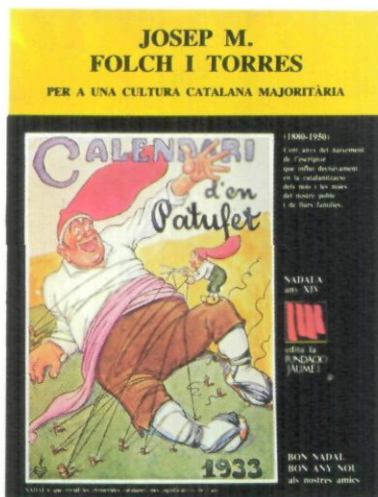
1977. JACINT VERDAGUER

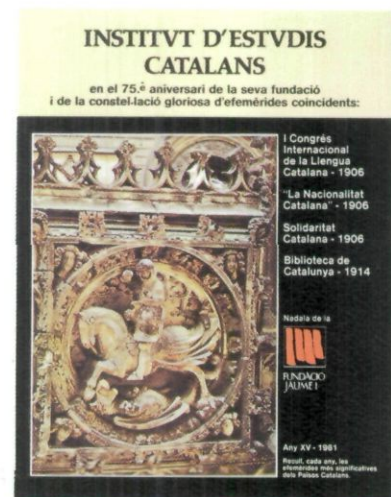
1978. LA NAIXENÇA DE CATALUNYA

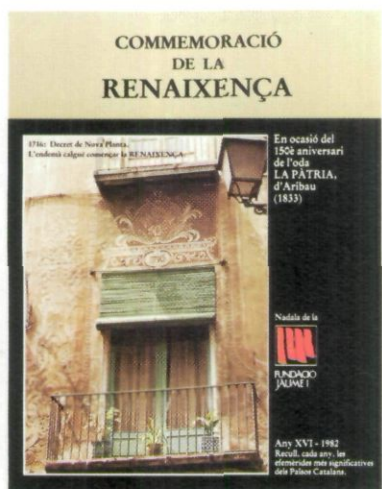
1979. MALLORCA, LA PRIMERA CONQUESTA CRISTIANA

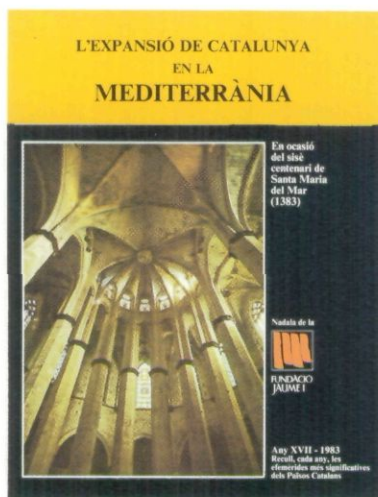
1980. J.M. FOLCH I TORRES

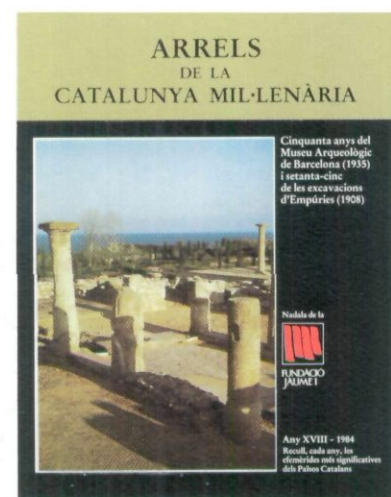
1981. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

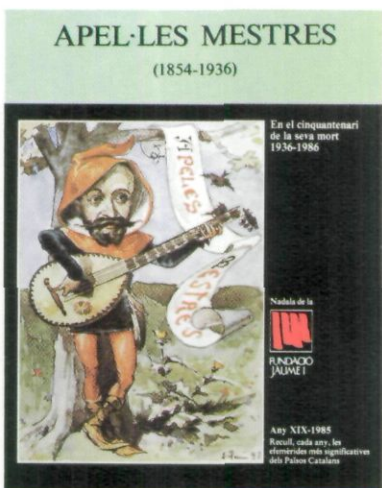
1982. COMMEMORACIÓ DE LA RENAIXENÇA

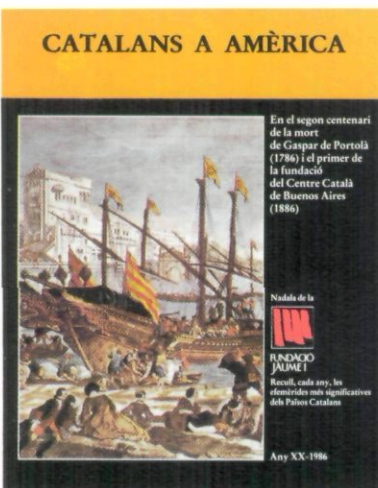
1983. L'EXPANSIÓ DE CATALUNYA EN LA MEDITERRÀNIA

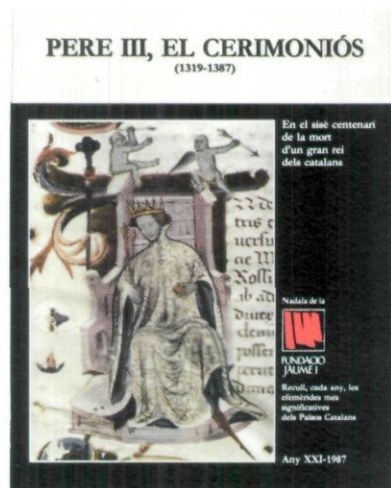
1984. ARRELS DE LA CATALUNYA MIL·LENÀRIA

1985. APEL·LES MESTRES

1986. CATALANS A AMÈRICA

1987. PERE III, EL CERIMONIÓS

LA FUNDACIÓ JAUME I L'ANY 1988

XII PREMIS D'HONOR JAUME I

Els PREMIS D'HONOR JAUME I són atorgats anualment a una persona individual i a una entitat que per llur acció, reconeguda arreu dels Països Catalans, mereixin l'agraïment del nostre poble.

L'acció en qüestió pot haver estat de caràcter científic, cultural en general, social, artístic, cívic, etc. i no ha d'haver estat una acció que s'hagi manifestat exclusivament, o preferentment, en forma d'obra escrita.

Les PERSONES susceptibles d'obtenir el Premi d'Honor Jaume I han d'ésser del País Catalans, vivents, d'una catalanitat conscient, explícita, exemplar i de provada continuïtat, tant si llur residència és als nostres territoris com si és fora d'ells.

Les ENTITATS han d'ésser actuals, i també d'una catalanitat conscient, explícita, exemplar i de provada continuïtat, sigui quina sigui llur residència o àmbit d'actuació.

La Fundació Jaume I dota cadascun del dos Premis a PERSONES i a ENTITATS amb 2.000.000 de pessetes.

El Jurat, integrat per la senyora Maria Macià i Lamarca i els senyors Joan Ainaud de Lasarte, Josep Benet i Morell, Josep Espar i Ticó, Joaquim Maluquer i Sostres, Joan A. Maragall i Noble, Frederic Rahola i d'Espona, Lluís Roca-Sastre i Muncunill i Joan Triadú i Font, ha establert el següent veredict.

PREMI A PERSONES

PILLAR MALLA I ESCOFET del Pont d'Armentera (Alt Camp),

Per la seva dedicació total i llargament exercida als problemes de marginació humana i social que afecten tot un sector de la nostra comunitat, tasca que la guardonada ha portat i porta amb una gran vocació i alhora amb el màxim nivell de competència professional, a Càritas Diocesana i a l'administració pública catalana, amb la qual també ha col·laborat.

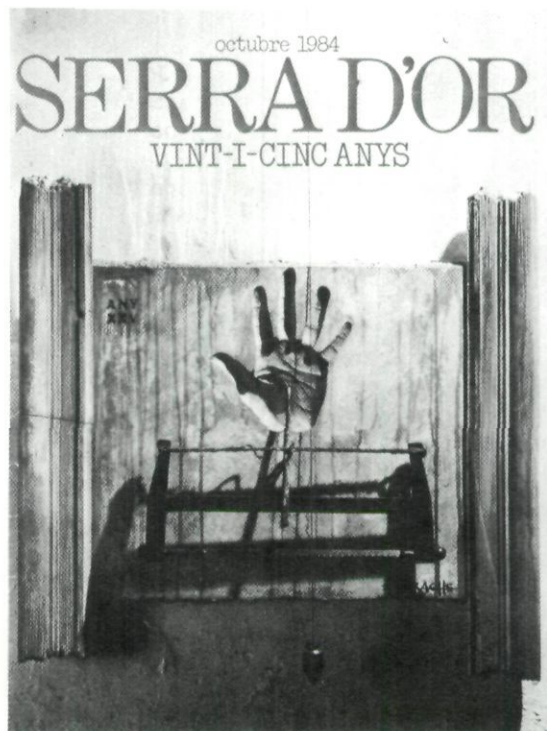
Mestra i Assistent Social, ha treballat a l'Hospital Clínic de Barcelona; onze anys a París entre el emigrants. Ja dins de Càritas —l'organització de l'Església que es dedica a donar assistència als pobres i els margitats—, a Santa Coloma de Gramanet, i actualment com a Secretària General i Cap del Departament d'Acció Social.

Ha estat també professora de Tècniques de Treball Social a l'Escola d'Assistents Socials de Barcelona.

L'any 1978 organitzà el Departament d'Assistència Social de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya, tot orientant el seu treball cap a la creació i l'organització d'una política social a Catalunya.

Ha estat guardonada amb el darrer "Memorial Joan XXIII" per la Pau.

PREMI A ENTITATS

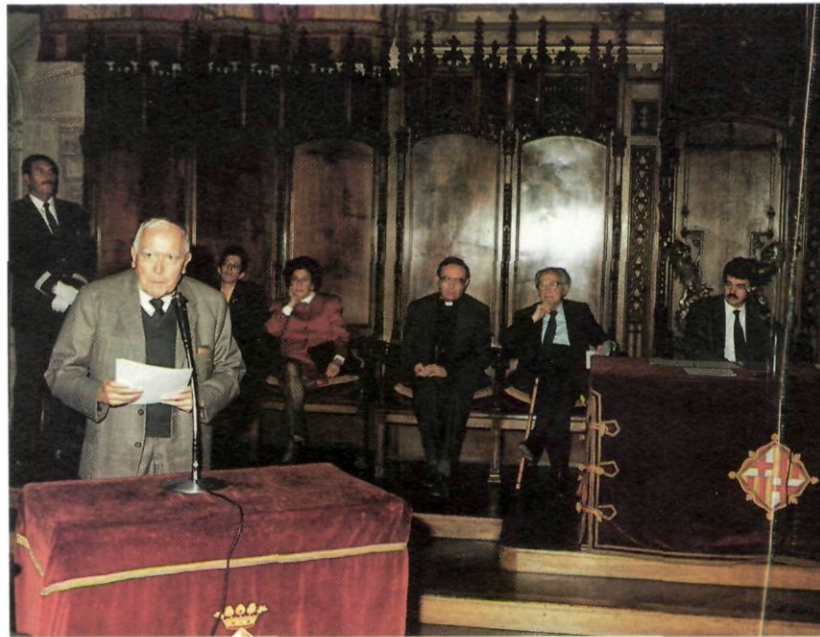
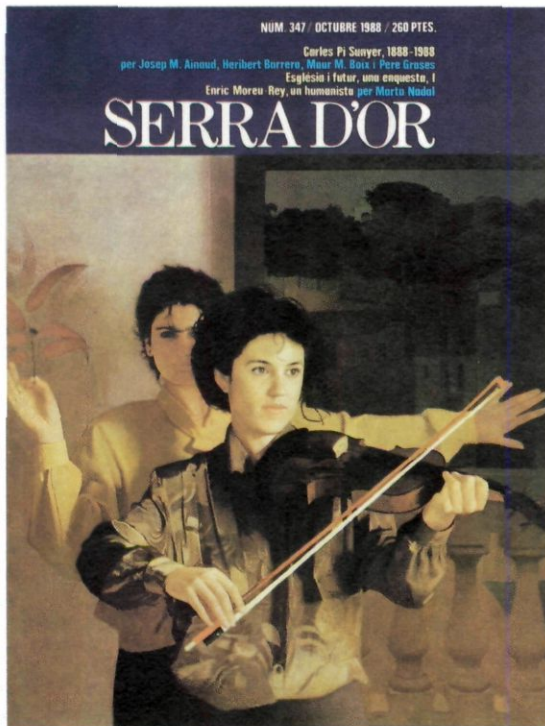
REVISTA SERRA D'OR

Pel seu continuat testimoni de fidelitat a la cultura catalana i a la nostra llengua durant prop de trenta anys; per la seva visió oberta, avançada i plural de les idees, dels de les èpoques més difícils, acompanyada pel rigor intel·lectual en els continguts i de la permanència que caracteritza la seva trajectòria actual.

Nasqué a partir d'una circular del Cor Montserratí convertida més tard en la revista "Germinabit", de caràcter literari i popular. Aquesta darrera esdevingué l'actual Serra d'Or l'any 1959, ara fa trenta anys.

Els seus principals impulsors foren Max Cahner i Ramon Bastardas. L'equip inicial, integrat per Josep Benet, Oriol Bohigas, Jordi Carbonell, Alexandre Cirici, Albert Manent, Maurici Serrahima i Joan Triadú, sabé trobar una fórmula escaient d'amplitud ideològica i de concentració nacional que ha estat transcendental en la història d'aquesta publicació modèlica.

Des del 1964, l'ànima de Serra d'Or és el seu redactor en cap i sotsdirector Jordi Sarsanedas. La direcció ha estat exercida per Jordi Pinell (fins el 1962) i Maür M. Boix.

VI PREMIS JAUME I D'ACTUACIÓ CÍVICA CATALANA

Són sis premis destinats a destacar i agrair la tasca silenciosa i sovint no prou coneguda però exemplar, d'aquelles persones que sempre han actuat, sense equívocs, al servei de la identitat pròpia del Paísos Catalans, en àmbits de la vida i de la relació humana tals com l'ensenyament, els mitjans de comunicació, les ciències, l'art, la cultura popular, la música, el teatre, l'economia, el dret, l'acció social i cívica, etc.

Aquests sis premis són lliurats en el mateix acte que els Premis d'Honor Jaume I.

La Fundació Jaume I dota cadascun d'aquests sis premis amb 300.000 pessetes.

Després d'examinar els nombrosos suggeriments rebuts de diverses persones i entitats culturals i cíviques de la nostra terra, el Jurat ha decidit d'atorgar aquests premis a les persones següents:

JOAN AMORÓS I PLA de Barcelona,

Per la seva actuació com a President de l'Acció Escolar del Congrés de Cultura Catalana i de la campanya "El País a l'Escola"; per la seva participació en la creació del diari "AVUI", i també per d'altres iniciatives culturals, com l'Agermanament Catalano-Occità.

RAMON GUAL, de Codalet (Conflent, Catalunya Nord),

Per la seva llarga trajectòria de lluitador nacionalista al servei de la cultura catalana, portada a terme especialment a través de la seva exemplar dedicació com a professor d'ensenyament secundari de Prada, de les edicions "Terra nostra", i per haver estat durant molts anys l'ànima i el principal suport d'organització de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada.

GASPAR JAÉN I URBAN d'Elx (Baix Vialopó, País Valencià),

Arquitecte municipal que s'ha distingit com a restaurador de la catalanitat en la presentació i la promoció del "Misteri o Festa d'Elx", representació para-litúrgica de teatre medieval català, així com per la seva destacada participació en activitats com el Congrés de Cultura Catalana i el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

JOSI LLORENS I MARTÍ de Barcelona,

Per la seva actuació incessant a favor dels disminuïts psíquics, duta a terme primer a l'entitat ASPANIAS i, des del 1965, a través de la societat cooperativa TALLER ESCOLA BARCELONETAZ, amb diversos centres de treball distribuïts arreu de Barcelona, en els que han trobat acolliment i una ocupació adient més de dos-cents cinquanta disminuïts psíquics, els quals hi reben una formació laboral i professional que facilita la seva integració a la societat.

JESÚS MASSIP I **FONOLLOSA, de Tortosa** (Baix Ebre),

Per la seva exemplar activitat de salvaguarda de la nostra llengua en una població i en un època de resistència i dificultats, durant la qual donà classes en català a l'Escola d'Art i actuà en català en el Jutjat, i molt especialment per la seva tasca com a organitzador i conservador del Museu-Arxiu Municipal d'aquella ciutat.

NEMESI SOLÀ I **FRANQUESA, de Barcelona,**

Per la seva tasca persistent i eficaç de lluitador català irreductible en molt diverses iniciatives cíviques, ja des dels temps més difícils, com a impulsor i organitzador del Focs de Sant Joan i altres activitats de la sectorial de Tradicions i Costums d'Òmnium Cultural i del "Memorial 1714 exposició permanent de les reivindicacions nacionals de Catalunya", a través del qual ha aconseguit de retrobar la capella del Fossar de les Moreres i d'iniciar-ne la restauració.

JOAN AMORÓS

RAMON GUAL

GASPAR JAÉN

JOSI LLORENS

JESÚS MASSIP

NEMESI SOLÀ

MIL·LENARI DE CATALUNYA

Atenent la crida de la Generalitat de Catalunya, la Fundació Jaume I participa en aquesta commemoració.

A tal fi, es farà una reedició especial de la Nadala del 1978 sobre **LA NAIXENÇA DE CATALUNYA** en nombre de 106.000 exemplars, els quals seran distribuïts gratuïtament a tots els alumnes, nois i noies, que cursen el 8è grau d'EGB a tot Catalunya. El llibre s'acompanyarà d'una fitxa didàctica destinada al seu aprofitament escolar a classe.

Tots els mestres de Catalunya seran cridats a col·laborar en aquesta iniciativa per tal que se n'obtingui el màxim profit pedagògic.

VII PREMI

MANUEL SANCHÍS GUARNER

A LA UNITAT DE LA LLENGUA CATALANA

Dotat amb 250.000 pessetes per la Fundació Jaume I, és atorgat anualment a un llibre escrit en català i publicat durant l'any darrer que signifiqui una contribució notable al coneixement de la llengua catalana en l'aspecte de la seva unitat o de qualsevol altre vessant paral·lel o relacionat amb el fi esmentat.

En aquesta convocatòria han estat tingudes en compte les obres aparegudes d'octubre de 1987 al setembre de 1988, tots dos inclusivament.

El Jurat (nomenat per la Comissió Organitzadora de les Festes Populares de Cultura "Pompeu Fabra", amb la inclusió d'un representant de la Fundació Jaume I) constituït pel senyor Ramon Aramon i Serra, president, Carme Alcoverro, Joan Triadú, Jordi Carbonell i Jaume Vallcorba, secretari, ha acordat, després de deliberar, d'atorgar per majoria el VII PREMI SANCHÍS GUARNER A LA UNITAT DE LA LLENGUA CATALANA, a l'obra titulada

HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA

del qual és autor el senyor **Pere Marcet**.

EDITORIAL BARCINO

Es comencen a recollir els fruits del pacient treball de recerca i preparació realitzat els dos darrers anys: dins la col·lecció principal de la Barcino, **ELS NOSTRES CLÀSSICS**, durant l'any 1988 han aparegut els següents volums:

Sermons de Sant Vicent Ferrer, vol. VI i darrer, a cura de Gret Schib.

Divina comèdia de Dante Alighieri, vol. VI i darrer, a cura d'A.M. Gallina.

Vigilant despertador de Miquel Ferrando de la Càrcel, text del s. XVII, a cura de Joan Mas i Vives.

Libre de l'orde de cavalleria de Ramon Llull, a cura d'Albert Soler i Llopart.

Per a l'any vinent, hom ha previst l'aparició dels següents títols:

Obra completa de Francesc Ferrer, mercader barceloní del s. XV, a cura de Jaume Auferil.

Teatre nadalenc, a cura de Ferran Huerta i Viñas.

Dits e fets d'Alfons el Magnànim d'Antonio Beccadelli, dit el Panormita, segons la traducció del valencià Jordi Centelles, del s. XV, a cura d'Eulàlia Duran i Mariàngela Vilallonga (texts català i llatí).

Libre del tresor de Brunetto Latini, vol. IV i darrer, a cura de C.J. Wittlin.

Els orígens. Llibre jutge i Homilies d'Organyà, a cura de Manuel Mundó i Maurici Molho, amb estudis de Jordi Bruguera i Josep Moran.

Decàmeron de Giovanni Boccaccio, a cura de Coia Cabré.

Manual del Pecador remut de Felip de Malla, vol. IV, a cura de Manual Balasch (vol. I de la segona part; manuscrit de València).

Furs de València, vol. V, a cura de Germà Colon.

Glossari de glossaris, a càrrec de Nina Xust.

Serà iniciada la col·lecció dedicada a l'obra del Baró de Maldà segons els manuscrits conservats del s. XVIII. Margarida Aritzeta està preparant el primer volum, dedicat a **Excursions i viatges per Catalunya**.

Dins la BIBLIOTECA RENAIXENÇA, són en curs d'edició els dos primers volums de la nova etapa: un facsímil de l'estudi sobre **Lo Vertader Català** de Josep M. de Casacuberta, i l'índex de la revista **Lo Gay Saber**, (1868-1869, 1878-1883) a cura de Maria Carme Ribé.

S'està preparant l'estudi i els índexs de la revista **L'Avenç** a cura de Maria Capdevila i Carmina Illa.

Pel què fa a la BIBLIOTECA VERDAGUERIANA, cal dir que en el 1988 apareixerà la reimpressió de l'assaig **Ramon Llull en l'obra de Jacint Verdager** de Rosalia Guilleumas, amb l'addició del seu estudi **Deu anys de publicacions verdaguerianes** (1945-1954), i l'edició de l'obra **Llocs verdaguerians** de Josep M. de Casacuberta, amb la col·laboració de Ricard Torrents, entre d'altres títols previstos.

Altres edicions.

A part dels títols indicats abans, són d'imminent aparició els volums següents:

Flora dels Països Catalans, vol. II, d'Oriol de Bolòs i Josep Vigo.

Natura ús o abús? Llibre blanc de la natura als Països Catalans, obra col·lectiva de la Institució Catalana d'Història Natural, dirigida per Ramon Folch i Guillèn. Segona edició actualitzada i ampliada.

Els nostres insectes, de Ramon Vilarrúbia. Reedició revisada.

Literatura catalana antiga, de Joaquim Molas i Josep Romeu. Reedició revisada.

Llibre Blanc sobre la unitat de la Llengua Catalana, de diversos autors.

PREMIS BALDIRI REIXAC

PREMIS A LES ESCOLES

12 premis de 500.000 ptes. cadascun

C.P. LLIBERTAT, de Badalona (Barcelonès).

Per ser la primera escola que va començar el programa d'immersió a Badalona, dut a terme per un equip de mestres compromesos, que han sabut canalitzar els recursos de l'administració i dels pares, per a la renovació pedagògica.

C.P. ROCAFONDA, de Mataró (Maresme).

Per ser una escola que des del primer moment es va plantejar la normalitat lingüística com un factor d'integració dels seus alumnes. També pel seu servei a la catalanització de la comarca del Maresme, tot afavorint l'intercanvi d'experiències.

ESCOLA EL TURÓ, de Mataró (Maresme).

Per l'esforç decidit de catalanització en llengua i continguts, dirigit a un grup humà procedent majoritàriament de la immigració, iniciat de fa temps, en èpoques no gens propícies.

C.P. PAU CASALS, de Sant Joan Despí (Baix Llobregat).

Per ser una de les primeres escoles públiques que han destacat en la tasca de la normalització lingüística en una població majoritàriament immigrada.

ESCOLA LLEBETX, de Vilanova i la Geltrú (El Garraf).

Per l'esforç integrador i renovador en favor de la llengua i la cultura catalanes, iniciat en èpoques poc favorables, havent de vèncer innombrables dificultats per a dur a terme la tasca de catalanització.

C.P. FRANCESC D'ALBRANCA, de Migjorn-Sant Cristòfol (Menorca).

Per la tasca peonera en la normalització idiomàtica a l'illa de Menorca, duta a terme amb sòlida qualitat pedagògica, i pel seu afany de sensibilització en favor de la cultura catalana.

C.P. ALBIRKA, d'Arbeca (Les Garrigues).

Per la tasca d'un equip de mestres entusiasta, que ben arrelat al poble i a la comarca ha sabut obrir l'escola més enllà de les pròpies fronteres, duent a terme un treball de qualitat.

COL·LEGI MARE DE DÉU DEL CARME, de Berga (Berguedà).

Per la constància en la labor de catalanització i difusió de la nostra cultura, dut a terme per una escola religiosa fortament arrelada a la comarca i a les seves tradicions.

C.P. CENSAL, de Castelló (Plana Alta).

Per ser una de les escoles que al País Valencià han endegat un projecte coherent d'escola catalana, aprovat per la Generalitat de València, que esperem sigui element de potenciació del català a la comarca.

I.P.F.P. MONTILIVI, de Girona (Gironès)

Per la important tasca realitzada en la normalització del català als ensenyaments tècnic-professionals, havent generat abundant material tècnic de qualitat, en català.

Tot això en un context difícil donat l'elevat nombre d'alumnes i la poca tradició en l'esmentada dinàmica catalanitzadora.

CENTRE D'EDUCACIÓ ESPECIAL C.R.A.LL, de Vic (Osona)

Com a exemple d'escola capdavantera en la normalització lingüística de nens sords, feta amb qualitat. I per la tasca decidida de catalanització adreçada a les famílies dels alumnes de parla no catalana.

INSTITUT DE BATXILLERAT JOAN OLIVER, de Sabadell (Vallès Occidental).

Per l'acció continuada de normalització de la llengua vehicular i dels continguts catalans dels programes en un centre de Batxillerat amb majoria d'alumnes de parla castellana.

PREMIS ALS ALUMNES

54 lots de llibres per valor de
50.000 ptes. cadascun

PARVULARI I CICLE INICIAL

1. **El sol i la lluna.** Alumnes de Parvulari.
C.P. Castell d'Òdena, d'Òdena.
2. **El meu llibre de llegir,** Alumne de 1r. Educació Especial.
Escola Joan XXIII, d'Els Hostalets de Balanyà.
3. **El centre urbà de Palamós.** Alumnes de 1r. i 2n.
C.P. Ruiz Giménez, de Palamós.
4. **Les nostres dents què?** Alumnes de 1r.
Un carrer de Catalunya en miniatura. Alumnes de 2n.
Escola L'Espill, de Manresa.
5. **Els nostres contes.** Alumnes de 2n.
C.P. Les Palmeres, de Santa Coloma de Gramenet.
6. **Rodolí a Rodolí.** Alumnes de 2n.
C.P. Martí Poch, de L'Espluga de Francolí.

CICLE MITJÀ

1. **El Tibidabo.** Alumnes de 3r.
Escoles Grimm, de Barcelona.
2. **Transformacions.** Alumnes de 3r.
Escola Mowgli, de Reus.
3. **Mataró: La nostra ciutat.** Alumnes de 3r.
C.P. Camí del Cros, de Mataró.
4. **L'hort.** Alumnes de 3r., 4t. i 5è.
C.P. Camí del Mig, de Mataró.
5. **Eleccions Municipals.** Alumnes de 4t.
C.P. Pompeu Fabra, de Llançà.
6. **La fauna del Ripollès.** Alumnes de 4t.
Escola Santa Maria, de Ripoll.
7. **Inundacions a la Ribera.** Alumnes de 4t.
Escola L'Alcocera, de Polinyà de Xúquer.

8. **La hidrografia: Les nostres fonts.** Alumnes de 4t. i 5è.
C.P. de Cabra del Camp.
9. **El riu Llobregat.** Alumnes de 5è.
Escola Guillem de Balsareny, de Balsareny.
10. **Festes tradicionals.** Alumnes de 5è.
Col·legi Mare de Déu del Carme,
de L'Espluga de Francolí.
11. **Els gegants de Gràcia.** Alumnes de 5è.
Escola M. Patronat Domènec, de Barcelona.
12. **Treballant el paper.** Alumnes de 5è.
C.P. Joc de la Bola, de Lleida.
13. **La verema.** Alumnes de 5è. i 6è.
C.P. Pompeu Fabra, de Manlleu.

CICLE SUPERIOR

1. **Els mots més curts.** Alumnes de 6è.
Escola Enxaneta, de Valls.
2. **L'epopeia del poble català.** Alumnes de 6è., 7è. i 8è.
C.P. Soriano Montagut, d'Amposta.
3. **El museu del pa de Tona.** Alumnes de 7è.
Escola Sagrat Cor, de Tona.
4. **Treballs de recerca (4 treballs).** Alumnes de 6è., 7è. i 8è.
Escola Montsant, de Reus.
5. **Resums de notícies.** Alumnes de 7è. i 8è.
Escola Mossèn Cinto, de Folgueroles.
6. **J.V. Foix, català.** Alumnes de 7è. i 8è.
C.P. Pràctiques Annex E.U. Professorat d'EGB,
de Tarragona.
7. **Treballs de literatura (4 treballs).** Alumnes de 7è. i 8è.
C.P. Enric Granados, de Barcelona.

8. **Camps lèxics i semàntics del raïm.** Alumnes de 8è. Escola Mowgli, de Reus.
9. **Treballs de Ciències Socials** (9 treballs). Alumnes de 4t., 6è., 7è. i 8è. Escola Montessori, de L'Hospitalet de Llobregat.

CICLES DIVERSOS

1. **Cent Peus** (Revista). Alumnes de tots els nivells. Escolania de Montserrat
2. **Tot fent música.** Alumnes d'EGB., BUP i COU. Escola Mestral, de Sant Feliu de Llobregat.
3. **Els gegants.** Alumnes de tots els nivells. Col·legi Ntra. Sra. Misericòrdia, de Reus
4. **Tot descobrint la nostra escola nova.** Alumnes de tots els nivells. C.P. La Monjoia, de Sant Bartomeu del Grau.
5. **Poesia visual.** Alumnes de tots els nivells. Escola Príncep de Viana 2, de Barcelona

6. **La vida al bosc i el foc.** Alumnes de tots els nivells. Escola El Puig, d'Esparreguera.
7. **L'entorn de la nostra escola.** Educació especial. Centre Pedagogia Terapèutica Verge Fàtima, de Terrassa.
8. **Treballs diversos** (6 treballs). Alumnes de varis nivells. C.P. Mare de Déu del Carme, de Sant Joan de Vilatorrada.
9. **Treballs de taller** (3 treballs). Alumnes de 1r., 3r. i 4t. EGB. C.P. Fortià Solà, de Torelló.
10. **El temps.** Alumnes de 1r. i 2n. EGB
Colònies de tardor en una granja escola. Alumnes de 3r., 4t. i 5è. EGB. C.P. El Turó, de Montcada i Reixac.
11. **País Valencià. Catalunya Nord.** Alumnes de 5è. i 6è. EGB.
Treballs d'investigació. (4 treballs). Alumnes de 1r. BUP. Escola L'Horitzó, de Barcelona.

BUP, COU i FP.

1. **Un país... el nostre.** Alumnes de 1r. BUP. I.B. Milà i Fontanals, de Barcelona.
2. **Els incendis forestals.** Alumne 1r. BUP. La Salle, de Manresa.
3. **Normalització lingüística.** Alumnes de 1r. BUP. Escola El Casal, de Castellar del Vallès.
4. **Treball de zoologia.** Alumnes de 1r. BUP.
Itinerari. Alumnes de 3r. BUP. Col·legi Ntra. Sra. del Carme, de Balaguer.
5. **Estudi demogràfic de tres pobles i agricultura a la C.E.E.** Alumnes de 2n. BUP. Col·legi Sant Josep, de Tàrraga.
6. **Treballs de literatura** (3 treballs). Alumnes de 3r. BUP. Escola Elisabeth, de Salou.
7. **Passeig de Gràcia.** Alumnes de 3r. BUP. Súnion I.C.C., de Barcelona.

8. **Itinerari a través de la Barcelona setcentista.**
Alumne de 3r. BUP.
I.B. Emperador Carles, de Barcelona.
9. **Enquesta sociolingüística a Solsona.**
Alumnes de COU. I.B. Francesc Ribalta, de Solsona.
10. **El camí ral.** Alumnes de COU.
La romanització. Alumnes de COU.
Col·legi Gresol, de Terrassa.
11. **Projecte d'explotació cunícola.** Alumnes de 1r.
Batxillerat Científic 1 i de 2n. d'Ensenyament
Secundari. Escola Pia, de Terrassa.
12. **Museu d'història de la medicina a Catalunya**
(2 treballs). Alumnes de 1r. i 2n. FP. sanitària.
I.F.P. Pedraforca, de L'Hospitalet de Llobregat.
13. **Estudi socioeconòmic de Manresa i comarca.**
Alumnes de FP. administratiu. I.F.P., de Manresa.
14. **El teatre medieval i les passions.** Alumnes de F.P.
I.F.P., de Martorell.
15. **Producció manufacturera a Banyoles.**
Alumnes de FP-II 1r. I.F.P., de Banyoles.

PREMI A MESTRES I PROFESSORS

El Jurat, després de valorar els 56 treballs presentats, ha decidit, davant la provada qualitat dels dos treballs finalistes, d'atorgar el Premi «ex-eaquo» a

HISTÒRIA ILUSTRADA

d'Artur Palomer i Ferrer i Ramon Salicrú i Puig, que a partir de l'estudi de la realitat més immediata per part dels alumnes, arriba a la coneixença de la història nacional i a

LA SITUACIÓ ACTUAL DE LA DIDÀCTICA DE LES CIÈNCIES: UNA PERSPECTIVA RACIONAL,

de Joan Aliberas i Maymí, per l'oportunitat de la temàtica presentada i pel seu rigor i esforç de síntesi.

JURAT

En aquesta convocatòria 1987-88, el Jurat dels Premis Baldiri Rexach, ha estat integrat per:

Carme Alcoverro
Josep Baluja
Rosa Boixaderas
Pepa Òdena

Montserrat Fortuny
Josep González-Agàpito
Pere Marcet
Margarida Paradell
Pere Roig

XI Premis BALDIRI REIXAC

FUNDACIÓ
JAUME I

CONVOCATÒRIA
PER AL CURS 1988-1989
10.000.000 de ptes.

Aquests Premis, destinats a estimular la normalització de l'escola catalana, són dotats per la FUNDACIÓ JAUME I i amb les aportacions dels receptors del llibre-Nadala que aquesta Fundació tramet anualment.

El seu àmbit és els Països Catalans.

Compten amb l'assessorament de la DEC d'Òmnium Cultural.

PREMIS A LES ESCOLES

- 1) **S'estableixen 12 premis de 500.000 ptes. cadascun**, que seran assignats a escoles que no hagin estat guardonades en anys anteriors.
- 2) Serà premiada la qualitat global de la gestió escolar en l'aspecte concret de la catalanitat. Hom valorarà el lloc que ocupen la llengua i la cultura catalanes en el projecte educatiu, el qual comporta les programacions, l'organització general del centre i l'ús de la llengua en la docència i en totes les altres activitats, tals com les revistes escolars, l'aula de teatre, les excursions, la biblioteca, etc.
- 3) Per a participar en aquests Premis cal omplir i trametre un qüestionari —que serà facilitat a les oficines de la FUNDACIÓ JAUME I— i la documentació que s'hi demana.
- 4) Les escoles ja presentades l'any anterior i no premiades que desitgin optar a aquesta convocatòria, caldrà que presentin un nou qüestionari actualitzat, sense necessitat d'aportar nova documentació justificativa.

PREMI A MESTRES I PROFESSORS

- 1) **S'estableix un premi de 400.000 ptes. destinat a docents de tots els nivells.**
- 2) Serà atorgat a un treball inèdit d'assaig, d'investigació, o que reculli una experiència educativa l'ús de la qual ajudi amb eficàcia a l'estímul de l'ensenyament català a qualsevol àrea concreta, des de la Llar d'Infants a la Universitat. Amb motiu del Mil·lenari de Catalunya i donada la manca de materials d'història general dels Països Catalans destinats a l'ensenyament, els treballs que s'hi refereixin seran considerats amb caràcter prioritari.
- 3) **S'estableix també una subvenció de 400.000 ptes.** per a contribuir a l'edició del treball premiat, en la qual edició sempre hi haurà una referència al premi amb què ha estat guardonat el treball.
- 4) El Jurat podrà dividir el premi o deixar-lo sense adjudicar.

PREMIS ALS ALUMNES

- 1) **S'estableixen 64 premis de 50.000 ptes. en llibres catalans**, a triar pels interessats. Seran atorgats a treballs de classe, realitzats preferentment en equip per

alumnes de Parvulari, EGB, Ensenyament Secundari, COU o Educació Especial.

- 2) Els treballs hauran d'ésser escrits en català, i poden versar sobre qualsevol de les matèries o de les àrees dels cicles escolars citats, o bé ésser resultat d'activitats escolars que abastin diverses matèries o àrees: excursions, visites, periòdics escolars, murals, diaris de classe, col·leccions, manualitats, audiovisuals, etc.
- 3) Tots els treballs han d'ésser acompanyats d'una breu memòria, no més llarga de dos folis, en la qual s'especificaran les motivacions, les circumstàncies i la manera com ha estat realitzat el treball. Quan es tracti d'alumnes de Parvulari, del cicle inicial d'EGB o d'Educació Especial, la memòria pot ésser presentada pel mestre.
- 4) El jurat considerarà d'una manera especial aquells treballs que hagin suposat per als alumnes un esforç de penetració en la realitat social catalana del seu entorn, en la tradició cultural catalana, o que comportin l'aplicació a l'ús escolar de vocabularis tècnics o científics i, en general, que s'insereixin en un context de normalització de l'ús de la llengua catalana a l'escola.
- 5) Als treballs hi ha de constar el curs, els noms dels alumnes, el nom del mestre i les dades completes —nom, adreça i telèfon— de l'escola.

ASPECTES GENERALS

- 1) Els treballs i la documentació s'han d'adreçar a la FUNDACIÓ JAUME I, Aribau, 185 - 08021 Barcelona, abans del dia 15 de febrer de 1989, o bé serà admès que portin matasegells fins a la mateixa data.
- 2) Cal fer constar clarament a quin premi es presenta el treball: a escoles, a mestres o a alumnes.
- 3) Els treballs no premiats podran ésser recollits durant els tres mesos següents d'haver-se fet públic el veredict. Passat aquest temps, la Fundació Jaume I no se'n farà responsable.

Premis BALDIRI REIXAC

Aribau, 185 - Tel. 200 53 47- 08021 Barcelona

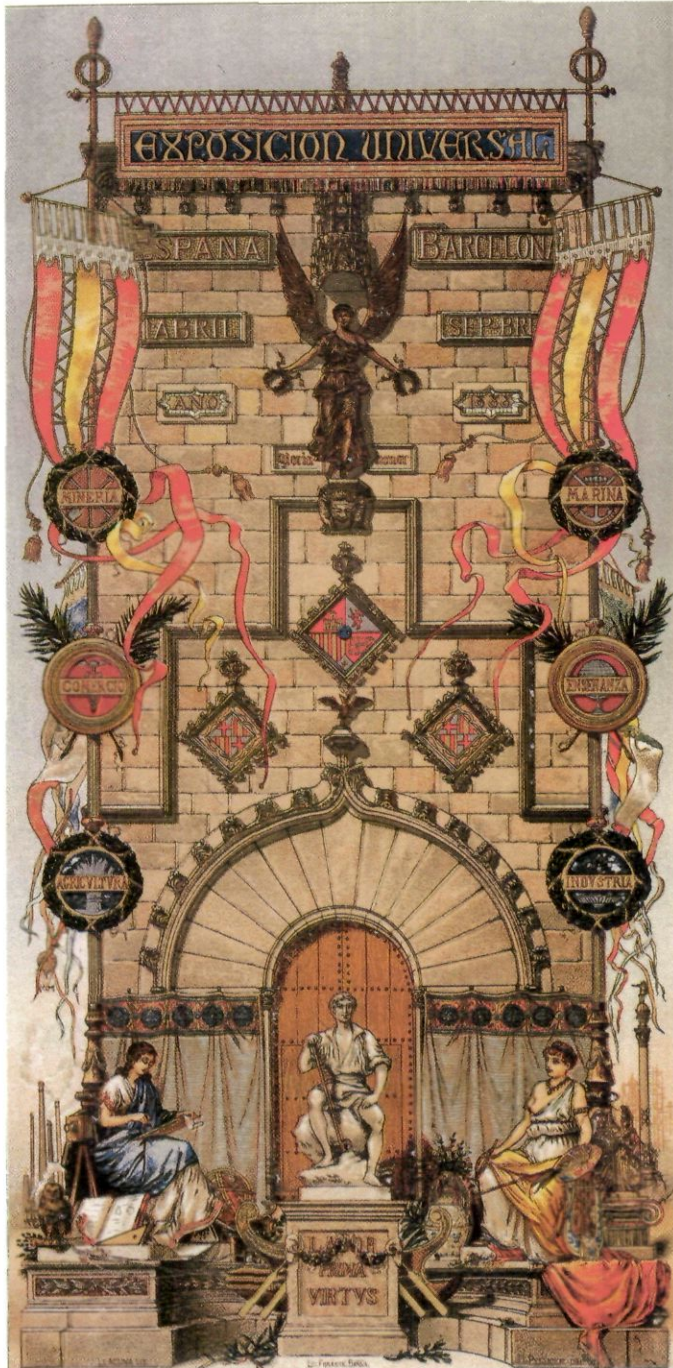
L'EXPOSICIÓ DEL 1888 I EL NACIONALISME

L'Arc de Triomf, portal d'entrada al recinte firal, ha restat com l'element més representatiu de l'Exposició Universal del 1888. Fou realitzat a l'estil mudèixar per Josep Vilaseca (Foto Ramon Manent).

BARCELONA, CAPITAL DE CATALUNYA

Josep M. Ainaud de Lasarte

Catalunya és el resultat de la integració de dues grans realitats: una varietat comarcal, rica i profunda, i una gran ciutat, capital de Catalunya des de fa molts segles. No hi ha oposició entre una realitat i l'altra: hi ha una fecunda integració. Des dels seus orígens, la influència de Barcelona s'ha fet sentir no sols a la seva rodalia, sinó a tot Catalunya. La frase "Cap i Casal" que el rei Jaume II li dedicà i que ja esmentava Ramon Muntaner, és una realitat inqüestionable. És cert que al llarg de la seva història mil·lenària hi ha hagut tensions entre Barcelona i la resta de Catalunya, per un cert afany de concertar poder i riquesa, com en els moments de les guerres dels remences o de les conteres carlines. Però en els moments decisius per al nostre poble, Barcelona i Catalunya han defensat la mateixa causa, han treballat per un mateix destí.

Condicció irrenunciable de capital europea

Per això, els intents —que no han faltat— d'enfrontar Barcelona amb la resta de Catalunya —la pretesa "cultura urbana" oposada a una "cultura rural", que darrerament han volgut resuscitar amb finalitats partidistes— no aguanten cap anàlisi seriós. Ni el intents de fer de Barcelona una "capital de província", o *la segunda ciudad de España*, o fins i tot *una ciudad hispanoamericana* no poden tenir cap futur. El futur de Barcelona, com a capital de Catalunya, és de mantenir-se ferma en la seva condició irrenunciable de ciutat europea. I, històricament i geogràficament, de "ciutat mediterrània". Sempre, però, com a capital de Catalunya.

Una història llarga

Així entindrem millor la seva llarga història ciutadana. Fundada pels romans, mereix des de la seva naixença el títol de "ciutat" ostentat amb

Cartell oficial, obra de J.LL. Pellicer, un dels primers exponents del cartellisme català.

"Rius i Taulet féu empedrar els principals carrers de l'interior; pavimentà amb tacs de fusta el carrer de Pelai, la Rambla i els Passeigs de Colom i de Pujades. Féu arranjar el millor possible les places Reial i Urquinaona i el Passeig de Gràcia, les Rondes i la Gran Via. Va fer el desviament de la riera de Malla que va permetre la urbanització de la Rambla de Catalunya. Va instal·lar la il·luminació elèctrica de la Rambla i els Passeigs de Colom i de Pujades. Va fer construir els Mercats de Sant Antoni i la Barceloneta i acabar el Born." Pere Duran Farell

Barcelona, a finals del segle XIX. En primer terme, el recinte del parc de la Ciutadella i el ferrocarril. Institut Municipal d'Història (Foto Joan Cuitó).

orgull i amb dignitat en tot moment. Els comptes de Barcelona la tingueren sempre com a Cort, i les institucions de la ciutat —en primer lloc, el Consell de Cent— vetllaren per la seva grandesa i el seu bon govern. La data de la seva ocupació pels enemics de Catalunya, l'11 de setembre de 1714, ha estat actualment recuperada com a data de la Festa Nacional de Catalunya.

La història de la ciutat, important per a la història de Catalunya

Per això, els fets importants de la història de la ciutat de Barcelona ho són també per a la història de Catalunya, fins i tot quan algú els intenta tergiversar. L'Exposició Universal del 1888 no és solament una data important per la commemoració industrial i festiva: és també l'avinentesa

d'uns Jocs Florals, on sentim, per primera vegada, l'elogi de la llengua catalana fet per un polígraf castellà davant de la reina regent; és el moment propici per a l'elaboració d'un document important de la història del catalanisme com és el Missatge que la **Lliga de Catalunya** presentà, en nom de la nació catalana, a la reina regent Maria Cristina d'Habsburg, i és el moment més indicat per a la celebració d'un Congrés de Pedagogia que reivindicarà, per primer cop, l'ensenyament en català dels infants catalans.

Nacionalisme i Exposició

No tothom va veure amb bons ulls l'Exposició Universal. Algunes persones, com Valentí Almirall, capdavanter del catalanisme, s'oposaren

La Junta creada para celebrar las fiestas de la Coronación canónica de la milagrosa Imagen de NUESTRA SEÑORA DE LAS MERCEDES, se honra rogando á V. S. se digne concurrir á la solemne procesión que se celebrará el domingo 21 del actual á las 4 de la tarde para conducir desde la Sta. Iglesia Catedral á la Parroquia de su Título, la Sagrada Imagen, ya

*"Era'l gran temple un flameig de llums,
com quan lo jorn comença;
l'altar un cel on pugen los perfums
dels encensers en nuvolada immensa.
Bisbes i abats esperen a ses plantes,
y entre els Prínceps i Infants,
los homes de la pau, los de la guerra,
los néts dels consellers de nostra terra,
hi lluen entre el fauste de la Cort
los hàbits de Ramon de Penyafort."*
J. Verdaguer

Del 18 al 23 d'octubre de 1888, la ciutat celebrà la coronació de la Mare de Déu de la Mercè com a patrona de la diòcesi barcelonina. Mossèn Cinto Verdaguer escriví la lletra de l'himne que musicà Josep Rodoreda. Institut Municipal d'Història (Foto Joan Cuitó).

en principi a una celebració que veien massa lligada a la Cort de Madrid, i fins i tot impulsaren uns Jocs Florals en la data tradicional del primer diumenge de maig.

D'altres, com la revista satírica **L'Esquella de la Torratxa**, boicotejaren en tot moment l'Exposició i sobretot, el seu patrocinador, l'alcalde Rius i Taulet, representant del partit liberal di-nàstic.

Però la majoria de barcelonins i de catalans, a poc a poc, anaren fent seva la idea de l'Exposició, per tal de transformar-la en una esplèndida oportunitat de donar a conèixer al món la realitat de Barcelona i de Catalunya.

1992, una nova oportunitat

Per això l'Exposició Internacional del 1929, gestada i creada des de Catalunya, va quedar com una data important per a la història de Barcelona, tot i les maniobres d'apropiació de la Dictadura de Primo de Rivera.

Per això el Jocs Olímpics del 1992, triomf de Barcelona, han de ser una ocasió excepcional per a explicar al món què som i què volem els catalans.

En tot moment, Barcelona ha de ser fidel a la seva vocació de capital de tots els catalans. Barcelona, cap i casal de Catalunya. Una realitat mil·lenària, plena de tradició, de realitats del present i d'esperances del futur.

LA CIUTAT MODERNA

El Parc de la Ciutadella, inspirat en el Parc Monceau de París, fou realitzat per Josep Fontseré, mestre d'Antoni Gaudí, que hi col·laborà (Foto Ramon Manent).

L'URBANISME, IMPULSIÓ DE LA CIUTAT MODERNA

Enric Tous i Carbó
Josep Maria Fargas i Falp

"La generació del 88 va aprendre a parlar en profunditat de l'art, de la història, del dret, de l'economia, de la indústria, de la política i de tot allò que nodreix la vida d'una nacionalitat equilibrada i madura. I ho va saber fer amb esperit ample i generós, en una Barcelona absolutament transformada que liquidava el provincianisme i es feia cosmopolita de debó."

La Rambla, el passeig més popular de Barcelona. Rius i Taulet en féu pavimentar els dos passeigs laterals amb llambordes de fusta.

EL MARC HISTÒRIC

El centenari de l'Exposició Universal del 1888 és un bon motiu per a què els estudiosos del tema donin els seus diferents punts de vista sobre els fets històrics, artístics, econòmics, culturals, etc. desenvolupats aleshores. Àdhuc els polítics ho aprofiten per escombrar cap a casa, tot establint relacions entre aquella efemèride i els propers Jocs Olímpics del 1992.

Visions diferents

Encara ara es constaten notables diferències de visió entre els autors mitificadors del què va ser i el què va representar per a Barcelona l'Exposició Universal del 1888 i d'altres que la re-
dueixen a un esdeveniment produït en un mo-

ment inoportú, que clou un període molt més ric de la història de Barcelona.

Per valorar l'aspecte urbanístic no tenim altre remei que centrar l'anàlisi sobre els fets generals en què coincideixen les fonts històriques, ni que sigui reiterant el treball d'altres col·laboradors de la Nadala.

Un moment poc oportú

La idea de celebrar una Exposició Universal, apareix en un moment molt difícil per l'economia del país; en certa forma inoportú.

A la crisi financera provocada pel "crac" borsari del 1882, subsegüent a la "febre de l'or", s'hi afegix la crisi agrària, provocada per la caiguda dels preus internacionals dels cereals y la plaga de la filloxera, que delmà les vinyes del país; la

L'esperit d'universalitat de l'exposició del 88, molt més que el seu propi contingut com a certamen, i sobretot la profunda transformació de la ciutat de Barcelona ha estat una realitat transcendental i sumament positiva per Catalunya.

El novembre del 68, Madrid, amb el recolzament fonamental del General Prim, català de Reus, cedia els terrenys de la Ciutadella a la ciutat amb la condició expressa, entre d'altres menys importants, de fer-hi un jardí públic. Dos anys més tard i essent Alcalde de Barcelona en Rius i Taulet, s'aprovava el projecte de Josep Fontseré per portar a terme l'enderrocament de la Ciutadella, amb la consegüent creació del Parc que, així, es feia possible.

L'estàtua del General Prim presidia el passeig central de l'Exposició (Foto Institut Municipal d'Història).

crisi social provocada per l'atur causat pel virtual estat de suspensió de pagaments de moltes empreses tèxtils i companyies ferroviàries; les epidèmies de còlera de l'any 1885 i la caiguda de la construcció, que arriba al seu punt crític als anys 1884 i 1885, és a dir als anys precursors de l'Exposició.

Més malament no podia començar la cosa i solament amb molt bona voluntat es pot justificar la iniciativa com un intent de reanimar el mercat de treball amb les grans construccions projectades.

Iniciativa privada

La idea inicial va sortir d'una iniciativa privada, en concret d'un grup d'especuladors. Grup que feia anys voltava a l'entorn del món de les exposicions, encapçalat per l'Eugeni Serrano de Casanova, un gallec afincat de feia anys a Barcelona i "català de cor", com ell mateix es definia. Aquest promotor havia estat dipositari legal

de la Comissió Regia Espanyola a l'Exposició Universal de París del 1878 i també representant del govern espanyol a altres exposicions posteriors com les de Frankfurt (1881); Bordeus (1882); Amsterdam (1883); i Niça (1884).

Pel març del 1885, quan encara ostentava el càrrec de delegat del Ministeri de Foment a l'Exposició d'Anvers que havia de ser inaugurada poc tems després, proposa a l'Ajuntament de Barcelona d'organitzar una Exposició Universal a inaugurar cap el setembre de 1887, és a dir, poc més de dos anys després.

Am aquest motiu, demanava la concessió de terrenys i ajuts econòmics, que rep el juny del mateix any 1885, en un moment que no ocupava l'alcaldia Rius i Taulet.

Un home experimentat

La idea sortia d'un home experimentat en matèria d'exposicions i amb bons coneixements de

La ciutat de Barcelona, abans i després de la Guerra de Successió del 1714. Gravats que es conserven a l'Institut Municipal d'Història i el Museu d'Història de la Ciutat, respectivament (Fotos de Ramon Manent i Jordi Gumí).

les possibilitats i les limitacions de les ciutats exposidores. Per tant, s'ha de pensar que mai no li va passar pel cap d'entrar en competència amb les grans exposicions universals, quasi imperials, de París o Londres, sinó de continuar i afegir-se a la llarga llista d'exposicions de tipus "menor", en moltes de les quals havia intervingut com a representant del Govern espanyol.

Materials de recuperació

Tot i això, degut als problemes econòmics i concretament a la dificultat de trobar crèdits, per causa de la crisi general, no va poder tirar endavant el seu projecte. Les obres, començades a la part lliure del nou Parc de la Ciutadella amb material recuperat de l'Exposició d'Anvers, prenen un caire provisional i modest. A mitjans de l'any 1886, estaven pràcticament paralitzades. Una inspecció municipal, feta a las acaballes del mateix any i quan en faltava menys d'un per la data proposada per a la inauguració, comprova la poca qualitat constructiva i arquitectònica de l'obra realitzada fins aleshores. Les construccions començades, molt modestes, eren fetes amb estructures de fusta aprofitades d'altres exposicions, tal com s'aprecia en les fotografies d'època.

L'Ajuntament se'n fa càrrec

L'Ajuntament retira la concessió a Serrano de Casanova i, prèvia indemnització, l'obliga a renunciar l'abril del 1887, traspasant a la pròpia Corporació Municipal la feixuga tasca de reorganitzar i de portar a terme l'Exposició Universal. La primera mesura és l'aplaçament de la data d'inauguració, la qual passa del setembre del 1887 a l'abril del 1888.

Un camí poc galdós

Fins aquí, el camí seguit pels primers organitzadors de l'Exposició no és massa galdós i el mateix Ajuntament dubtà entre desconvocar-la

Projecte de Lapierre d'una torre de fusta de dos-cents metres d'alçada amb la qual hom pretenia de competir amb la torre Eiffel parisenca. Afortunadament, el projecte no fou realitzat. Institut Municipal d'Història (Foto Joan Cuitó).

"Estant compromesa, com realment ho estava, en la revolució industrial, Barcelona s'obligava a una increïble i espectacular mobilització, per tal de poder competir dignament, al millor nivell, amb els nuclis internacionals de la nova civilització industrial que s'imposava ràpidament en els països capdavanters." **Pere Duran Farell**

o reprendre el projecte, tot fent les obres a correcuita, per tal de no interferir-se amb la Gran Exposició de París, preparada per a l'any 1889 i on l'enginyer Eiffel ja començava la construcció de la seva famosa i polèmica torre i amb això atraïa l'atenció del món intel·lectual i artístic.

Projectes de torres

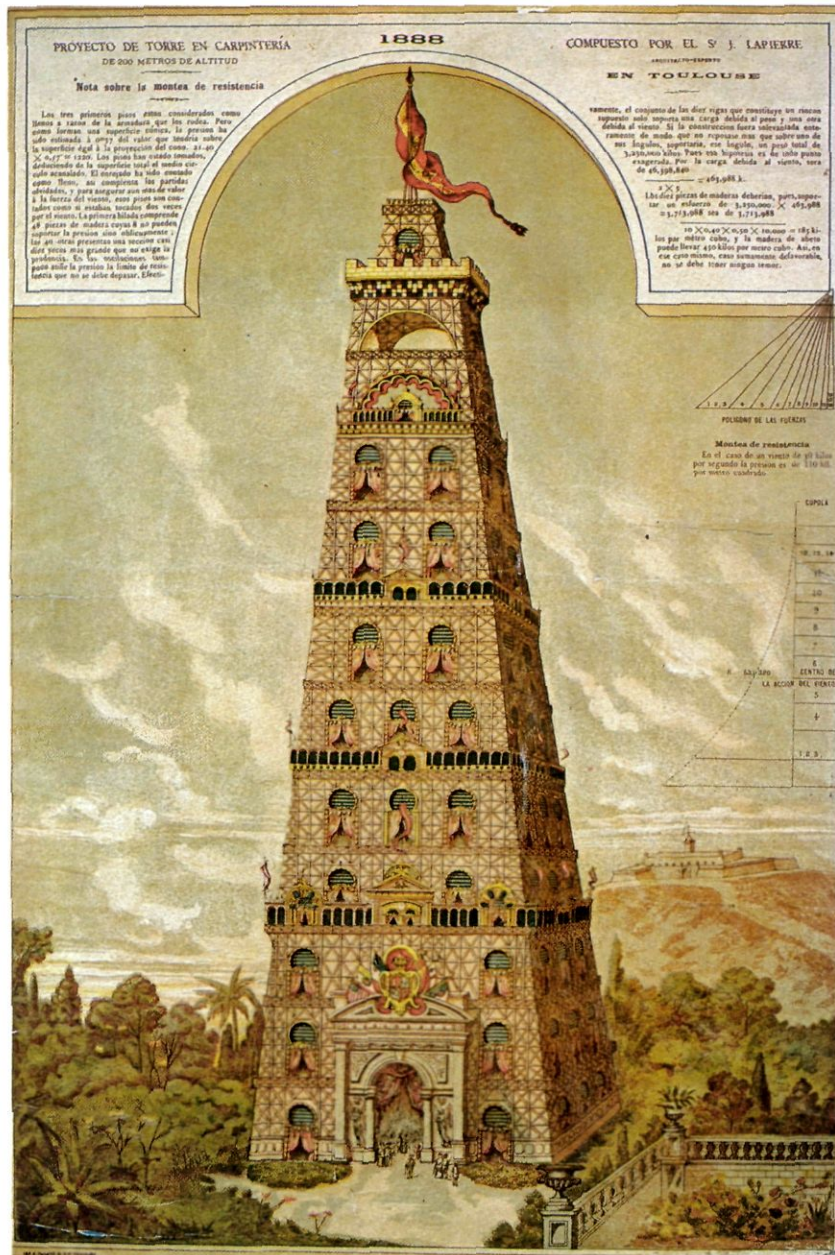
La coneixença del gran projecte francès explica l'intent, no reïxit, d'aixecar també una gran torre amb ocasió de l'Exposició de Barcelona. Un primer intent fou el de l'enginyer francès M. Lapierre. El seu projecte consistia en una torre de fusta, de forma entre piramidal i d'obelisc, amb dos-cents metres d'alçada i emplaçament al centre del gran hemicicle del Palau de la Indústria.

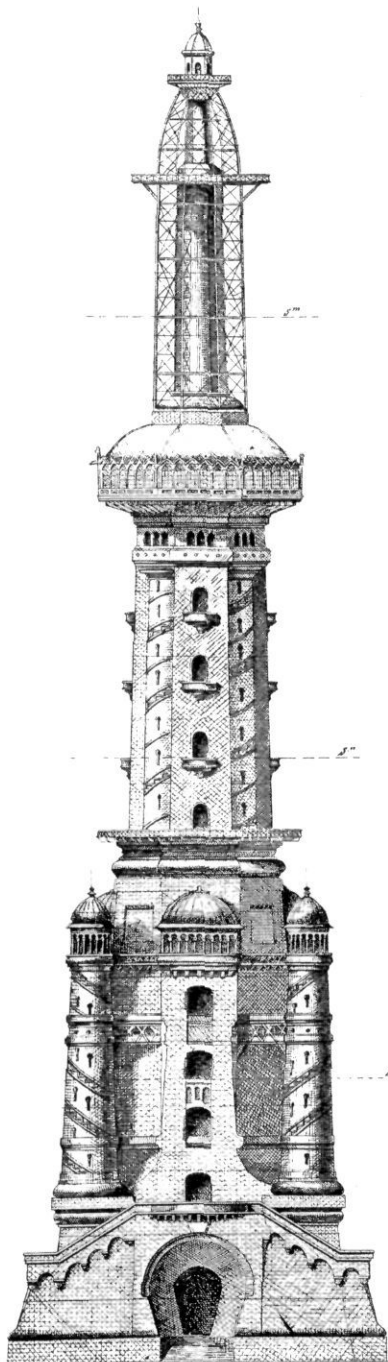
La sol·licitud de permís per a construir-la es fa cap el novembre del 1886 i, encara que després hom va anar rebaixant l'alçada inicial amb projectes menys ambiciosos, no aconseguí el permís municipal. Després, ja separat en Serrano de la direcció de l'Exposició i a molt poc temps de la data oficial d'inauguració, torna a aparèixer un altre projecte de torre, aquest realitzat per l'arquitecte Pere Falqués. És la Torre Comtal, de pedra, totxo i ferro, alçada de dos-cents metres i amb probable emplaçament a l'actual Plaça de Tetuan.

Per sort cap dels dos projectes, extravagants i cars, no van ser construïts.

Possibilitat de fer el ridícul

Tot això permet de donar una certa raó als opositors a la idea inicial i a la forma d'organitzar l'Exposició, els quals, encapçalats per en Valentí Almirall i altres membres del Centre Català, havien previst la possibilitat de fer el ridícul. I és ben cert que fins aleshores la seva previsió s'havia acomplert malauradament.

Un altre projecte de torre, que també havia d'assolir una alçada de dos-cents metres. El realitzà Pere Falqués i tampoc no arribà a bon port. Finalment, l'element monumental que restà com a record de l'Exposició fou el monument a Colom. Institut Municipal d'Història (Foto Jordi Gumí).

A partir d'aquí, l'organització de l'Exposició dona un tomb radical i complet. L'Alcalde Rius i Taulet agafa les regnes i amb la seva ambició, tenacitat, capacitat de treball i experiència, fruit dels seus sis anys i successius quatre torns com a cap de l'Ajuntament de Barcelona, anomena el famós "comité dels vuit", amb el bo i millor de la burgesia catalana. Aquest equip és l'ànima de la nova estructura organitzadora; se'n va sortir prou bé i va realitzar la proesa d'endegar de nou l'Exposició en el curt termini de set mesos: des de l'octubre de 1887 a la inauguració oficial, el 20 de maig del 1888.

Justificar-ne les mancances

L'estudi del procés de realització de l'Exposició, ens indueix a justificar moltes de les seves mancances, assenyalades amb raó, tals com la poca universalitat o la curta quantitat d'expositors i de visitants, malgrat la seva llarga durada, tot i comparant-la amb d'altres exposicions universals de "to menor".

Manca de primícies tècniques

També s'ha assenyalat la manca d'alguna "nova aportació al progrés universal" o almenys d'una primícia tècnica, tal com semblava d'obligació a totes les altres grans exposicions. L'atracció més remarcable va ser la Font Màgica, espectacle de llum i color, amb jocs d'aigua il·luminada mitjançant arcs voltaics, que fou inaugurada la nit del 17 de juny, al bell mig de la plaça de la Ciutadella.

Aquesta atracció, però, ja havia rodat per altres exposicions com a reclam d'una companyia anglo-americana d'electricitat i és el començament de la nova tradició de fonts lluminoses que serà element fonamental de la pròxima Exposició Universal de Barcelona del 1929, quaranta-anys més tard.

L'entrada costava una pesseta i el primer dia se'n recaptaren més de cinquanta mil. Malgrat el seu enorme èxit popular però —s'hi enregistraren en total 2.240.000 visitants—, l'exposició fou un fracàs comercial. Els barcelonins es vieren obligats a eixugar-ne el dèficit a costa d'impostos insòlits, loteries, etc. Institut Municipal d'Història (Fotos Joan Cuitó).

L'altre novetat destacable va ser el globus captiu instal·lat a l'extrem del Passeig de Pujades, prop del Palau de Belles Arts, globus al qual els barcelonins anomenaven "La Bomba".

Aquest aerostat permetia als visitants de l'Exposició d'enlairar-se a una alçada de 300 metres i dominar gran part de la ciutat. Inaugurat el 14 de juny, va durar solament deu dies, perquè un llamp el cremà per Sant Joan i fins l'agost no tornà a enlairar-se un nou globus importat de França.

To científic poc elevat

En conjunt, aquestes i altres "novetats" (com el dejunador, els diorames o el quiosc on s'exhibia un sistema mecànic per a servir begudes) no donaven un to científicament massa elevat a l'Exposició del 1888.

EL MARC URBANÍSTIC

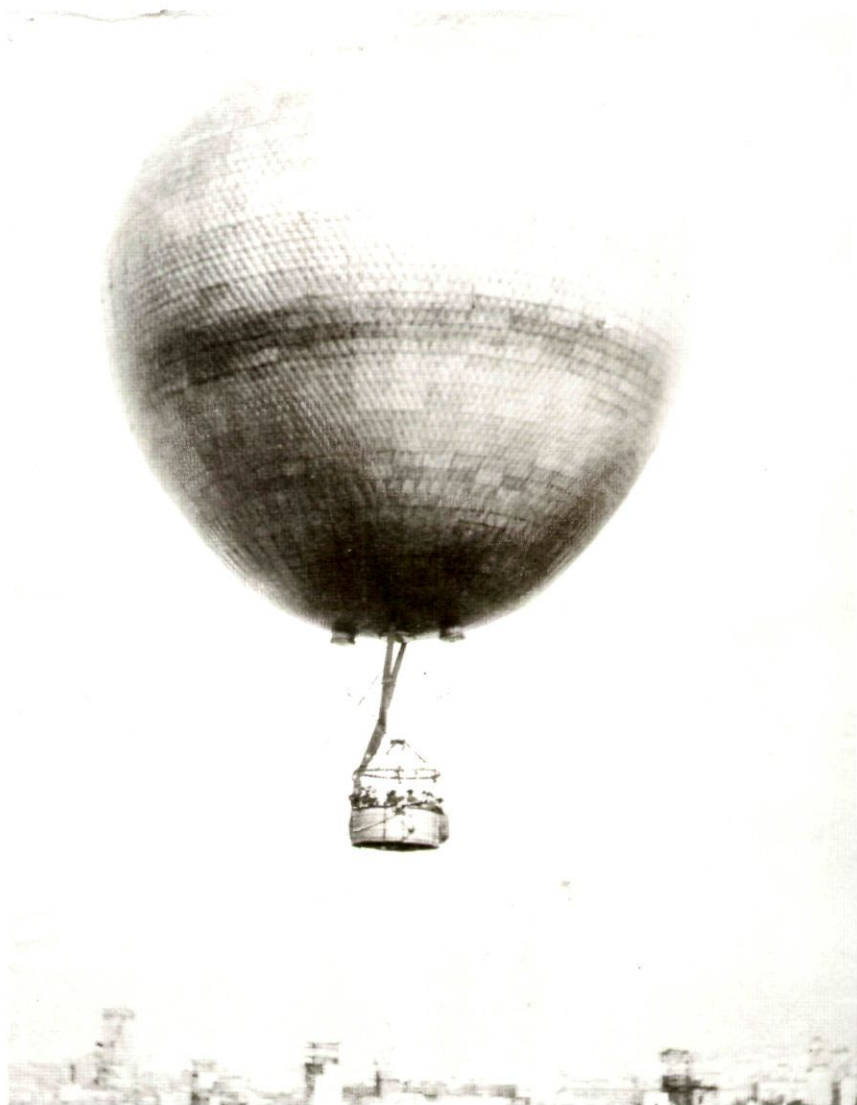
L'Exposició Universal del 1888 es va sobreposar al bon moment urbanístic de la Barcelona dels anys setanta, iniciat amb l'enderrocament de les muralles i la possibilitat d'expansió cap al nou Eixample, i amb el desenvolupament del parc i els museus projectats sobre l'antiga Ciutadella per en Josep Fontseré.

Tres accions urbanístiques

Podem diferenciar tres tipus d'intervencions urbanes:

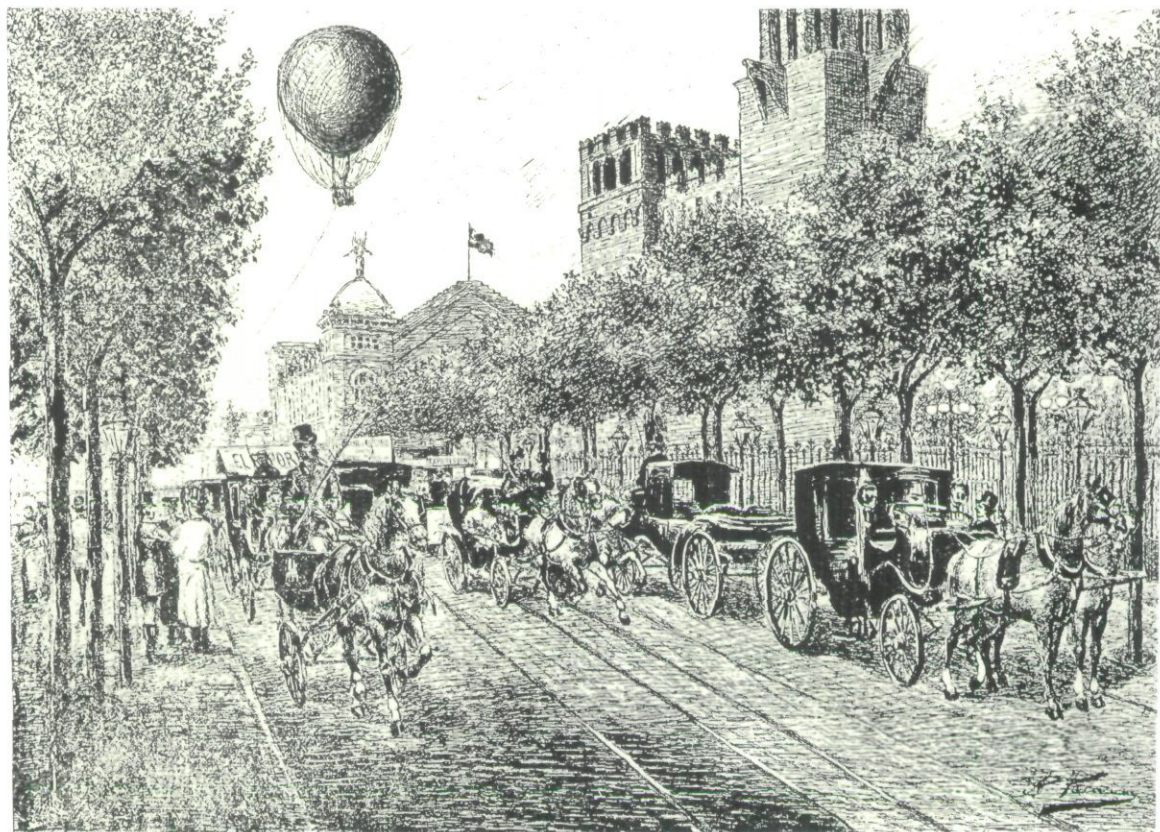
L'operació al Parc de la Ciutadella i el seu entorn, com a marc urbanístic principal.

L'operació de millora de la vialitat urbana, a les Rondes, la Rambla i els Passeigs de Colom,

Per primera vegada els era possible als barcelonins de contemplar la ciutat estesa als seus peus. L'èxit del globus captiu, símbol de modernitat i de progrés, fou considerable. Institut Municipal d'Història (Foto Jordi Gumí).

"Dels anys 30 fins al començament dels anys 60 es va produir una forta industrialització a Catalunya. El 1843 es va constituir la 'Societat Catalana per a l'Enllumenat per Gas' i, ja es va disposar de gas ciutat per a l'enllumenat públic. El 1844 es va constituir el Banc de Barcelona. El 1848 es va inaugurar el ferrocarril Barcelona-Mataró. El 1855 es va constituir 'La Maquinista Terrestre i Marítima' i el 1860 la Borsa, que va funcionar en el Casino Mercantil. La UGT es va constituir l'agost del 88 a Barcelona aprofitant el clima de pacte social i de realisme que va caracteritzar l'any de l'Exposició." Pere Duran i Farel

d'Isabell II i de la Duana des de la Porta de la Pau fins a l'entrada del Parc de la Ciutadella, o sigui tot el recinte que abans estava tancat per les muralles de Jaume I.

L'operació de millora i embelliment de tot el circuit urbà descrit anteriorment, amb altres millores de certes instal·lacions del tipus enllumenat, pavimentació, sanejament, etc.

L'OPERACIÓ AL PARC DE LA CIUTADELLA

L'operació urbanística realitzada en el Parc de la Ciutadella és la més important aportació a la formació de la ciutat moderna aparentment deixada per l'Exposició Universal de 1888.

Però mentre podem distingir dues fases diferents en el procés organitzatiu de l'Exposició (primer la d'en Serrano i després la d'en Rius i Taulet), no es pot parlar de models urbanístics diferenciats, entre el primer d'Alexandre Salle i Jaume Gustà i Bondia i el segon de l'Elias Rogent.

"El mèrit fonamental de Rius i Tauler és que va saber connectar amb els sentiments i actituds d'aquella societat que, sobretot des dels anys 60, vivia en el desconcert i que va intuir-ne el seu potencial per viure activament en la modernitat com a poble fet i digne. Rius i Tauler va saber interpretar la significació profunda de la Renaixença, com a signe inequívoc d'un madurament social ja suficient per poder provocar una mobilització integral de valors i d'actituds ciutadanes." Pere Duran i Farell

L'enderrocament de la ciutatella, edifici oprobios per Barcelona, era una de les aspiracions dels barcelonins. Institut Municipal d'Història (Foto Jordi Gumí).

Sobreposició a un model important

La manca de temps o d'imaginació va impedir una aportació urbanística real important d'ambdues solucions, les quals es van sobreposar al gran model urbanístic preexistent: el projecte de parc i museus d'en Josep Fontseré i Mestres, guanyador del concurs del 1871 i amb aprovació municipal del març del 1872, raó per la qual explicarem després amb més extensió el desenvolupament històric d'aquest projecte.

Obres avançades

Recordem que tota la part alta del parc ja estava ajardinada i que moltes obres havien estat acabades i posades en funcionament des de molt abans de ser pensada l'Exposició.

Que les obres de l'Hivernacle, del Mestre d'Obres i Arquitecte Josep Amargós, s'acaben el 1884. I que l'Umbracle, segons projecte del mateix Fontseré del 1883, es troba en avançat procés de construcció i és previst, al projecte inicial d'en Serrano, de destinar-lo a Gran Saló de Festes i conferències. Va ser reformat per l'arquitecte Jaume Gustà cap el 1887 i restituit després al seu estat primitiu pel Mestre d'Obres i Arquitecte Josep Amargós i Samaranch.

La "catedral laica"

Tanmateix, l'edifici del dipòsit regulador de les aigües de rec del parc, projectat per Fontseré amb l'ajuda d'en Gaudí cap el 1874, és lliurat a l'Ajuntament cap el desembre del 1880 i permet que la cascada ja funcioni l'any 1881, amb maquinària, fabricada per "La Maquinista", que havia estat ja instal·lada l'any 1878.

El Museu Martorell

Comentari a part mereix el Museu Martorell, encarregat per la Comissió especial del Parc de la Ciutatella a Josep Fontseré, el desembre del

1884, com a Museu Botànic i Mineralògic. El projecte fou acabat el maig del 1876 i també s'hi aprecia la mà del jove estudiant Antoni Gaudí.

La Comissió especial del Parc de la Ciutatella va aprovar el projecte el desembre del 1878 i el va trametre a l'aprovació municipal. Fou informat per l'arquitecte Antoni Rovira i Trias, el qual, en un termini de tres dies, s'hi oposà totalment i en proposà la substitució per un altre projecte de la seva autoria, no acceptant la col·laboració d'en Fontseré més que com a ajudant.

Aquest va ser el projecte realitzat i que fou inaugurat per l'alcalde Rius i Tauler el setembre del 1882 amb el nom de Museu d'Arqueologia i Història Natural, fins que més tard, cap el 1891, en què la part d'arqueologia es traslladà, quedà com a Museu d'Història Natural o de Geologia,

L'actual Plaça de Palau, amb els porxos d'en Xifré i la Llotja en primer terme, fou una de les realitzacions urbanístiques que propicià l'Exposició Universal del 1888. Museu Municipal d'Història (Foto Jordi Gumí).

L'Exposició aprofità algun dels edificis de la ciutadella que no havien estat enderrocats. La capella fou integrada en el conjunt. Institut Municipal d'Història.

La casa Gibert, a la plaça de Catalunya, tot just urbanitzada de poc, obra d'Elies Rogent. Fou inaugurada per Isabel II l'any 1860 (Foto Jordi Gumí).

encara que a la llarga ha acabat amb el nom de Museu Martorell, com homenatge al mecenes que va fer possible la seva construcció.

Aquest edifici va ser utilitzat a més com a secció de bibliografia de l'Exposició.

Model conservat

En passar la iniciativa de mans privades, encara que amb un cert suport municipal i estatal, a les d'un equip de grans personalitats ciutadanes ("caps de brot" segons la denominació del periòdic satíric "L'Esquella de la Torratxa") dirigides i acompanyades per l'alcalde Francesc de P. Rius i Taulet com a President (el "Rius i Xiu-let" de la mateixa publicació) el model urbanístic és conservat i solament és perfeccionat pel nou director de les obres, l'arquitecte Elies Rogent.

El model triat per en Serrano de Casanova (que es basava en el projecte dels seus arquitectes, el francès Alexandre Solà i el barceloní Jaume Gustà i Bondia) va ser conservat, segurament a causa de la falta de temps i la pressa per acabar l'Exposició en la data anunciada i ajornada poc després.

Rogent, un arquitecte prestigiós i experimentat

El nou director de les obres era el constructor de la Universitat, i això li va permetre una certa experiència en matèria d'exposicions perquè aquell edifici i l'esplanada del davant —no oblidem que aleshores el gran edifici de la Universitat estava construït en ple camp— havia servit per allotjar l'Exposició General Catalana del 1871, endegada per la "Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País" i sostinguda per l'Ajuntament i altres corporacions, i que havia estat inaugurada pel rei Amadeu I.

El 1877 s'havia fet també una altra Exposició la baixos i l'esplanada situada al davant de l'edifici de la Universitat, amb una completa selecció de la maquinària fabricada a Catalunya, exposició que fou inaugurada pel nou rei Alfons XII.

Un home integrador

L'Elies Rogent es pot considerar l'ànima de les obres de l'Exposició Universal i, com a primer director de la nova Escola d'Arquitectura, associà al projecte molts dels professors companys seus, per la qual cosa el conjunt arquitectònic defineix prou bé l'estat de l'arquitectura catalana del moment, malgrat l'absència notable d'en Gaudí.

Possibilista

Dins del parc, en Rogent s'adapta de forma possibilista a l'estat de les obres en el moment de pendre la direcció.

A la part alta, assumí el parc projectat per en Fontseré i ja molt desenvolupada, que li serví per disposar de petits pavellons, com el de la Companyia de Tabacs de Filipines, el cafè mostrador, les instal·lacions japoneses, etc. i aprofitar les construccions ja acabades com la Cascada i el llac.

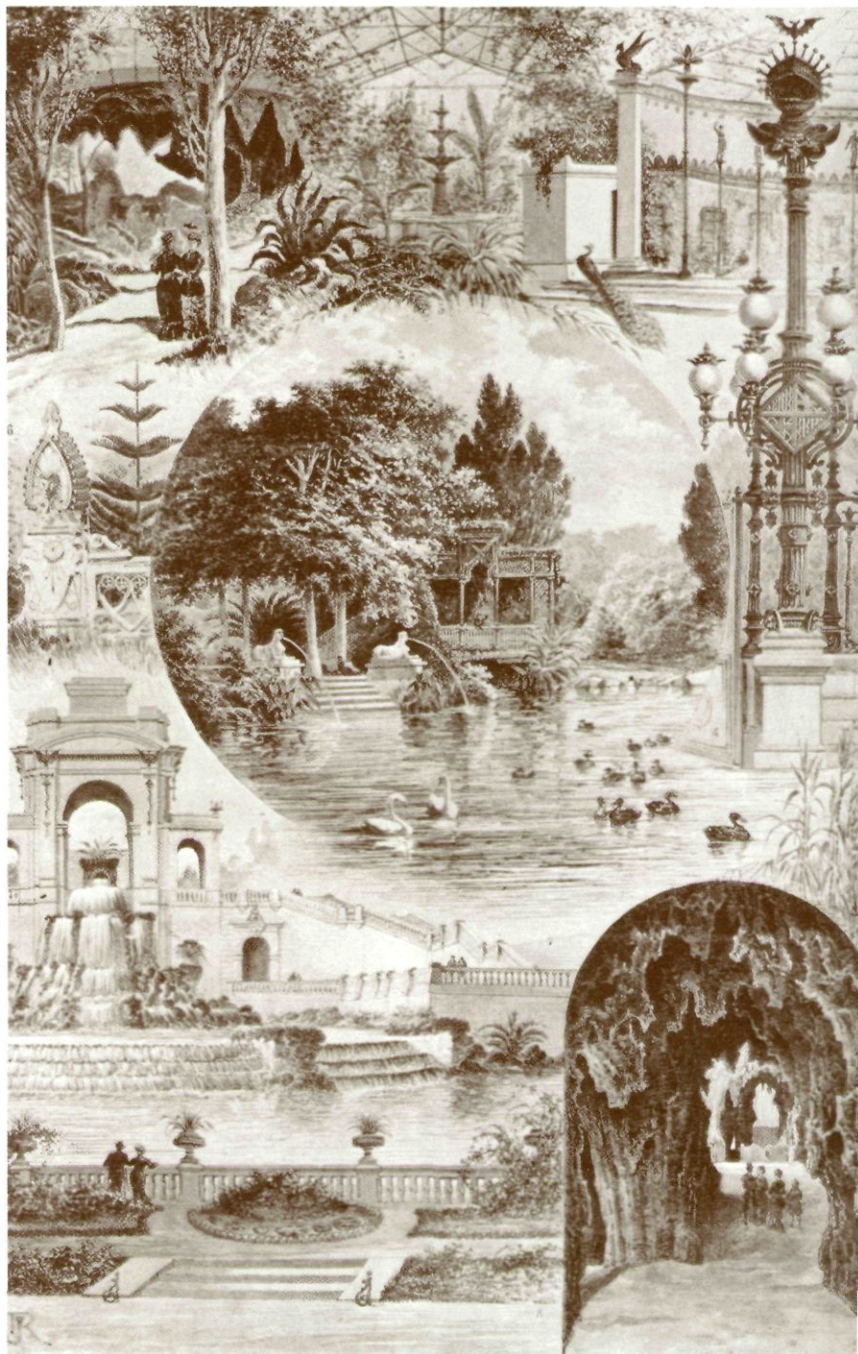
Edificis que s'han conservat

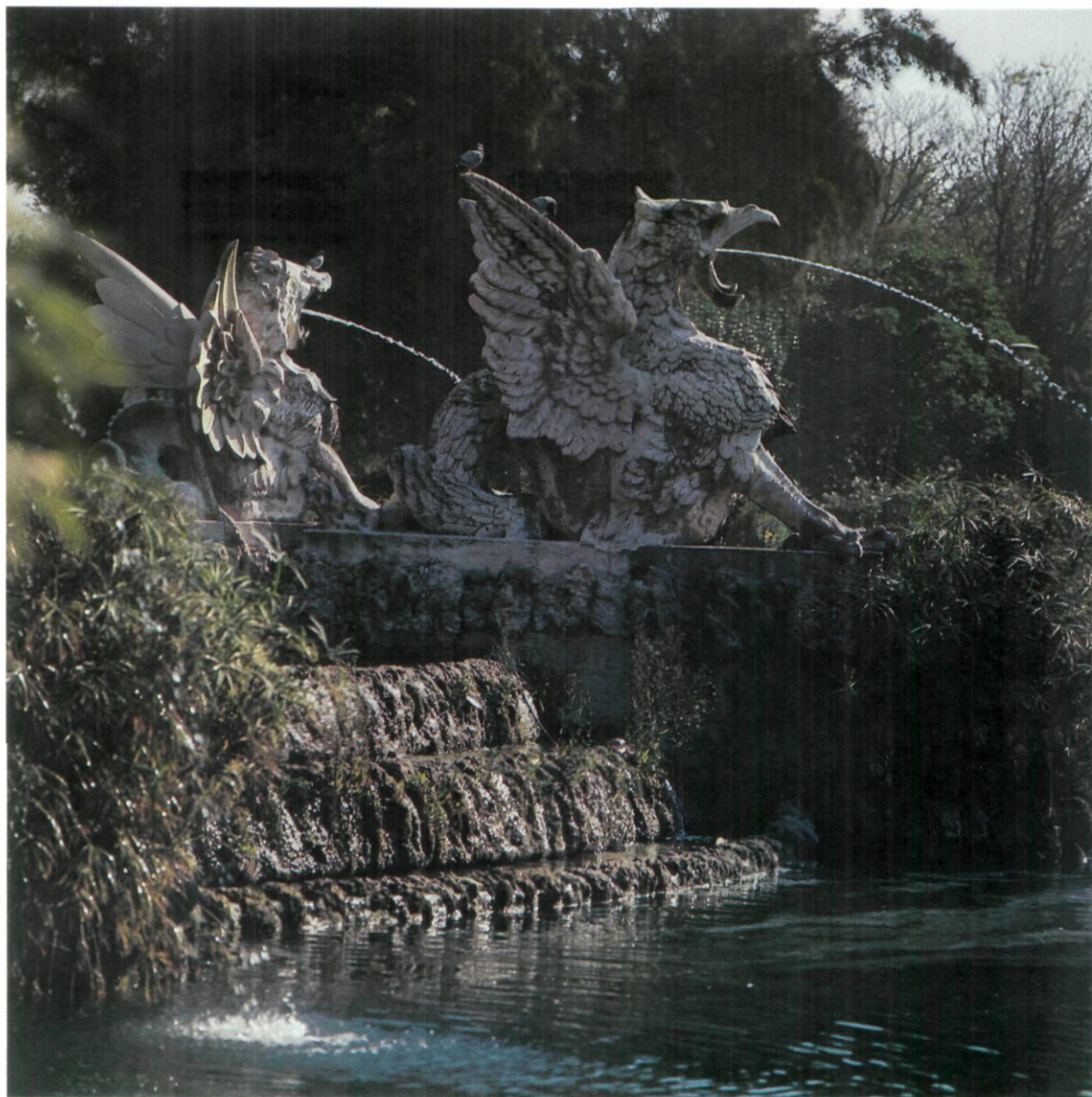
Al mig del parc aprofita vàries construccions militars de l'antiga Ciutadella, encara en funcionament, com el palau del governador, la capella i l'arsenal —que s'han conservat— per fer-hi un gran espai central, on disposarà una de les peces "atractives" de l'Exposició, és a dir, la "Gran Font Màgica".

A l'actual parc zoològic

A la part baixa del parc, on encara no s'havia fet res del projecte d'en Fontseré i era l'espai més gran, va mantenir la construcció central del projecte d'en Serrano de Casanova, és a dir, el Gran Palau de la Indústria i el Comerç.

La forma d'aquesta construcció s'adaptava en planta al contorn semicircular de la part baixa

Dins el recinte del Parc de la Ciutadella s'hi pot veure encara la Cascada que, iniciada anys abans, va ser acabada el juny del 1888 (Foto R. Manent).

del parc projectat per en Fontseré, imitant el model establert pel Palau del Vins de Bordeus (1882) i permetia organitzar un esquema expositiu per països i matèries ja assajats al gran Palau de l'Exposició de París (del 1867). Tal com s'assenyala als plànols oficials, s'hi feia una "clasificación en la instalación por similitud de productos y unidad de nación".

Aquest gran Palau de la Indústria i el Comerç, era la construcció central del projecte primitiu d'en Serrano i, tal com hem dit, fou mantingut, per raons comprensibles, en el projecte d'en Rogent, tot i /afegint-li una nova façana sobre la plaça central d'accés amb porxos i torres per tal de millorar-li la imatge.

Altres construccions

Encara dins l'espai del parc, es completà la sèrie d'edificacions disposada al llarg del Passeig de la Indústria —ara P. Picasso— amb el cafè-restaurant encarregat a l'arquitecte Lluís Domènech i altres dues construccions anodines del projecte inicial d'en Serrano, destinades a pavellons de colònies espanyoles i ensenyament.

Darrera el gran Palau de la Indústria es va disposar l'allargat pavelló de Material de Transport i Locomoció i, invadint terrenys de fora del parc, la galeria de Màquines, part de la qual s'ha conservat fins ara com a estables de la cavalleria de la Guàrdia Urbana.

Quatre espais fora del parc

Els espais urbanitzats fora de la zona tancada del parc eren els quatre següents: el saló de Sant Joan i Passeig de Pujades; les illes veïnes sobre el carrer de Sicília; la secció marítima i l'Hotel Internacional, al Passeig Colom.

L'àmbit de l'Exposició sobrepassava el límits del parc i tancava dins les antigues alineacions dels baluards de la fortalesa de la ciutadella grans solars irregulars amb façanes al Saló de Sant Joan i el Passeig de Pujades, aprofitats per fer els palaus de Belles Arts, de les Ciències, de l'Agricultura i del Material de Construcció.

A les illes veïnes sobre el carrer de Sicília es van edificar l'antic dipòsit d'aigües del parc i les construccions auxiliars destinades a l'Exposició de Minería i els annexes de concursos especials i embalatges.

Dues mançanes més es van dedicar a casernes, cedides al Ministeri de la Guerra, com a compensació pels terrenys cedits per l'enderrocament de la fortalesa.

La secció marítima

La secció marítima es va disposar sobre l'antic fort de Sant Carles, connectat abans amb la Ciutadella mitjançant una trinxera coberta i ara per l'anomenat pont de la Marítima, que creuava les vies del ferrocarril i el Passeig del Cementiri.

Aquesta secció va tenir un gran èxit popular, per les instal·lacions d'esbarjo construïdes sobre la platja i el mar, que permetien prendre refrescos sota las veles acolorides i banys.

A la secció marítima s'hi exposaren els materials relacionats amb la pesca i la navegació.

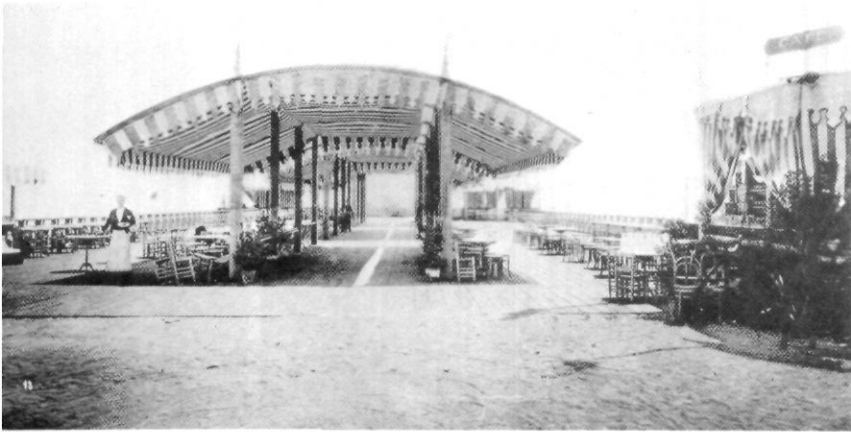
Entre altres, hi havia els pavellons d'Enginyeria militar i material de guerra; de construccions navals; de piscicultura, de material de salvament

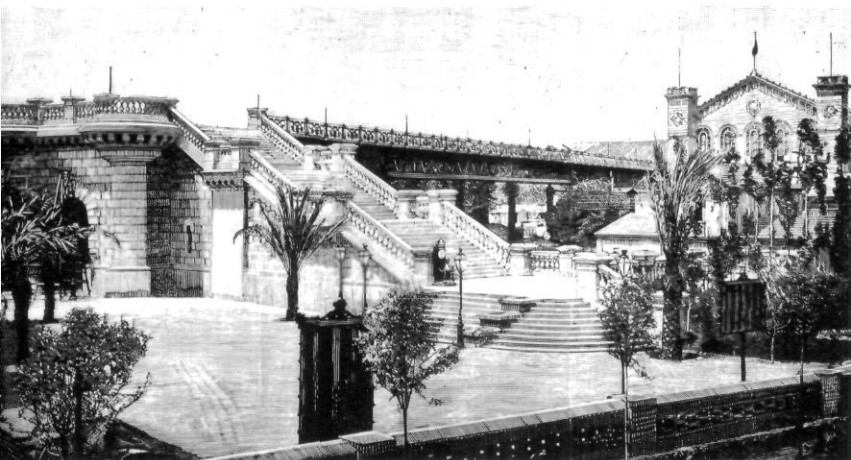
i navegació; de pesca; d'hidrografia i d'instal·lacions flotants.

Entre aquells pavellons hi destacava el de la Companyia Transatlàntica, amb un far construït amb carbó de les mines del Rif. Aquest pavelló, que ja havia figurat com a pavelló desmuntable en l'Exposició Naval de Cadis de l'any anterior, fou construït pel Mestre d'Obres Gillem García Cabezas, però ha estat atribuït de forma inexacta a l'arquitecte Gaudí.

Elies Rogent, autor de l'edifici de la Universitat de Barcelona, era Degà de l'Escola d'Arquitectura i amb un important equip d'arquitectes, professors de l'Escola, va dirigir i supervisar dia a dia els treballs de l'Exposició Universal (Foto Ramon Manent).

Moll i cafè de la Secció Marítima, a la qual s'hi podia accedir mitjançant el viaducte del Parc. Museu Municipal d'Història (Foto Jordi Gumí).

El gran viaducte que unia el Parc de la Ciutadella amb la Secció Marítima passant pel damunt de les vies del ferrocarril fou una de les obres més importants de l'Exposició i la demostració que la barrera ferroviària no era insalvable (Fotos Jordi Gumí).

L'obra que causà més impacte

Finalment, fora del recinte del Parc de la Ciutadella, sobre el Passeig de Colom, davant l'actual Via Laietana i l'edifici de Correus, s'aixecà l'obra que causà més impacte sobre l'opinió pública barcelonina per la gran rapidesa de la seva construcció i l'optimisme que, en conseqüència, va crear.

Edifici de grans dimensions

L'Hotel Internacional era un edifici de grans dimensions, amb cent seixanta metres de façana i cinc plantes d'alçada. Es va construir en el temps rècord de vuitanta-tres dies —segons altres fonts, solament seixanta dies— amb un projecte molt ben pensat i demostratiu de la gran capacitat tècnica i organitzadora de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner.

Sense fonaments

L'edifici es va construir sense fonaments, sobre un engraellat de vies de tren recuperables i voltes de maó de pla esteses sobre l'engraellat, amb un mòdul constructiu calculat a partir de les mides dels totxos utilitzats, per tal d'evitar les pèrdues de temps que s'haurien produït cas d'haver de trencar-los; i carpinteria de fusta normalitzada a totes les façanes.

L'enderroc de l'Hotel també fou molt ràpid, d'acord amb el contracte d'arrendament signat entre la direcció de l'Exposició i la junta del Port.

Els dos extrems

Paradoxalment, les obres del cafè-restaurant del mateix arquitecte, a l'interior del parc (avui Museu de Zoologia) no van poder ser enllestides a temps i no s'utilitzaren durant l'Exposició, en no tenir acabades les obres de decoració i moblament interior.

El Gran Hotel Internacional, de Lluís Domènech i Montaner específicament pensat per a l'Exposició, s'aixecava en el Passeig de Colom, davant de Capitània i en un terreny guanyat al mar. Concebut com instal·lació temporal destinada a allotjar dos mil visitants, fou construït en el termini increïble de 53 dies. Edificat sobre terreny fals, flotava damunt una gran llosa de ciment, anticipació d'una tècnica que, molt després i amb mitjans més moderns, es va aplicar freqüentment.

Lloc de treball i investigació

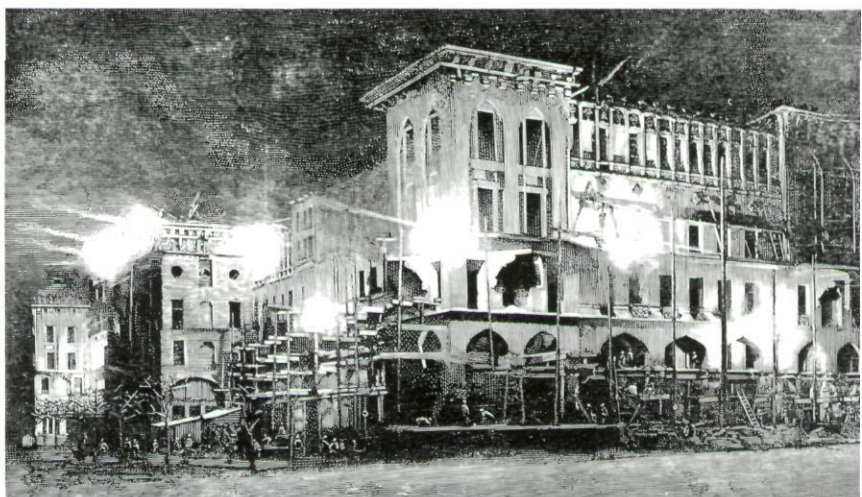
Després de clausurada l'Exposició Universal, Domènech establí el seu taller en aquest edifici, amb el propòsit d'acabar-lo definitivament d'acord amb la intenció del nou alcalde Coll i Pujol.

El taller es convertí en lloc de treball i d'investigació de les artesanies revitalitzades per en Domènech i els seus companys Font i Gumà, Gallissà i altres artistes i artesans. A més, es convertí en el centre neuràlgic de la tertúlia política del catalanisme de Barcelona.

Resum de l'estat de l'arquitectura catalana

No insistirem en els resultats arquitectònics de les diferents construccions, perquè els especialistes en el tema ja ho han fet molt extensament amb motiu de l'efemèride i han assenyalat l'Exposició del 1888 com un resum de l'estat de l'arquitectura catalana i com a fita del naixement del Modernisme, tant en l'edifici del bar-restaurant o "castell dels tres dragons" d'en Lluís Domènech, com en una altra obra, externa a l'Exposició, però també amb gran impacte: el Palau Güell, de l'Antoni Gaudí.

De mil a dos mil homes hi van treballar dia i nit, ajudats per aquella novetat que era la il·luminació elèctrica. L'espectacle, insòlit, reunia permanentment un nombrós públic admirat. L'èxit va ser extraordinari. Des d'aleshores els establiments més importants de la ciutat van adoptar el nom francès d'hotel, abandonant els noms catalans d'hostal i fonda.

Josep Fontseré s'havia encarregat de l'ajardinament del Parc des dels primers anys vuitanta. Hi va col·laborar l'aleshores molt jove Antoni Gaudí que va dissenyar la portalada de ferro que serviria d'entrada a les instal·lacions de l'Exposició. El Parc de la Ciutadella és un exemple típic i de gran qualitat del tipus de parc concebut per la burgesia industrial vuitcentista (Foto Ramon Manent).

EL MODEL D'EN JOSEP FONTSERÉ

La gran importància del model urbanístic aportat per en Fontseré en relació amb les petites actuacions urbanístiques superposades amb motiu de l'Exposició del 1888, o sigui setze anys després, justifica un comentari ampli del model Fontseré i de com es va iniciar i desenvolupar.

El Parc de la Ciutadella va néixer com a fruit d'un concurs internacional, convocat el maig del 1871, amb difusió a la premsa d'Espanya i europea.

Idea ambiciosa

La idea del concurs, molt ambiciosa, proposava d'urbanitzar uns terrenys d'unes seixanta hectàrees, amb jardins al voltant d'un Palau de les Arts i les Indústries; un museu de pintura, escultura i arqueologia; un observatori astronòmic i meteorològic; una escola d'agricultura; un museu botànic; un camp experimental agrícola; un museu de zoologia; un altre de mineralogia; viviers de plantes i arbrat i, finalment, un gran recinte per a celebrar-hi fires de tota mena.

Poc èxit

Tot aquest extens programa, que s'havia de resoldre en un termini de sis mesos, comportava un premi en metàl·lic molt poc consistent i sense cap garantia per al concursant guanyador de dirigir les obres premiades, condicions que justificaven, potser, el poc èxit de resposta a la convocatòria, reduïda a tres projectes.

Premi desert

El jurat, molt més nombrós, i en el que hi figurà l'arquitecte Elies Rogent, declarà desert el premi i donà l'increïble termini de deu dies per presentar nous projectes o millorar els projectes presentats.

Una nova reunió del jurat es torna a centrar sobre els projectes rebuts de bon principi, perquè quatre nous projectes "repescats" no acabaren de fer-li el pes i, tot i agraint *"la buena voluntad que había servido para proponerlo para el premio, si no fuera por la mezquindad del concepto. pobreza de la concepción y falta de gusto artístico en la estructura y disposición de jardines y edificios"*, fallava i donava el premi (*"atendiendo al mérito relativo"*) al projecte presentat sota el lema *"Los jardines son a las ciudades lo que los pulmones al cuerpo humano"* del qual era autor en Josep Fontseré.

Lluita entre mestres d'obres i arquitectes

Darrera tota aquesta increïble història, sospitem l'existència de la lluita sorda entre mestres d'obres i arquitectes, els dos cossos que aleshores competien per les atribucions en el camp de la construcció.

Josep Fontseré era mestre d'obres titulat per l'Acadèmia de San Fernando amb data del gener del 1853 i el veredict del jurat desfermà les protestes de l'Associació d'Arquitectes i després, en cadena, les de les acadèmies de Belles Arts de Sant Jordi i de San Fernando de Madrid.

Reconvencions patètiques

Les reconvencions d'aquesta darrera són realment patètiques: *"Todo es anómalo, irregular y extralegal en este negocio, pues se da a un Maestro de Obras que no puede hacer una escuela de niños, un proyecto de tanta magnitud"*.

Así se corresponde al generoso sacrificio que hizo la nación al acordar a Barcelona los terrenos de la ciudadela" signava el president senyor Federico de Madrazo.

L'Ajuntament es fa l'orni

Per sort, l'Ajuntament de Barcelona es feu l'orni i endegà les obres sota la direcció d'en Fontseré, ja sigui per creure en la competència i categoria del seu projecte o bé, com s'ha insinuat, perquè l'alcalde Rius i Taulet tenia en molta estima aquest professional, fill del seu gran amic Josep Fontseré i Domènech, arquitecte municipal des de feia molts anys.

Vist ara, amb l'allunyament de més de cent anys, es destaca la grandesa del projecte urbà de la Ciutadella i la bellesa dels edificis construïts per en Fontseré, i podem prescindir de les atribucions i títols professionals del seu autor.

EXPOSICION UNIVERSAL
DE BARCELONA

FIESTAS EXTRAORDINARIAS
24 Setiembre á 23 Octubre 1888

SOLEMNES FUNCIONES RELIGIOSAS

BATALLA DE FLORES

CONCURSOS DE ORFONES Y BANDAS MILITARES REGATAS INTERNACIONALES EN EL PUERTO

COLOCACION DE RETRATOS
en la Galeria de Catalanes ilustres

PREMIOS A LA CALLE Y AL ESTABLECIMIENTO mejor adornados BAILES e iluminados

CARRERAS DE NIÑOS DE CABALLOS

REPARTO DE PREMIOS á los alumnos de las Escuelas Municipales

CARRERAS DE VELOCIPEDISTAS

GRAN CABALGATA EN HONOR DE COLON
representando las cinco partes del mundo

INAUGURACION
del monumento dedicado al insigne poeta-musico Claret.

FESTIVAL Y CABALGATA ALEGÓRICA

FIESTA MARITIMA EN EL PUERTO

FIESTAS ESCOLARES
en las que tomarán parte estudiantes de todos los centros oficiales de enseñanza de España

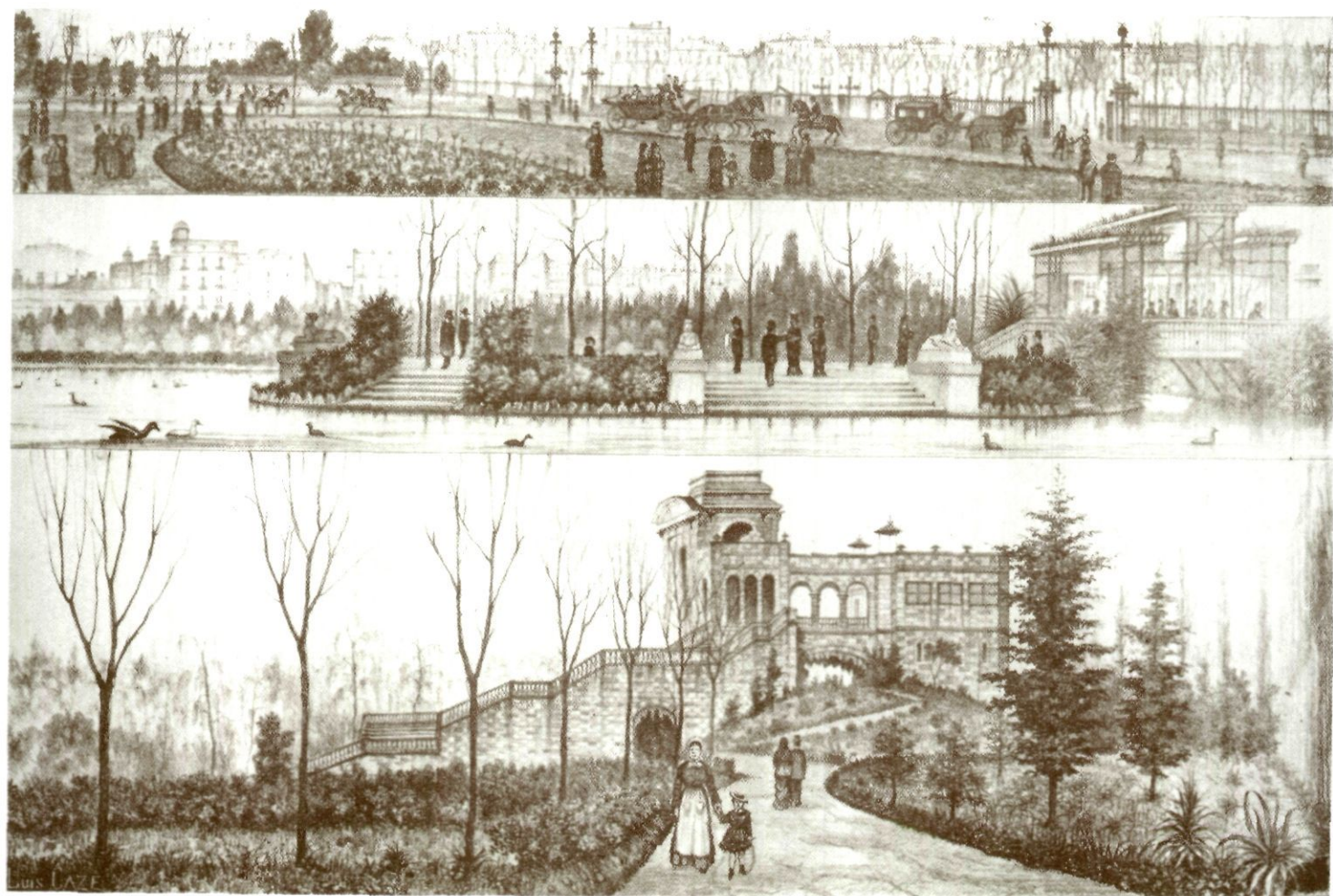
CARRERAS DE ANDARINES PARTIDOS DE PELOTA CONCIERTOS MATUTINALES CELEBRACION DE KERMESSE

BAILES CARACTERÍSTICOS
de diversas regiones de España

ALBORADA TEATROS
POR LOS ALUMNOS DE LAS ESCUELAS MUNICIPALES y variedad de diversiones particulares

Barcelona 10 Agosto de 1888 Imp. Ric. de Bofill y C.

Cartell de les festes celebrades entre el 24 de setembre i el 23 d'octubre en el marc de l'Exposició Universal de Barcelona (Foto Jordi Gumí).

L'arquitecte més representatiu de la Barcelona industrial

El Saló de Sant Joan, "el millor espai monumental de Barcelona" en paraules d'en Puig i Cadafalch; les portes i la tanca monumental del parc; els passeigs, la jardineria, els espais del llac i la cascada; l'umbracle, el dipòsit de les aigües —ara redescobert amb motiu de l'efemèride—, les cases porticades del Passeig de la Indústria i el Mercat del Born, el converteixen sense cap mena de dubte en l'arquitecte més representatiu i progresista de la Barcelona industrial d'aquella època.

Encara altres elements augmenten la nostra simpatia per en Fontseré: sabé copsar i valorar els dos valors més grans de l'urbanisme i l'arquitectura de Barcelona, en Cerdà i en Gaudí.

Com es sabut, cap a l'any 1854, Josep Fontseré i Mestres va dirigir una de les brigades topogràfiques encarregades d'aixecar el Plànol

dels voltants de la ciutat de Barcelona, a les ordres de l'Ildefons Cerdà, plànol que va servir per realitzar després el projecte d'Eixample de la ciutat.

Més tard, en Fontseré, como tots el professionals agrupats a l'entorn del Centre de Mestres d'Obres, va defensar i es va identificar amb el projecte d'Eixample d'en Cerdà, enfrontant-se amb l'oposició corporativa de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya.

La participació d'en Gaudí

Fa temps que s'ha assenyalat, també, la participació d'en Gaudí, en qualitat d'ajudant d'en Fontseré, en les obres del parc.

Aquesta participació s'ha cregut veure-la ja en el plànol del projecte inicial, aprovat l'any 1872; en els plànols del projecte de la cascada; en les grutes de la mateixa cascada, que ja segueixen

la línia desenvolupada després per en Gaudí en la gruta de la casa Vicens, en el parc Güell i en la cripta de l'església de Santa Coloma de Cervelló; en el projecte —no realitzat— del Museu de Botànica y Mineralogía, projecte "trepitjat" per l'Arquitecte Antoni Rovira i Trias i actualment Museu Martorell de Geologia i Mineralogia; en els càlculs del dipòsit d'aigües del parc i en la tanca monumental i les portes del parc, obra aquesta ja perfectament documentada com a plenament gaudiniana.

Tenir-ho present

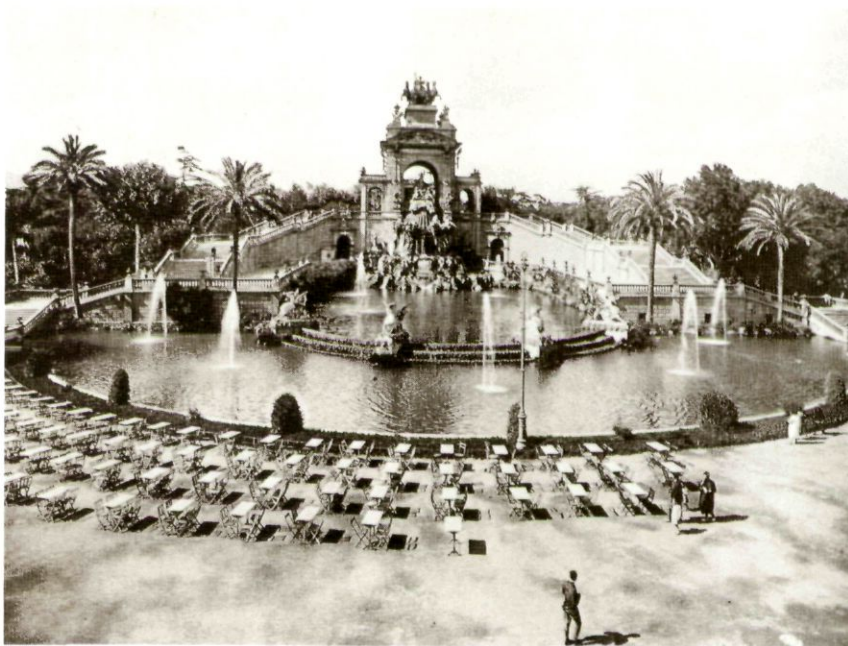
Com que aquest tancament es va fer extensiu a les portes dels quarters disposats sobre el carrer Sardanya i actualment abocats a l'enderrocament, convidria de tenir-ho present per tal de conservar-les i aprofitar-les en una utilització diferent.

Influència de Fontseré sobre Gaudí

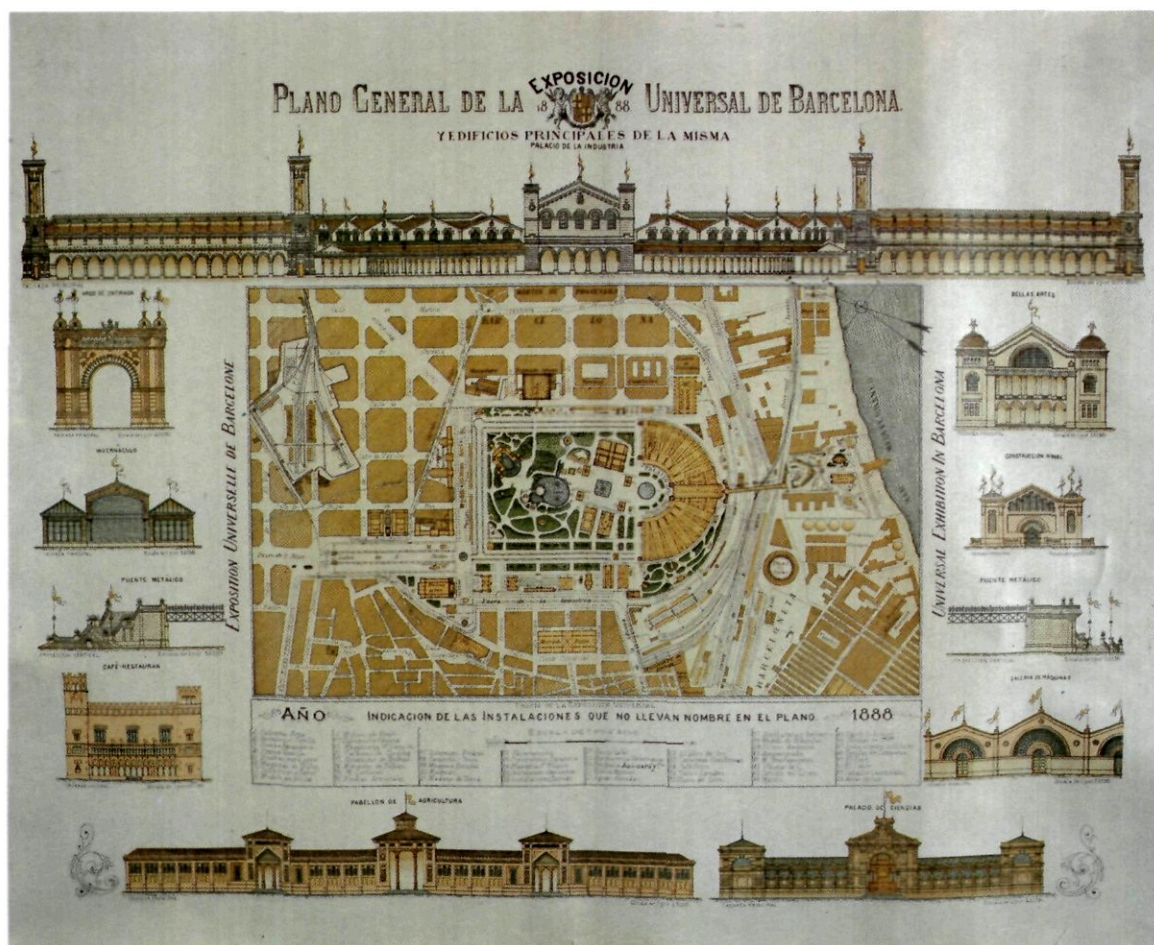
És conegut que Gaudí va començar a treballar amb en Fontseré cap als 19 anys i que la seva col·laboració va durar molt de temps, mentre el geni del nostre Modernisme estudiava la carrera d'Arquitectura. I com sembla que aquesta col·laboració provenia de l'antiga amistat entre les famílies dels Gaudí, originària de Riudoms, amb els Fontseré, naturals de Vinyols, dos pobles veïns i molt pròxims, del Baix Camp de Tarragona. Per totes aquestes raons s'ha insinuat la gran influència d'en Josep Fontseré sobre l'orientació escolar i els estudis d'en Gaudí.

Respecte i admiració per l'Eixample

El projecte guanyador, amb tantes dificultats, del concurs del 1871, és una bona prova del seu respecte i admiració per l'Eixample de l'Ildefons Cerdà. La forma del parc s'adapta admirablement a la xarxa de carrers projectats pel Pla Cer-

El Gran Hotel Internacional tenia quatre plantes. A la part baixa hi havia habitacions per a famílies amb, fins i tot, cambres per al servei. En la resta, habitacions amb dos llits, i a la part central del pis principal n'hi havia de decorades i amoblades amb gran ostentació.

La idea de l'Exposició va ser d'un gallec resident a Catalunya, el Sr. Eugeni Serrano de Casanova, ex-militar carlí que havia viatjat força per Europa i que havia tingut ocasió d'estudiar a fons les exposicions universals. Coneixia bé el desenvolupament industrial i comercial de Barcelona i, per això, va pensar que podria fer una Exposició aquí.

Plànol general de l'Exposició (Foto Jordi Gumí).

dà i a més, gràcies al conjunt d'edificis projectats a l'entorn del mercat del Born —projecte també seu, amb la col·laboració dels enginyers de la "Maquinista"— s'articula amb la ciutat vella mitjançant la trama viària dels passeigs de la Indústria (ara Picasso), Pujades i prolongació del Passeig de la Duana.

Bons accessos

S'ha destacat la bona solució dels accessos al parc des del carrer anomenat aleshores de Cádiz, prolongació del carrer de la Princesa, com a comunicació directa amb el Centre Cívic i la Plaça de Sant Jaume, de la ciutat vella.

Incidència de la xarxa ferroviària

L'acabament del parc, de forma rectangular envoltat per un semicercle s'ajusta al desig de proporcionar un elegant passeig continuat a

l'entorn de tot el parc i, al mateix temps, d'adaptar-se a la preexistència distorsionadora de la xarxa ferroviària creada des de l'any 1848.

Aquesta disposició de les línies ferroviàries va tenir una forta incidència en l'urbanisme barceloní i ha marcat profundament, fins avui, la formació de la ciutat actual com a element configurant de carrers, places, parcs i molts altres elements urbans.

La primera estació del tren de Mataró estava situada on ara queda l'estació de Rodalies, en disposició paral·lela al Passeig de D. Carles i la seva prolongació, el passeig del cementiri —després i ara Avinguda d'Icària. Amb aquesta disposició apareix ja al clàssic plànol de la ciutat de Barcelona d'en Manuel Saurí i Josep Matas de l'any 1849.

La segona estació del tren a Granollers, o ferrocarril del nord, apareix en els plànols dels mateixos autors, editats els anys 1852 i 1855.

"L'Exposició Universal del 1888 es planteja en un context definit, d'un cantó, pel potencial de conseqüències positives de l'enderrocament de les muralles i de la Ciutadella i, de l'altre, per una crisi de creixement, de madurament i en certa forma de confiança, és a dir, de dubte de la societat civil catalana, sobre si eren realment sòlides les bases per entrar decididament dins la nova complexitat i la nova dimensió de la revolució industrial." Pere Duran Farell

Vista aèria de Barcelona, en el projecte del Parc de la Ciutadella de Josep Fontseré (1872). L'edifici central, destinat a palau de la indústria, no va arribar a realitzar-se. Institut Municipal d'Història (Foto Joan Cuitó).

La disposició de les vies ja apareix corbada i l'estació té situada l'entrada com la de l'actual Estació de França, és a dir des de l'anomenada prolongació del Passeig de la Duana, ara Avinguda del Marqués de l'Argentera.

Disposició molt discutida

Aquesta curvatura de la nova estació ja clàssica —i tan alabada estèticament per la disposició de les andanes i les naus matèliques, com maleïda pels incomptables descarrilaments provocats als maquinistes encara que circulin a velocitats mínimes i prudencials— és la línia que condicionarà la forma linial del Parc de la Ciutadella.

Fracàs econòmic

La barrera ferroviària ha estat una de les possibles causes del fracàs econòmic de l'operació urbanística endegada a l'entorn del Parc de la

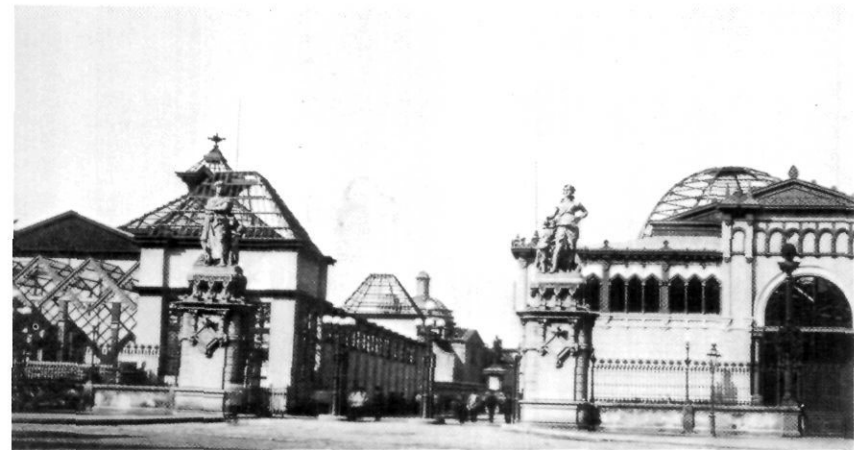
Ciutadella, fracàs motivat per la contínua desvalorització dels solars de propietat municipal que rodejaven el parc.

Encara que arran de l'aprovació del projecte d'en Fontseré les expectatives eren molt bones, després, sigui per la crisi o per altres causes, les vendes de solars i les construccions es van anar reduint a mida que es preparava l'Exposició, és a dir, des de l'any 1885 fins a l'inauguració, el 1888.

En aquesta època, bona part dels solars, sobre el Saló de Sant Joan, el passeig de la Indústria i el de Pujades, no s'han adjudicat encara i després les vendes s'aturen per complet fins molts anys més tard.

Encara s'hi veuen espais buits

Avui dia, a cent anys d'aquella exposició, encara es veuen els queixals o espais buits, amb

Porta d'accés, amb les estàtues allegòriques a l'apoteosi de les Ciències i de les Arts, de Torquat Tasso. La reixa, que no es veu, fou dibuixada per Gaudí. Institut Municipal d'Història.

El recinte ocupava quatre-cents cinquanta mil metres quadrats, i els edificis cent mil. S'hi inquiriren dotze mil dos-cents vint-i-tres expositors catalans, de la resta d'Espanya i d'Alemanya, Àustria, Hongria, Bèlgica, Bolívia, l'Equador, els Estats Units d'Amèrica, França, la Gran Bretanya, Holanda, Hondures, Itàlia, el Japó, Paraguai, Portugal, Rússia, Suïssa, Terranova, Uruguai, Xile i la Xina.

edificacions de poca alçada, a molts solars del Passeig de Pau Picasso, aleshores de la Indústria.

Repetim l'error ferroviari

De cara a les possibles comparacions amb l'urbanisme actual i el proposat per a les Olimpíades del 1992, tornem a repetir "l'error ferroviari".

El manteniment de l'Estació de França i la penosa solució del Moll de la Fusta, complicaran enormement la solució vial del cinturó litoral, l'intercomunicador Passeig de Colom, Via Laietana, Barceloneta i Vila Olímpica, així com la bona comunicació entre el Parc de la Ciutadella i el mar.

L'urbanisme a batzegades

No és aquí el moment de resumir les raons

que aconsellen d'eliminar la funció ferroviària de l'Estació de França i crear la segona gran estació ferroviària de Barcelona a la zona de la Sagrera, amb una bona comunicació amb l'estació de Sants, perquè ja són prou conegudes, però sí assenyalem que moltes d'aquestes desviacions poden ser atribuïdes a "l'urbanisme a batzegades" propi dels grans esdeveniments "a termini fix" com les Exposicions o les Olimpíades.

Sortida al parc

Tampoc no convé oblidar un altre detall del projecte d'en Fontseré, que pretén solucionar aquesta barrera ferroviària i que va influir sobre el projecte d'en Rogent. Es tracta del pont sobre les vies del ferrocarril situat al tram inferior de l'eix longitudinal del parc. Aquest pont revela la preocupació per donar sortida al parc cap al Passeig del Cementiri, el fort de Sant Carles i el mar.

En el seu projecte, en Fontseré disposa sobre aquest eix longitudinal, i successivament, un

gran Palau Nacional i Museu Nacional —obra no realitzada—, la gran plaça —prevista per les Fires i exigida en el programa del concurs—, el gran sortidor i finalment el pont sobre les vies.

L'ABSÈNCIA D'EN GAUDÍ

Encara que sigui un tema perifèric a l'Exposició del 1888, ens agradaria d'esbrinar les causes d'aquesta absència, perquè han estat estudiades pels "gaudinistes".

En Gaudí havia treballat com estudiant a l'estudi d'en Fontseré i encara que tenia gran estima pel seu professor Elies Rogent, en una conversa amb en César Martinell el considerava com "un gran talent organitzador", i tot i que li atribuïa gran part de "l'èxit de l'Exposició", afegia que "com a fill d'un calçinaire no destacava per la seva visió plàstica". Inversament, es pot recordar la frase d'en Rogent als altres companys professors, en conferir el títol al flamant arquitecte Gaudí: "No sé si l'he concedit a un boig o a un geni".

Comentaris

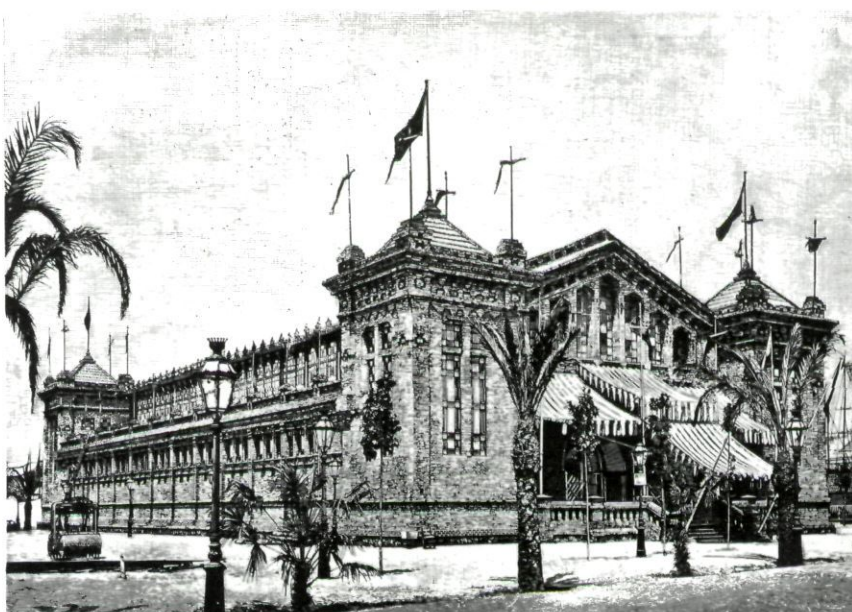
En la innocentada publicada en el suplement humorístic de "La Vanguardia" del 28 de desembre del 1889, i signada entre altres per en Rusiñol i l'Utrillo, s'atribueixen determinats comentaris —certs o inventats— d'en Rogent respecte al Palau Güell del carrer Nou de la Rambla (aleshores anomenat carrer del Conde del Asalto) acabat el mateix any de l'Exposició:

"Ens sembla inversemblant, que en el segle del ferro fos, es malgasti l'espai amb pilars de mamposteria i de gran tamany. És probable que aquesta construcció sigui del temps de Baltasar o, com suposa el senyor Rogent, de l'època de Nabucodonosor".

És possible l'existència d'una certa oposició entre Rogent i Fontseré originada ja amb motiu

Palau de les Belles Arts. Estava situat davant l'actual Palau de Justícia. Era el Palau destinat als actes oficials, les festes, recepcions, conferències, concursos i solemnitats musicals.

La Reina Regent hi va inaugurar l'exposició i, el 27 de maig hi va ser Reina dels Jocs Florals en els que Mossèn Collell va llegir el famós "Sagramental" i Don Marcelino Menéndez y Pelayo va fer el seu discurs, en un català normal après en els seus anys d'estudiant a la Universitat de Barcelona. Institut Municipal d'Història (Foto Jordi Gumí).

Palau de la Secció Espanyola.

L'exposició del 88 donà ocasió a Lluís Domènech i Montaner de fer les primeres obres que el varen fer famosos. El seu estil, maó vist, ferro forjat i ceràmica envernissada i policroma amb abundància de temes florals, va definir, de fet, un autèntic art nacional català i a ell, com a arquitecte, com una de les màximes figures del Modernisme mundial.

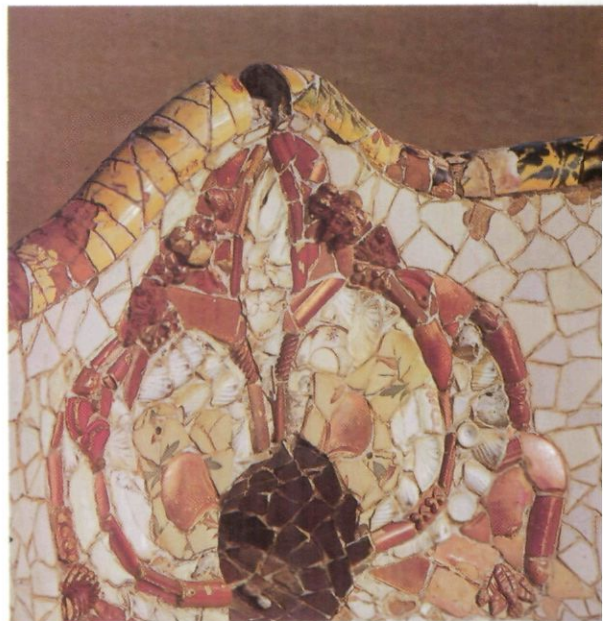

Claraboia invertida, de vidre emplomat, del Palau de la Música Catalana (Foto Ramon Manent).

del concurs del parc de la Ciutadella i agreujada amb el canvi d'orientació de les obres? És possible que aquesta oposició es fes extensiva al comú deixeble i ajudant Antoni Gaudí?

De fet, en Rogent va ignorar totalment el seu antic alumne Gaudí i no li va encarregar ni la més petita feina amb motiu de l'Exposició Universal del 1888. I, en canvi, va donar la part arquitectònicament més important als seus companys Lluís Domènech i Pere Falqués.

L'arquitecte més significatiu i universal del Modernisme barceloní, però, quedà marginat de l'Exposició (Fotos Ramon Manent).

No construï el Pavelló de la Transatlàntica

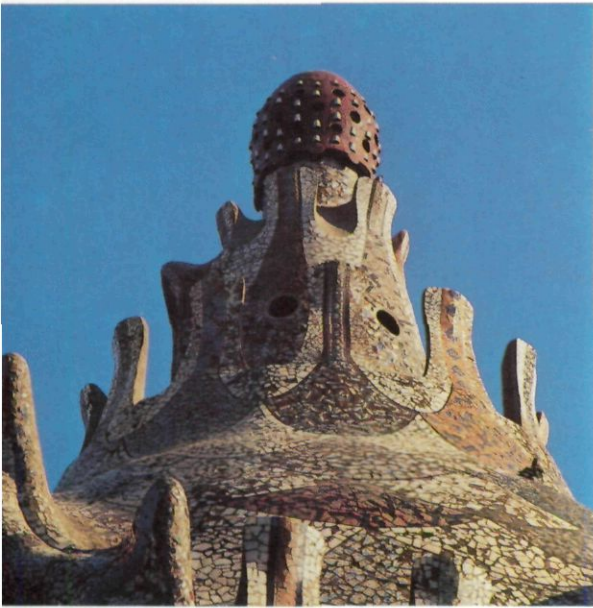
Durant molt temps s'havia considerat que Gaudí havia estat l'autor del pavelló de la Companyia Transatlàntica i així apareix encara a molts escrits apareguts amb motiu del centenari de l'Exposició.

Però aquell pavelló desmuntable, que ja havia figurat l'any anterior a l'Exposició Naval de Cadis, fou projectat pel mestre d'obres Guillermo García Cabezas.

En el millor dels casos, en Gaudí s'hauria limitat a prestar ajut pel muntatge del pavelló, a causa del compromís d'amistat existent amb la família Güell López. I potser hi afegí les gelosies de fusta per tal d'adaptar-lo al clima i el lloc tan especial de la secció Marítima.

Aportació nul·la

Tampoc no és possible d'atribuir a Gaudí l'afegit de les quatre torres que trenquen la unitat arquitectònica del pavelló i que, per altra banda, són típiques de l'actuació a altres indrets de l'Exposició, als quals hom pretenia de donar un atractiu a distància. Per tant, l'aportació d'en Gaudí a l'Exposició Universal, es pot considerar nul·la.

Mala relació amb l'Ajuntament

La seva relació amb l'Ajuntament tampoc no va funcionar bé.

El "Dietari" d'en Gaudí confirma la dificultat de comunicació que sempre va trobar amb la burocràcia municipal. Des del concurs i realització de faroles per a les places Reial i de Palau (1879), fins als projectes de les cases Batlló i Milà (1910) el seu tracte amb l'Ajuntament fou sempre difícil.

Reforma del Saló de Cent

És ben cert en canvi que l'alcalde Rius i Taulet, en una carta certament afalagadora, li demana un projecte de reforma del Saló de Cent i altres dependències municipals, malmeses per "les bombes de l'Espartero".

"El Pla Cerdà era i és la modernitat en l'urbanisme. Però l'explosió modernista va fusionar les arts aplicades amb l'arquitectura i així van omplir l'Eixample d'un barcelonisme entranyable, amb l'obra dels artesans del vidre, del ferro, de la pedra, de la ceràmica i de la fusta sense la qual l'Eixample hauria estat una realització, intel·ligent i àmplia, però freda i característica d'una burgesia qualsevol, però no pas de la nostra d'aquell moment." Pere Duran

La reforma consistia a eixamplar la tarima del Saló de Cent, pavimentar-lo de nou, col·locar un arrambador i mobles nous, decorar les parets i fer un nou enteixinat al sostre. A més, calia reformar l'escala d'honor doncs es volia allotjar en l'Ajuntament la Reina Regent Maria Cristina i el petit Alfons XIII, amb motiu de la inauguració de l'Exposició Universal, perquè l'antic Palau Reial, que donava nom a la Plaça del Palau, s'havia cremat l'any 1875 i no quedava cap altre lloc oficial prou digne per albergar les reials persones.

Ignorat

Encara que en Gaudí va lliurar a la comissió el projecte i el pressupost de la reforma, el gener del 1888, l'encàrrec no prosperà i el cert és que l'obra es va fer sota projecte i direcció d'en Lluís Domènech.

A partir del 1888, la "Barcelona oficial" va ignorar l'arquitecte Gaudí.

"Antoni Gaudí va néixer a Reus el 1852. Va col·laborar amb Fontseré des de molt jove. Treballa des del primer moment per superar els estils històrics i aconseguir una plàstica i unes formes estructurals pròpies, sempre amb l'integració de tots els oficis i les arts aplicades. Autèntic sacerdot de l'arquitectura, va aconseguir donar-li transcendència i arrelament amb el seu poble. Lligat a tots els moviments de Catalunya, va ser empresonat en una celebració de l'onze de setembre. Figura fonamental del Modernisme, les seves obres, el parc Güell, l'església de la colònia Güell, La Pedrera i la Sagrada Família, entre moltes d'altres, el qualifiquen com el millor arquitecte mundial del Modernisme."

Estació meteorològica i diverses vistes dels pavellons d'exposició.

MILLORES DE LA VIALITAT

Dels antics programes de “millora de la vialitat interior i exterior”, la millora de la vialitat interior va quedar aturada amb motiu de l'Exposició. Des de l'obertura dels carrers de Ferran, Jaume I i de la Princesa —entre el 1835 i el 1860— que travessaven transversalment i en línia recta tota la ciutat medieval, des de la muralla de la Rambla a la muralla de la Ribera, com a obra més important d'aquella política, ja no es tornarà a parlar d'aquest tema fins els projectes d'alineacions d'en Miquel Garriga i Roca, on ja es preveia l'obertura de la Via Laietana amb un traçat diferent del que es va fer després, i el projecte de reforma elaborat per l'Àngel Baixeras.

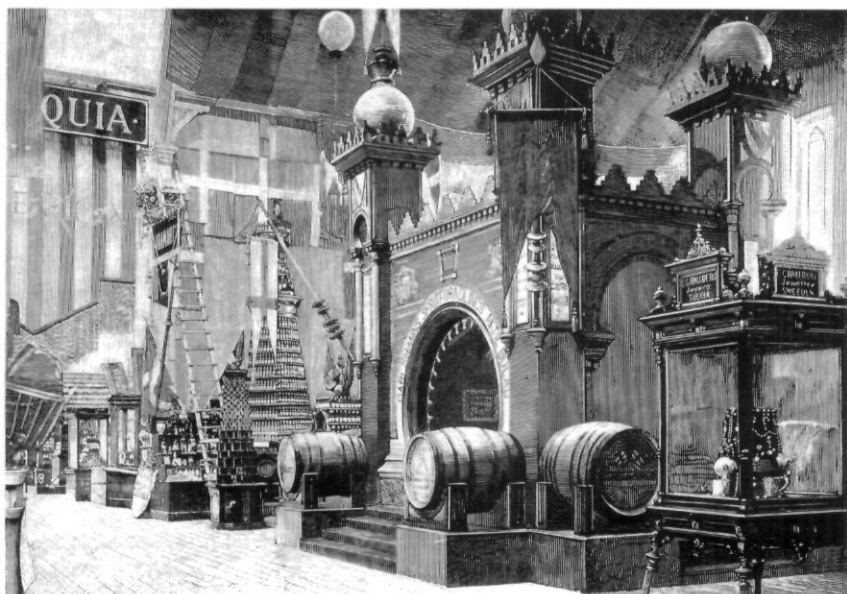
Circuit de la ciutat vella

La segona operació de millora urbana es concreta, per tant, a la millora de la “vialitat exterior”, és a dir al circuit que envoltava la ciutat vella i contactava amb el nou eixample i a l'espai del parc on s'instal·laria l'Exposició: des de la primitiva Plaça de Catalunya i les Rondes, fins el Passeig de Sant Joan i també la Rambla i sobretot el Passeig de Colom i el de la Duana fins al Parc.

Programa ja antic

També aquí totes les millores provenen del programa urbanístic del anys setanta; com ara la canalització de la riera d'en Malla, la construcció de les Rondes, la Porta de la Pau amb el desembarcador del final de la Rambla i l'enderrocament de l'antiga muralla del mar. Però és ben cert que els treballs s'acceleren i que moltes obres s'acaben amb motiu de l'Exposició.

L'operació de canalització de la Riera d'en Malla és potser la més important aportació a la millora de la vialitat de l'Eixample, perquè aquest

creuava la riera diagonalment, amb ponts en alguns carrers. I aquests entrebancs arribaven fins als límits del veí terme municipal de Gràcia, o sigui, cap a l'actual carrer de Provença. La canalització, feta per sota de l'actual Rambla de Catalunya, és una iniciativa de l'any 1884 que, acabada el 1888, va permetre la millora de la vialitat i una gran ampliació dels terrenys urbanitzables de l'Eixample.

Enderrocament de la muralla del mar

Al Passeig de Colom s'acaben els projectes començats feia molt temps amb l'enderrocament de la vella muralla del mar. Autoritzat el desembre del 1858 i no acabat fins el 1878 comprén la transformació en Passeig i el seu embelliment posterior segons projecte de l'enginyer Jordà.

El Portal de l'Àngel

Una altra millora notable de la vialitat va ser l'acabament del Projecte elaborat per l'arquitecte Miquel Garriga i Roca l'any 1871, consistent en l'eixamplament de l'antic carreró que unia la Plaça de Santa Anna amb l'espai, encara no previst, que després ocuparia la Plaça de Catalunya i l'obertura de l'actual Avinguda del Portal de l'Àngel.

Pavimentació

El millorament de la pavimentació es va fer amb un nou sistema de tascons de fusta —els famosos "tarugos" de "L'Esquella de la torratxa"— que comencen a aplicar-se cap a l'any 1878 i s'accelera cap el 1885, a mida que s'acosta la data d'inauguració de l'Exposició, a la Rambla (1887), el Passeig de Colom i el tram inicial del Passeig de Gràcia (1888).

La muralla del mar, substituïda pel passeig de Colom, forma part dels intents, fracassats reiteradament, d'obtenir una sortida directa al mar. Institut Municipal d'Història (Foto Jordi Gumí).

Xarxes tècniques

Les mateixes consideracions es poden fer en relació a les xarxes tècniques, assimilades, per tal de simplificar, en aquest capítol de vialitat.

La majoria d'aquelles xarxes com les d'aigua, gas i sanejament són concessions atorgades de feia temps a diverses empreses privades que s'acceleren amb motiu de l'Exposició.

Transport urbà

El transport urbà, tret d'algunes modificacions introduïdes a les línies que portaven al parc de la Ciutadella, no ofereix cap novetat perquè la xarxa bàsica s'havia completat entre els anys 1872 i 1884.

La font màgica, atracció remarcable d'una revetlla de Sant Joan que els barcelonins celebraren enfervorits. Va costar unes cent cinquanta mil pessetes. L'èxit de públic que assolí cal atribuir-lo al protagonisme de la llum elèctrica que en aquell temps era una gran novetat. D'origen anglès, s'exhibí —per tercera vegada al món— on ara hi ha el Desconsol de Llimona, davant del Parlament (Fotos Jordi Gumí).

EXPOSICION UNIVERSAL DE BARCELONA

VERBENA DE S. JUAN

ESPLÈNDIDA ILUMINACION DE LOS JARDINES
por medio del gas y la electricidad

FUENTE MÁGICA

FUEGOS ARTIFICIALES

Gran Concierto Vocal é Instrumental

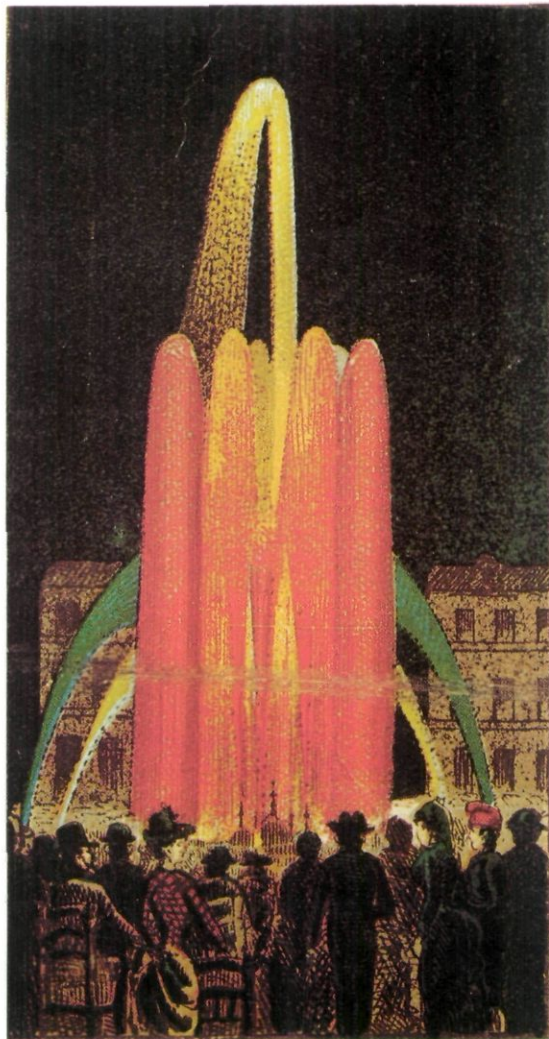
La fiesta empezará á las diez en punto de la noche.
El ingreso por tod@s las puertas de la Exposición.

ENTRADA GENERAL, UNA PESETA

Los Abonados y Expositores, gratis, mediante la presentación del carnet. Imp. sucesores de N. Ramírez y Compañía

Enllumenat

L'enllumenat elèctric és potser la única instal·lació que representa una aportació innovadora al servei públic perquè, encara que els projectes venien de molt abans, no havien estat realitzats.

Recordem el projecte d'il·luminació elèctrica de la muralla de mar, fet per en Gaudí el 1880, amb la seva coneguda perspectiva aèria i l'emplaçament de vuit grans fanals, també molt ben dibuixats. Projecte que finalment no fou realitzat.

La primera instal·lació es fa al lloc preferit per aquestes innovacions, o sigui la Rambla, els anys 1885 i 1886.

Cap a l'any 1887, surt a subhasta pública la instal·lació elèctrica d'enllumenat de "les Rambles de Canaletes, Estudis, Sant Josep, Centre i Santa Mònica, Passeig d'Isabel II, Plaça de Palau i Passeig de la Duana, fins l'entrada al Parc".

Finalment, l'any 1888 es demana l'enllumenat elèctric dels espais de l'Exposició, el Saló de Sant Joan i "l'Hotel Internacional".

"El Pla Rogent va canviar radicalment els criteris de Serrano de Casanova, basats en la provisionalitat dels edificis fets de materials importats, estandaritzats i desmontables. Elies Rogent va canviar-ho perquè tenia el ple convenciment que, si es volia tenir èxit, i s'havia de tenir com fos, era fonamental de mobilitzar allò que realment teniem a casa: els oficis tradicionals (paletes, fusters, artesans del ferro, de la fusta, de la pedra i del vidre, intel·ligents i hàbils alhora), integrant-los amb les aportacions de la metaHúrgia local, i tot plegat convertint-ho en un gran estímul de renovació arquitectònica que fusionés tradició i modernitat." **Pere Duran**

El dia de la inauguració oficial, seixanta-vuit vaixells pertanyents a les esquadres més poderoses del món restaren ancorats fora port per tal de rendir homenatge als visitants il·lustres que acompanyaren la reina regent i el seu fill Alfons XIII en les cerimònies i les grans festes. Institut Municipal d'Història (Foto Joan Cuitó).

Altres millores

Altres millores de la vialitat començades van ser l'obertura de l'Avinguda del Marquès del Duero (Paral·lel), la Gran Via; la prolongació del Passeig de Sant Joan i la Plaça de Catalunya, però cap no es va acabar l'any 1888, tal com volia l'alcalde Rius i Taulet.

L'EMBELLIMENT DE LA CIUTAT

La preocupació pels temes aplegats dins aquest nom, apareix tan bon punt l'Ajuntament es fa càrrec de l'Exposició i l'Alcalde referma idees anteriors, amb un primer programa del desembre de 1886, i després amb el programa d'en Duran i Bas de l'agost del 1887, pràcticament dedicat a l'embelliment i l'ornamentació general de la ciutat de cara a la propera inauguració.

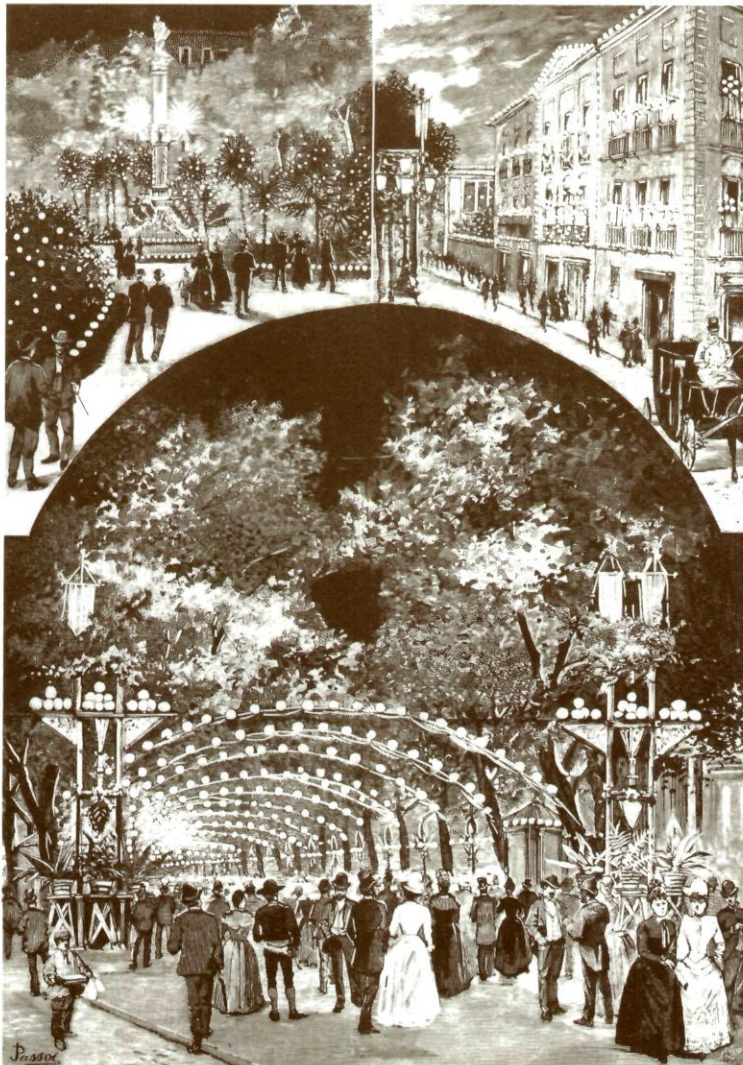
Aquest programa d'ornat i monumentalitat es localitza en primer lloc al Saló de Sant Joan, al Parc de la Ciutadella i a la "mitja circumvallació", és a dir, la sèrie de passeigs que tanquen la part dreta de la ciutat vella; les Rondes, la Rambla, el Passeig de Colom i el Saló de Sant Joan.

Accentuació de punts concrets

La col·locació dels elements es fa accentuant uns punts urbans molt concrets i situats estratègicament en el circuit urbà ja assenyalat, on s'havien fet moltes millores d'il·luminació, pavimentació i mobiliari urbà.

Estàtues i arcs de triomf

Una part important del programa d'ornament i monumentalitat, es basava en la col·locació d'estàtues i arcs de triomf en punts estratègics de la "mitja circumvallació" que conduïa cap al

Diverses vistes dels enllumenats públics instal·lats amb motiu de les festes de l'Exposició.

nucli central de l'Exposició, o sigui, el Parc de la Ciutadella.

A més de l'Arc de Triomf, de l'arquitecte Josep Vilaseca (1848-1910), veritable porta d'accés al recinte de l'Exposició a través del Saló de Sant Joan —una de les obres més reeixides i demostratives de les possibilitats del totxo vist i de la ceràmica vidriada i que sortosament a arribat als nostres dies—, es van construir altres dos arcs de Triomf a la Rambla de Canaletes i a la Rambla dels Estudis i un tercer a la Gran Via de les Corts Catalanes. Aquests arcs, de caire provisional, van desaparèixer en acabar l'Exposició.

El Portal de la Pau

El Portal de la Pau mereix una atenció especial pel tractament i la importància que se li dona, amb la construcció del monument a Colom, de l'arquitecte Gaietà Buigas i el celebrat andamiatge de l'arquitecte Joan Torras i Guardiola.

El monument a Colom

El monument s'inaugura el primer de juny de 1888, molt poc després de fer-ho l'Exposició.

El Saló de Sant Joan

La "monumentalització" del Saló de Sant Joan es va fer amb balustrades, mosaics, grans fanals projectats per l'arquitecte Pere Falqués i vuit estàtues de bronze de personalitats lligades a la història de Barcelona, que delimitaven el passeig central. Dues d'aquestes estàtues, la de Roger de Llúria i la d'Antoni Viladomat, encara es conserven; la de Pau Claris s'ha salvat i espera ésser col·locada de nou i, finalment, les altres quatre foren destruïdes l'any 1936.

Altres elements escultòrics representant el Comerç i la Indústria, de l'escultor Vallmitjana, es disposaren a les pilastres d'entrada a l'Exposició. I s'acaben altres monuments començats

L'Exposició del 88 va ser molt important en l'aspecte industrial i comercial. S'hi exposaren productes de més de 25 països amb més de dotze mil expositors. S'hi varen celebrar congressos d'enginyeria, d'arquitectura, d'economistes, de metges i farmacèutics, de juristes, de pedagogia i fins i tot d'esperitistes.

abans, com la cascada de l'interior del parc, i els d'en Güell, en Clavé, l'Antoni López i en Prim, col·locat sobre un basament anterior fet per en Fontseré.

L'embelliment del Passeig de Colom, es fa seguint el projecte de l'arquitecte Antoni Rovira i Trias amb "pedestals, canelobres i gerres". I la plantació de palmeres, que comencen a fer carrera en l'urbanisme barceloní, fa que el Passeig de Colom sigui batejat satíricament com a "Passeig de les Escombres" per L'Esquella de la Torratxa.

CONCLUSIÓ

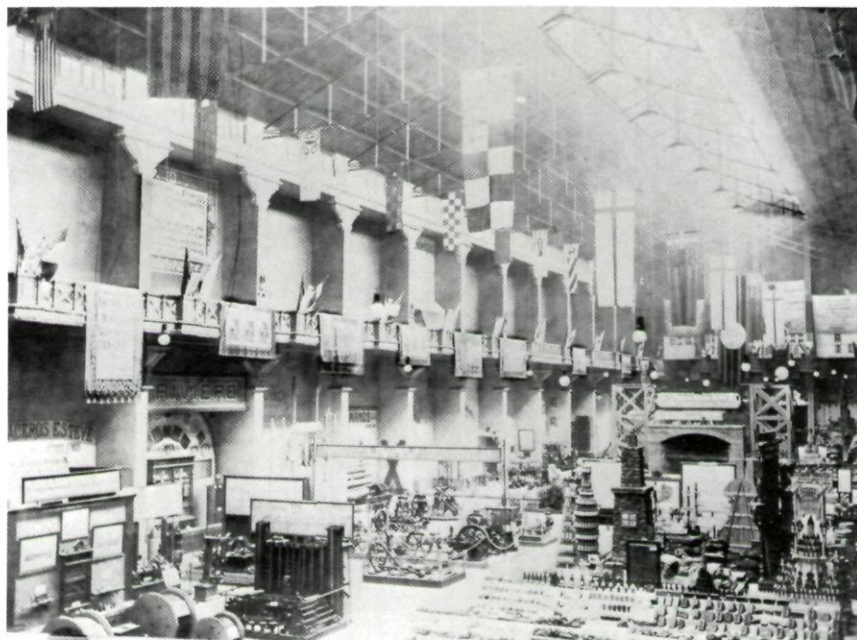
L'estudi i anàlisi arquitectònic i urbanístic de l'Exposició del 1888, requereix una metodologia rigorosa per no caure en mitificacions totalment allunyades de la realitat, encara més quan tot això es fa amb vistes a la seva projecció actual.

No sublimar l'Exposició

Una primera conclusió és de no sublimar-la com l'esdeveniment arquitectònic i urbanístic més important del segle passat, o considerar-la com un fet tancat en si mateix, que va canviar la ciutat.

Les grans passes venen de molt abans

En realitat, les grans passes urbanístiques que impulsen la Barcelona moderna i la incorporen al cercle de les grans ciutats europees venen de molt abans i són molt més importants: la desaparició dels cementiris parroquials (1820); la de molts convents i esglésies (1835), radical i penosa forma de fer la "reforma interior"; la decisió d'enderrocar les muralles (1856); l'aprovació del Pla de l'Eixample (1860); l'ampliació del port (del 1860 endavant); l'establiment de suc-

cessives línies ferroviàries que enllaçaren Barcelona amb les viles industrials veïnes (de 1848 a 1863); la desaparició de la Ciutadella (1866) i la seva substitució pel parc i els museus projectats i construïts per en Fontseré (1871).

Aquestes són les grans passes reveladores de la capacitat de creació col·lectiva de tot un poble, que les ha fetes lluitant contra poderoses forces religioses, militars i polítiques de tota mena. I aquesta capacitat col·lectiva és la que va permetre de superar les nombroses dificultats creades per una mala iniciativa feta en un moment inoportú. Aquesta hauria de ser la lliçó més important de l'Exposició Universal del 1888.

Barcelona, que aleshores tenia uns tres-cents mil habitants, es va consolidar com una capital amb vida pròpia i de qualitat dins el món de la revolució industrial que avançava arreu d'Europa. Institut Municipal d'Història.

CRONOLOGIA 1837-1895

La Ciutadella, símbol de la política estratègica de Felip V, fou determinant en l'urbanisme barceloní en oprimir amb els seus baluards una població en vies d'expansió.

L'església de la Ciutadella (Foto Ramon Manent).

Es fa difícil de valorar l'aportació urbanística deguda a la celebració de l'Exposició Universal del 1888 aïllant-la del fort procés d'industrialització de Catalunya i en particular de Barcelona.

En l'espai de temps que va del 1835 —data de la crema de convents, que deixà lliure molts terrenys de la Barcelona medieval, ocupats d'immediat per tallers, indústries, mercats i noves places— es produeixen altres fets molt importants i relacionats amb l'urbanisme.

Alguns d'ells els donem a continuació per ordre cronològic:

1837

Creació de la «Junta de Obras Públicas de utilidad y ornato» encarregada de l'aprovació municipal dels plànols i projectes de noves construccions al terme de Barcelona.

1838

Creació de noves empreses industrials (per associació de tallers més petits), dedicades a la fundició de ferro, la construcció de maquinària tèxtil i d'altres tipus de maquinària, com La Barcelonesa, Bonaplata y Cía., etc.

1843

Creació de la Societat Catalana per l'enlluminat del gas.

1844

Exposició Industrial al Saló de Llotja, visitat per les reïnes Maria Cristina i Isabel II.

Constitució del Banc de Barcelona.

1847

Creació de «La España Industrial».

1848

Inauguració del ferrocarril de Barcelona a Martorell i la primera estació vora la plaça del Palau.
Creació de l'Institut Industrial de Catalunya.

Fins a mitjans del segle XIX, Barcelona estava urbanísticament encerclada i, de fet, asfixiada per les muralles i per la Ciutadella, bastió militar en forma estrellada que Felip V havia construït sobre les ruïnes del barri de La Ribera després de la desfeta catalana del 1714. El 1856 es va decidir l'enderrocament de les muralles i el 1859 era aprovat el projecte d'Eixample d'Ildefons Cerdà, que donaria forma a l'expansió urbana de Barcelona.

1849

Botadura del primer remolcador a vapor.
S'obre la Porta de la Pau al final de la Rambla.
Es convoca un concurs per fer un eixample de la ciutat.

1850

Creació de les carreres d'Enginyers Industrials i de les Escoles de Comerç.

1853

Establiment del sistema mètric decimal.
Instal·lació de les primeres línies telegràfiques interurbanes.
Lluites obreres contra les màquines de filar d'importació, anomenades «selfactines».

1854

S'obre al públic, solament fins als Molins del Rei, la línia de ferrocarril de Barcelona a Martorell (ferrocarril del centre).
Inauguració de la línia de ferrocarril de Barcelona a Granollers (Ferrocarril del Nord).

1855

Creació de «La Maquinista Terrestre y Marítima».

Josep Fontseré i Mestres dirigeix una de les brigades de topògrafs que van aixecar el Plànol dels voltants de la ciutat de Barcelona, encarregat a Cerdà el 27 de desembre de 1854 i on treballa també el seu cunyat Salvador Sanpere i Miquel.

1856

Decisió d'enderrocar les muralles.
Ampliació fins a Martorell de la línia del ferrocarril del centre. Inauguració de la línia de ferrocarril de Sabadell a Terrassa.

1857

La línia de ferrocarril de Barcelona a Mataró arriba fins Arenys. Avarada del primer vaixell amb casc de ferro.

1859

Experiència naval submarina d'en Narcís Monturiol al Port de Barcelona.

Enderrocament de la Ciutadella.

Primers Jocs Florals.
Exposició pública dels projectes de l'Eixample.

1860

Creació de la Borsa de Barcelona al local del Casino Mercantil. Aprovació del Pla de l'Eixample d'Ildefons Cerdà.

Exposició d'Indústries i Arts, inaugurada per la reina Isabel II. S'aixecà un Palau Industrial a l'esplanada existent entre el Passeig de Sant Joan i la Ciutadella. Hi van pendre part prop de mig miler de tallers i fàbriques de Barcelona, Girona, Mataró, Manresa, Vilanova, Terrassa, etc., com a prova de la forta industrialització de Catalunya.

Isabel II inaugura la construcció a l'Eixample de la casa Gibert, a l'actual Plaça de Catalunya.

1861

Inauguració de la línia de ferrocarril de Barcelona a Saragossa, per Manresa i Lleida.

1862

Construcció de la nova Universitat de Barcelona.

1866

Decisió d'enderrocar la Ciutadella.

1868

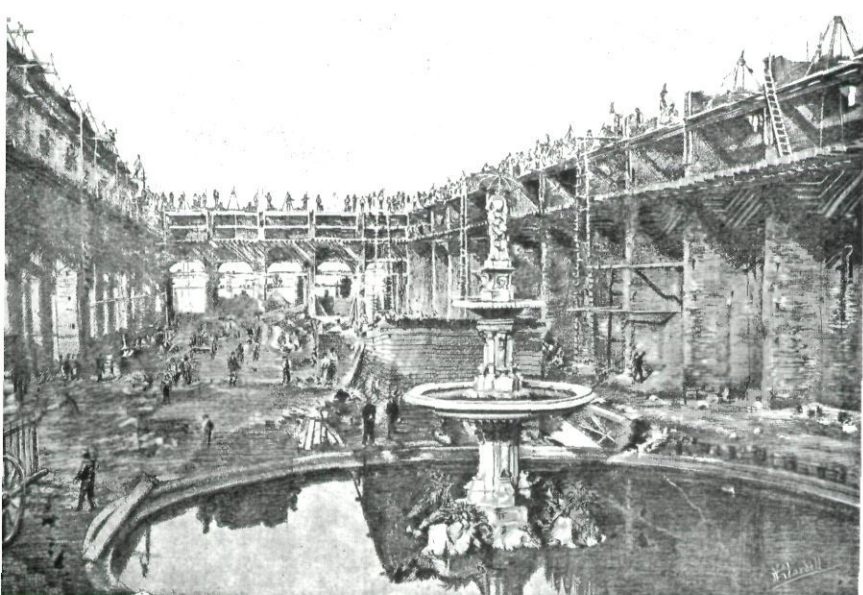
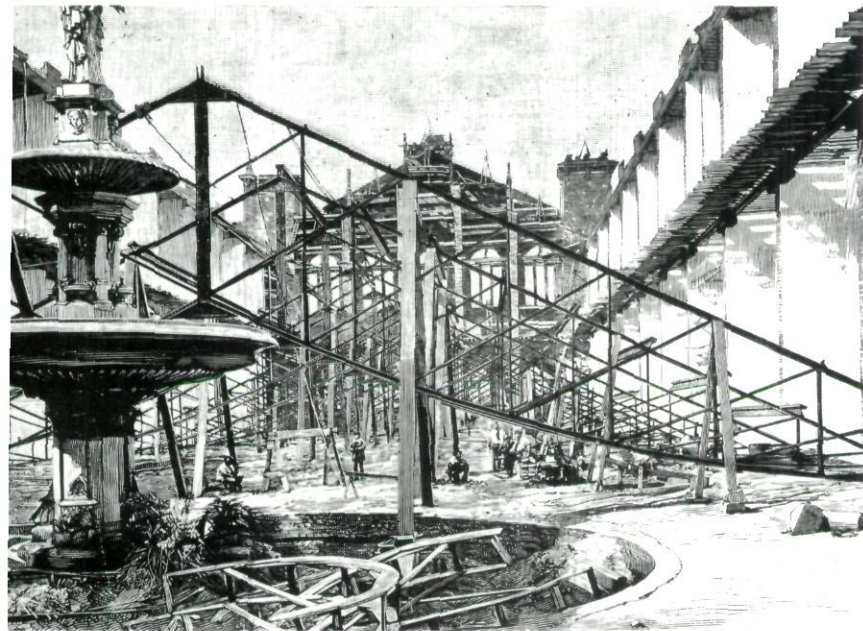
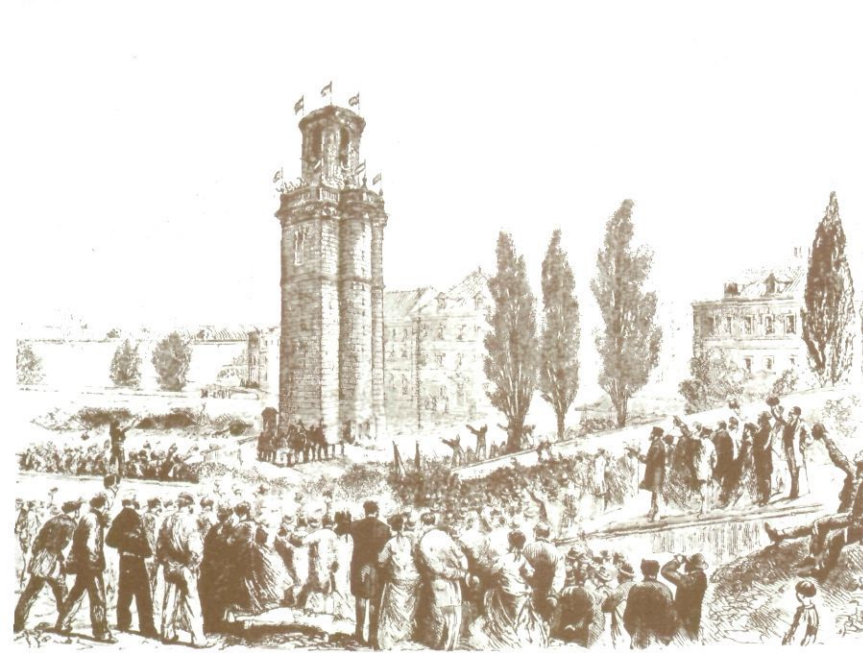
Cessió a l'Ajuntament dels terrenys ocupats per la Ciutadella. Josep Fontseré i Mestres presenta «a la consideració de les nostres corporacions populars i ciutadanes» un «avantprojecte per la construcció d'un jardí o parc i de museus per la ciència, l'art i la indústria a l'actual Ciutadella» quan encara no feia ni un mes que s'havia declarat la Gloriosa Revolució de Setembre.

1869

Constitució del «Fomento de la Producció Nacional».

Avancen les dues grans obres de la Universitat i d'ampliació del Port.

Llei de 18 de desembre de 1869, dictada per Prim per la qual es concedeixen a la ciutat de Barcelona els terrenys de «L'ominosa Ciutadella». El 22 de desembre de 1869, l'alcalde Soler i Matas pren possessió dels terrenys.

1870

Projecte del Parc de la Ciutadella d'en Josep Fontseré, mestre d'obres.

1871

L'Ajuntament aprova les bases del concurs de projectes del parc. Josep Fontseré dirigeix les obres del parc fins el 1887.

1872

S'acaba el desembarcador al final de la Rambla.

L'Ajuntament aprova el pla definitiu del Parc de la Ciutadella.

Antoni Gaudí entra a treballar al taller d'en Josep Fontseré. Aprovació per part de l'Ajuntament del Projecte de façanes porticades de les cases que voregen els passeigs de la Indústria i d'Isabel II.

1874

S'adjudica i comencen les obres del nou mercat del Born. El 20 de desembre s'inaugura el llac del parc.

1875

El 4 de febrer comencen les obres de la cascada del Parc de la Ciutadella, inspirada en la del parc i Palau de Longchamp de l'arquitecte Esperaudiu. Hi col·labora l'estudiant A. Gaudí. Projecte del Museu de botànica i mineralogia que presenta a l'Ajuntament, però que li «trepitja», l'arquitecte Antoni Rovira i Trias.

1876

Projectes urbanístics amb la finalitat de millorar la circulació de mercaderies entre les diferents estacions ferroviàries. Es modifica l'emplaçament de les estacions, així mateix el normal desenvolupament de l'Eixample.

1876

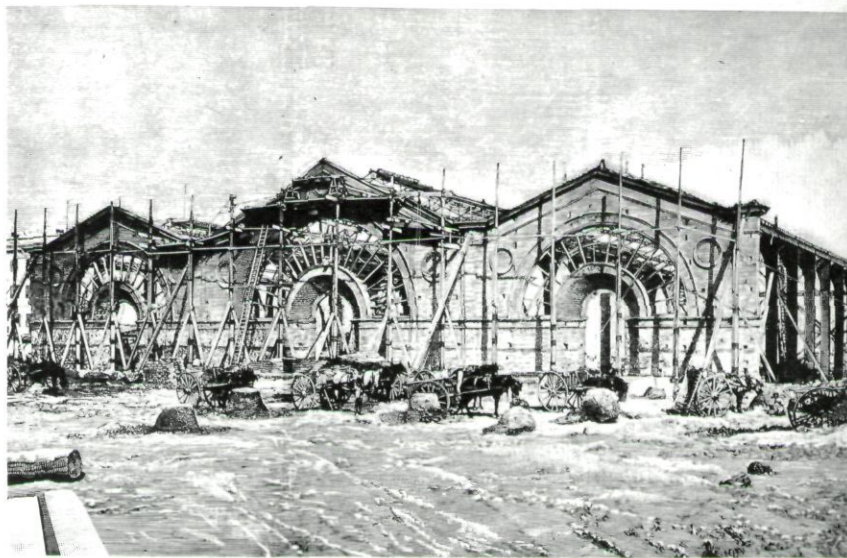
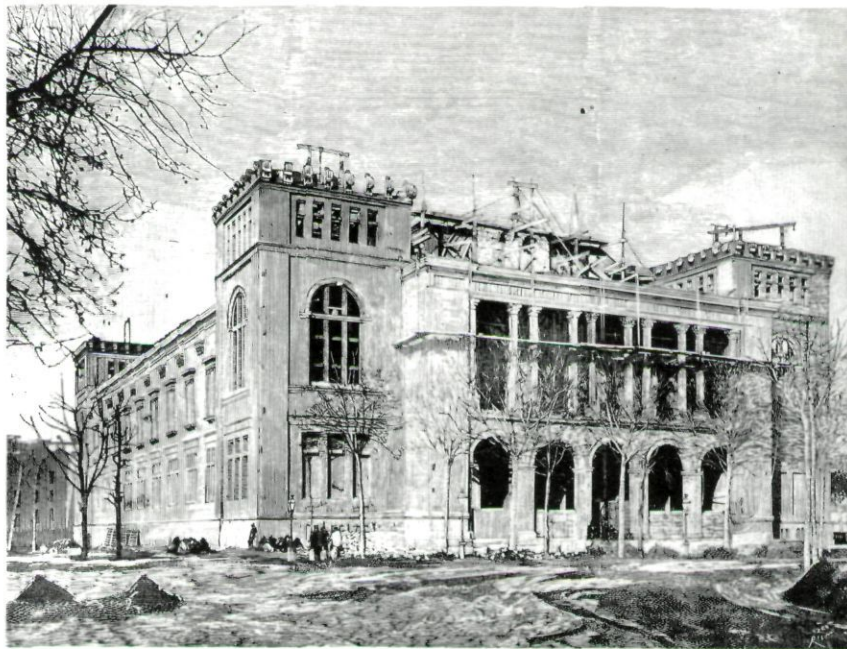
S'inaugura definitivament el mercat del Born, obra d'en Josep Fontseré amb la col·laboració de l'enginyer Cornet i Mas de "La Maquinista".

1877

S'installa la maquinària per alimentar d'aigua la cascada del Parc de la Ciutadella.

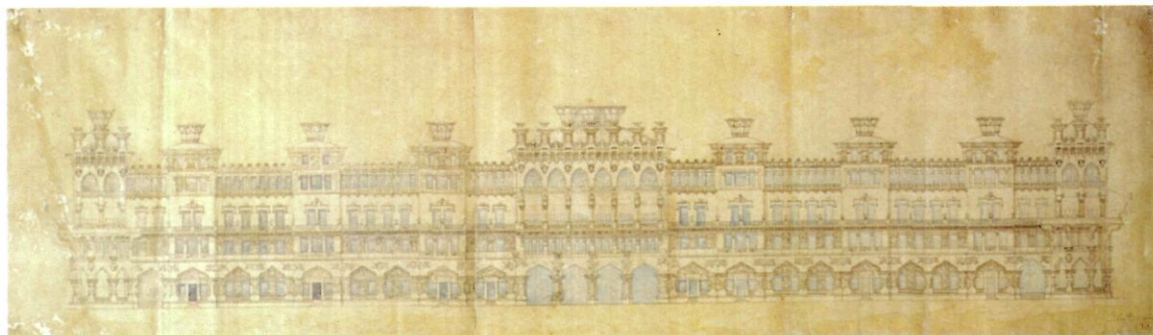
L'obra material feta a l'Exposició i a la ciutat, en les condicions i el temps real en què va produir-se, només és imaginable per la mobilització integral dels ciutadans de Barcelona, motivats, concrets no pas per reglaments i normes imposades sinó per sentiments personals i col·lectius profunds, sentits i exercits en consciència.

Diverses fases de la construcció dels pavellons de l'Exposició Universal.

S'enderroquen la muralla del mar i les portes monumentals.

L'estructura de l'Hotel Internacional, de Domènech i Montaner, combinava el ferro, visible des de l'interior, amb parets de totxo buit que amagaven les conduccions. Pràcticament tot prefabricat, les dimensions estaven calculades segons el mòdul d'un maó, per tal d'evitar de tallar-ne en el procés de construcció. Museu d'Història de la Ciutat (Foto Jordi Gumí).

1879

Encàrrec i començament de les obres del nou mercat de Sant Antoni.

1880

Subhasta per la construcció del nou mercat de la Barceloneta i s'acaben les obres del nou Museu Martorell al Parc de la Ciutadella.

1881

Enllaç de les estacions ferroviàries pel carrer d'Aragó.

Comencen els preparatius per a construir el monument a Colom a la plaça de la Pau.

Al Parc de la Ciutadella ja funciona la cascada. Gaudí va col·laborar en els elements de ferro forjat i també va ser l'autor de les portes d'entrada i de la reixa de tancament del parc.

Creació de moltes empreses bancàries a Barcelona i arreu de Catalunya.

1882

Es projecta la construcció de la nova Duana de Barcelona.

1883

Concessió de Tramvies de Barcelona.

Inauguració del mercat de la Barceloneta.

Projecte d'umbracle d'en Josep Fontseré al Parc de la Ciutadella.

1884

Es fa notar la crisi importada de la resta d'Europa.

1885

Eugeni Serrano de Casanova sol·licita a l'Ajuntament la concessió de terrenys per organitzar una Exposició Internacional el 1887.

1886

Es presenta el submarí d'Isaac Peral, avarat

dos anys després. S'acaba la construcció de l'umbracle.

1887

Es projecten nous mercats a Hostafranchs i a la Concepció de la dreta de l'Eixample, semblants al ja construït a la Barceloneta.

Reforma de l'umbracle per l'arquitecte Jaume Gustà i Bondía i després restituit al seu estat original per l'arquitecte Josep Amargós i Samaranch.

Josep Fontseré cessa com a director de les obres del parc i se'n fa càrrec l'Elies Rogent, director general de les obres de l'Exposició Universal.

1888

Es ajornada la inauguració de l'Exposició Universal fins el maig. Finalitzarà el mes de desembre.

S'inauguren els nous mercats de la Concepció i d'Hostafranchs.

1889

Creació del «Fomento del Trabajo Nacional» per fusió dels antics «Instituto de Fomento del Trabajo Nacional» i el «Fomento de la Producción Española».

1890

S'acaben les obres de la façana de la Catedral i del cimbori.

1890

Derogació de la famosa «Base 5» de l'arancel de 1869. Amb ella s'acaba el predomini lliurecambista, durant tants anys contrari al desenvolupament industrial de Catalunya.

1895

Es comença la construcció de l'actual duana, que s'acabarà el 1902.

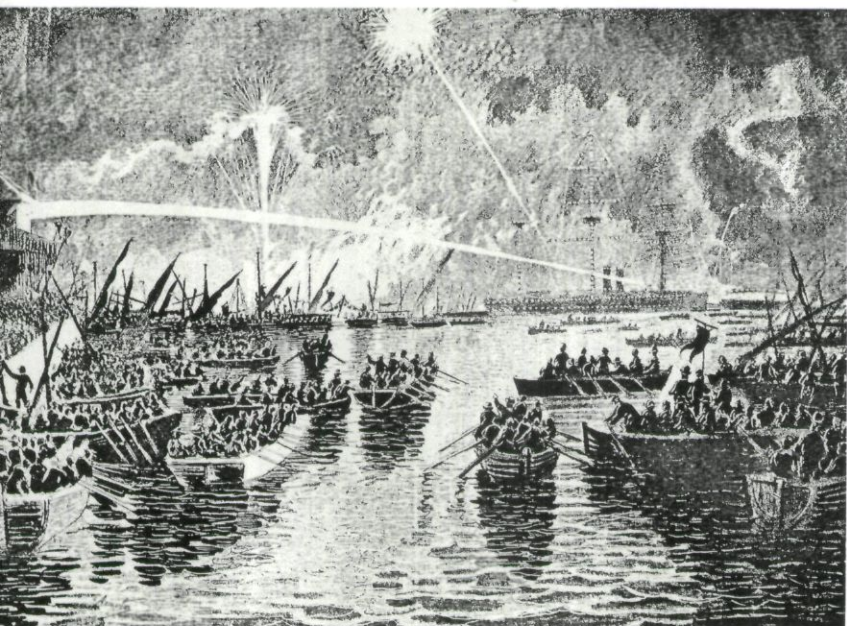
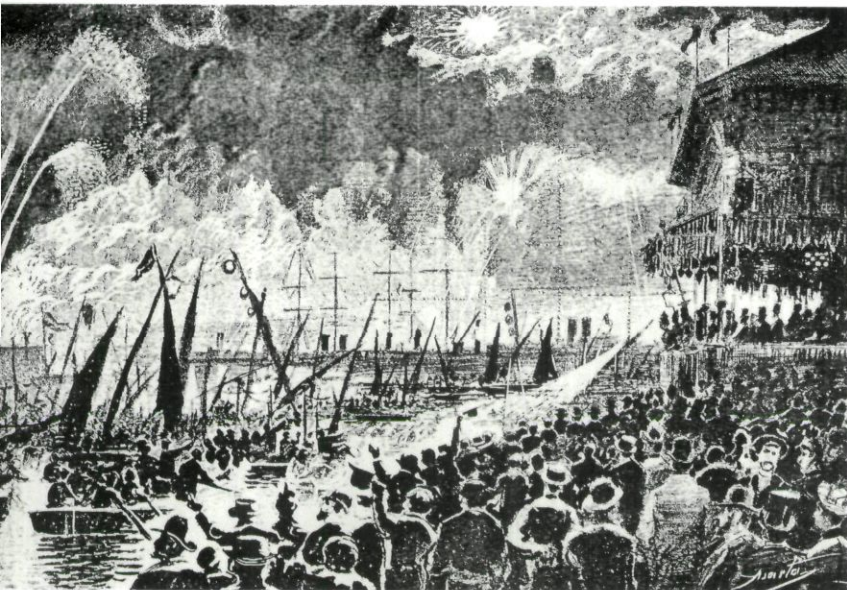
L'EVOLUCIÓ ARTÍSTICA

*L'Umbracle, obra típicament modernista, de Josep
Amargós (Foto Ramon Manent).*

INFLUÈNCIA DE L'EXPOSICIÓ EN L'EVOLUCIÓ ARTÍSTICA DE LA CIUTAT

Enric Jardí

Per fer, avui, una consideració global de la transcendència de l'Exposició Universal en el desenvolupament de les belles arts a Barcelona, cal tenir en compte que el certamen se celebrà en un espai prèviament i esplèndidament agençat, el Parc de la Ciutadella. I també el fet que, en ocasió d'aquell gran esdeveniment ciutadà, es dugueren a terme construccions i foren presentades a la contemplació del públic obres d'art ja desaparegudes, bé sigui per accidents o actes de destrucció produïts al llarg del centenar d'anys que s'han escolat des de la clausura de l'Exposició, bé sigui per la naturalesa efímera de les mateixes edificacions en la intenció de llurs promotors.

Com que el jurat que havia d'atorgar els premis de pintura i escultura del certamen universal del 88 concedí algunes distincions a obres emplaçades en el Parc bastant abans d'inaugurar-se l'Exposició faré, en primer lloc, una breu menció del bell jardí del qual pogueren gaudir els barcelonins, situat en el solar de la vella fortalesa filipista.

El Parc de la Ciutadella

Amb la revolució de setembre de 1868 i gràcies als bons oficis del general Prim, president del Consell i ministre de la Guerra, el municipi de Barcelona recobrà el domini de l'espai ocupat per aquella gran fortalesa que Felip V havia fet bastir sacrificant el barri de Ribera per tal de tenir més dominada la ciutat que resistí heroicament el setge de les seves tropes fins a la històrica capitulació de l'onze de setembre de 1714.

En l'espai deixat per les muralles enderrocades

L'Ajuntament, el 1870, convocà un concurs per al millor projecte d'un gran parc que pogués es-

*Grans jocs aquàtics,
amb focs artificials i
il·luminacions
elèctriques constituïren
novetats que deixaren
bocabadats els
barcelonins.*

tablir-se en el terreny deixat vacant amb l'enderroc de les muralles i de la major part dels edificis que componien el recinte fortificat, ja que la cessió de la Ciutadella havia estat condicionada, per part del govern, a la seva conversió en uns jardins d'utilitat pública.

Josep Fontseré i el seu projecte, guanyadors

El mestre d'obres, JOSEP FONTSERÉ I MESTRE (Barcelona 1829-1897), que guanyà el concurs, concebé per aquell ampli espai una gran plaça central amb un edifici al mig, destinat a exposicions temporals, un passeig de circumval·lació, dos llacs i una font monumental o "Cascaïta", evidentment inspirada en el Palau de Longchamp de Marsella, obra en la qual —sembla— col·laborà Antoni Guadí, estudiant d'arquitectura, quan era ajudant de Fontseré.

Tres edificis de la ciutadella foren respectats

El projecte guardonat respectava tres elements del conjunt felipista: el Palau del Governador, l'Arsenal i la Capella amb un campanar annex.

Destinació actual

El Palau del Governador, actualment és utilitzat per un institut de segon ensenyament i l'Arsenal, curiosament restaurat i engrandit per l'arquitecte municipal PERE FALQUÉS I URPÍ (Sant Andreu del Palomar 1857-Barcelona 1916) hostatja, avui, el Parlament de Catalunya després d'haver-lo ja ocupat en el període 1932-39 i ésser habilitat com a museu en dues ocasions distintes, a partir del 1908 i del 1945.

La Font Màgica fou també el precedent dels espectaculars jocs d'aigua i llum realitzats per Carles Buïgas el 1929 (Foto Jordi Gumí).

El monument a Colom, de Gaietà Buigas, columna de ferro colat de seixanta metres d'altura i l'escultura de bronze, de Rafael Atché, fou inaugurat el primer de juny del 1888 (Foto R. Manent).

*"Lluís Domènech i Montaner i Antoni Gaudí en l'arquitectura; Ramon Casas i Santiago Rusiñol en la pintura; Josep Llimona i Marià Benlliure en l'escultura; Mossèn Cinto Verdaguer i Joan Maragall en la poesia; Rusiñol, Apelles Mestres i Adrià Gual, entre d'altres, en el teatre i Pompeu Fabra en la normalització de la llengua, són un bon exemple dels sentiments personals i col·lectius que feien confluïr les reivindicacions econòmiques de la burgesia amb l'obra dels intel·lectuals i artistes. Confluència que consolidaria el catalanisme polític ja iniciat per Valentí Almirall el 1882 amb el Centre Català i la Unió Catalanista (1890) i que redactaria el 1892 les Bases de Manresa, sota la presidència de Domènech i Montaner essent-ne Secretari Enric Prat de la Ribera." **Pere Duran Farell***

Allegories als quatre pilars de l'economia

A les portes d'accés al Parc hi foren col·locades unes estàtues de gran tamany, allegories del Comerç i de la Indústria, esculpides per AGAPIT VALLMITJANA I BARBANY (Barcelona 1830-1905) a la banda del Palau de Justícia, i altres dues al·lusives a l'Agricultura i a la Marina, que modelà el seu germà VENANCI VALLMITJANA I BARBANY (Barcelona 1828-1919) situades al cantó de l'antiga estació de França.

Un monument popular

Crec que cal esmentar, també, una obra que, malgrat haver estat impulsada per una iniciativa presa abans de celebrar-se l'Exposició Universal del 1888 i finançada per subscripció popular amb anterioritat al certamen, va inaugurar-se pocs dies després d'haver-se obert solemnement aquell, la qual cosa justifica que en parli aquí com una de les realitzacions artístiques més caracteritzades de la gran exhibició barcelonina. Em refereixo al monument dedicat al Descobridor d'Amèrica.

EL MONUMENT A COLOM

Efectivament, tot i que la primera pedra fou col·locada el 26 de setembre de 1882, la seva pomposa inauguració, amb la presència de la reina regent va fer-se l'1 de juny de 1888 (l'Exposició Universal —recordem-ho— es va declarar oberta el 20 de maig).

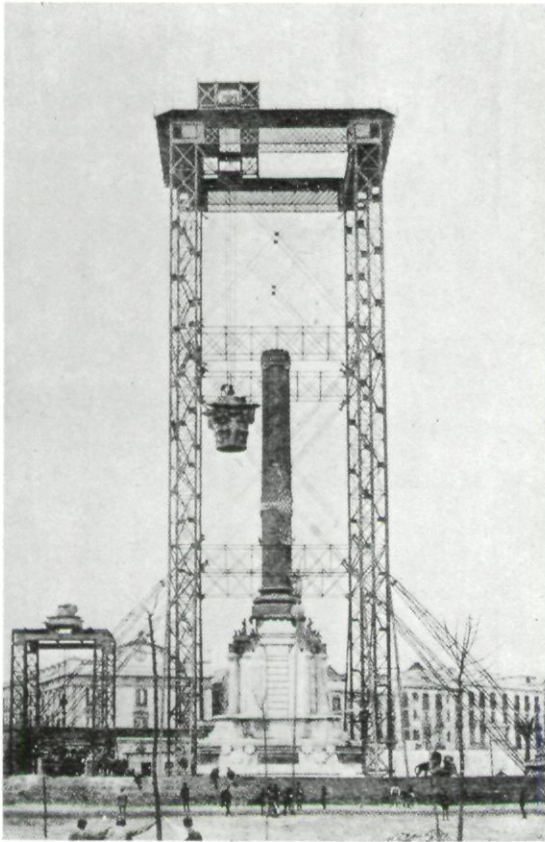
Els autors

El monument en qüestió, projectat per l'arquitecte GAIETÀ BUIGAS I MONRAVÀ (Barcelona 1851-1919) en forma de columna metàl·lica, queda capçada per una estàtua de l'Almirall que modelà RAFAEL ATCHÉ (Barcelona 1854-1923).

Descripció del monument a Colom

La columna s'erigeix damunt d'una plataforma a la qual s'hi accedeix per uns esglaons delimitats per vuit lleons esbossats per AGAPIT VALLMITJANA I ABARCA (Barcelona 1859-1915).

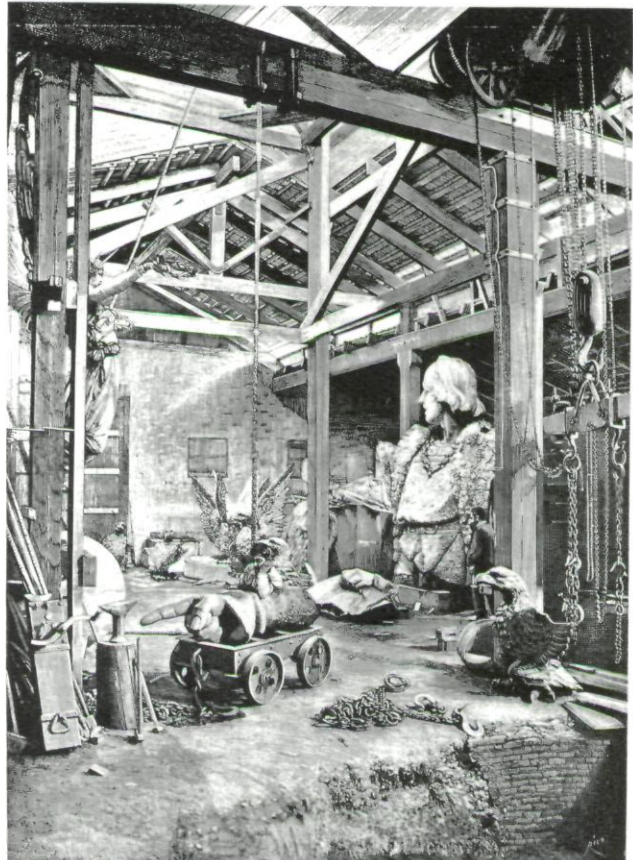
Al sòcol, i intercalats amb uns escuts de pedra de distintes regions espanyoles, hi ha vuit baixos relleus sobre episodis de la gesta colombina concebuts quatre d'ells, per JOSEP LLIMONA I

BRUGUERA (Barcelona 1864-1934) i els altres quatre, per ANTONI VILANOVA I MARCH (Barcelona 1842-1912).

Damunt del sòcol s'hi col·locà un cos de forma poligonal, amb quatre grups escultòrics, compost, cadascun d'ells, d'un personatge principal i una figura menor que manté una actitud subordinada a la més important, que representen infants o aborígens d'Amèrica. Es tracta d'evocacions de personalitats històriques vinculades al descobriment i a la colonització que foren naturals de països de l'antiga Confederació catalano-aragonesa. Són el cartògraf Jaume Ferrer de Blanes, que esculpí FRANCESC PAGÉS I SERRATOSA (Barcelona 1852-1899), el conseller i "escrivà de ració" dels Reis Catòlics Lluís de Santàngel, que modelà JOSEP GAMOT I LLÚRIA (Barcelona 1860-1890), el benedictí pare Boil, que esculpí MANUEL FUXÀ I LEAL (Barcelona 1850-1927) i el capità Pere Margarit com l'imaginà EDUARD BATISTA I ALENTORN (Falset 1856-Manresa 1920).

Alternant amb els grups descrits, i damunt de quatre contraforts, hi foren col·locades sengles figures femenines assegudes, alegories de Catalunya, Aragó, Castella i Lleó, realitzades, respectivament, per PERE CARBONELL I HUGUET (Sarrià 1850-Barcelona 1927), JOSEP CARRASSÓ I FONT (Barcelona 1851- ?), Josep Gamot i Rafael Atché.

Diploma que es lliurava als expositors. Aquests i els visitants havien de produir ingressos suficients per finançar l'Exposició. Que no fos així es degué, segurament, a les més de sis-centes mil entrades gratuïtes que es repartiren. Institut Municipal d'Història (Foto Jordi Gumí).

LA COMISION GENERAL DIRECTIVA DE LA Exposición Universal de Barcelona,

atendidos los importantes servicios por V. prestados con el desempeño de su cargo, acordó concederle el presente diploma de agradecimiento.

Barcelona a 1.º de Septiembre de mil ochocientos ochenta y nueve.

El ALCALDE CONSTITUCIONAL PRESIDENTE

El SECRETARIO GENERAL

Sr. D. Camilo Gonzalez .

Escríbiente .

Altres obres importants i encara existents

Dues obres importants, erigides expressament per al gran certamen internacional de Barcelona encara subsisteixen: l'Arc de Triomf i l'edifici del restaurant.

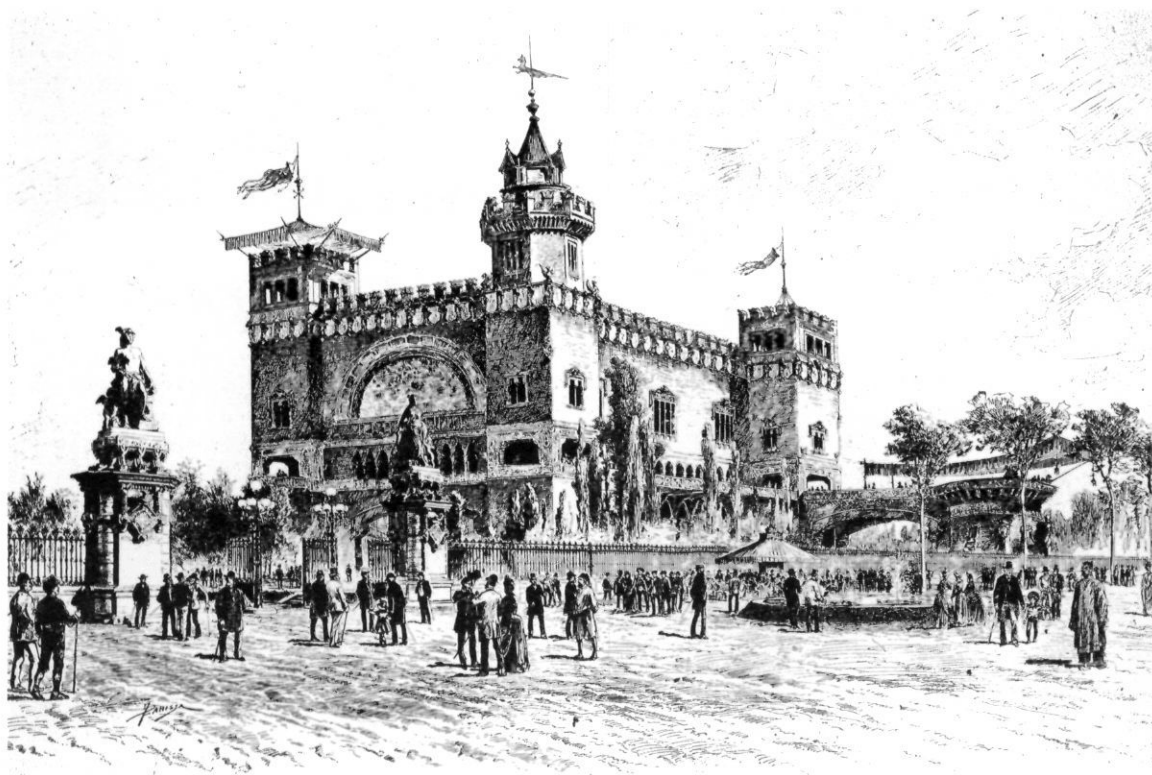
L'ARC DE TRIOMF

El projectà l'arquitecte JOSEP VILLASECA I CASANOVAS (Barcelona 1848-1910), reputat professional, caracteritzat pel seu eclecticisme estilístic, ja que fou l'autor d'edificis d'inspiració tan radicalment oposada com la casa de la Rambla i el Pla de la Boqueria, que construí per al comerciant Bru Cuadros amb motius decoratius trets de l'art extrem oriental i l'estudi que bastí per als pintors Francesc i Josep Masriera de línees neoclàssiques al carrer de Bailén.

Per aquell arc monumental que constituïa la gran porta d'accés al recinte de l'Exposició, Vilaseca va recórrer a les formes de l'art mudèjar i utilitzà el maó vist.

Uns escuts de pedra, representatius de totes les províncies d'Espanya, remarcaven l'arc, centrat per un escut de Barcelona de més grandària. Al damunt de quatre contraforts laterals hi foren col·locades quatre figures femenines que simbolitzaven la "fama". Dues d'elles, esculpides per Pere Carbonell i les altres dues, per Manuel Fuxà.

A la part superior de l'arc, s'hi posaren uns relleus de pedra, segons projectes modelats per JOSEP REUNÉS (Barcelona 1850-1926). El de la cara anterior, que representa l'adhesió dels estats al Concurs universal, i Josep Llimona, el de la cara posterior, alegoria de la ciutat de Barcelona que agraeix a les nacions llur assistència al certamen. Sengles relleus laterals, realitzats

El Restaurant del Parc, de Lluís Domènech i Montaner, obra clau del Modernisme Català. Avui és Museu de Zoologia. El poble el batejà premonitòriament amb el renom de "Castell dels Tres Dragons" títol d'una peça teatral del popular Frederic Soler "Pitarra".

Cuirosament, Domènech realitzà l'hotel, que va batre el rècord de construcció, i aquest restaurant que no va arribar a ser acabat a temps.

en pedra, foren concebuts per Antoni Vilanova ("Apoteosi de l'Agricultura, la Indústria i el Comerç") i per TORQUAT TASSO I NADAL (Barcelona 1852-Buenos Aires 1935) ("Apoteosi de les Ciències i de les Arts").

L'actual Passeig de Lluís Companys o Saló de Sant Joan

L'Arc s'obria a un espai ajardinat amb balustrades, mosaics i uns fanals dissenyats per l'arquitecte Pere Falqués, urbanització que se'n digué "Saló de Sant Joan" i, successivament, d'acord amb els canvis polítics: Saló de Fermín Galán, Saló de Víctor Pradera i ara Passeig de Lluís Companys.

Tots aquells elements decoratius han desaparegut com també han quedat eliminades, per diversos motius, la majoria de les vuit estàtues foses en bronze que representaven personatges

històrics, relacionats amb la vida de Barcelona, al damunt de sengles pilars de la barana.

Avui només romanen —de cara al passeig de Pujadas— les estàtues del pintor Antoni Viladomat (del cantó de la Ciutat Vella) i de l'almirall Roger de Llúria, obres de Torquat Tasso i de Josep Reynés, respectivament.

Una altra estàtua, evocadora d'una figura històrica, és la del President de la Generalitat de l'època de la guerra dels segadors, Pau Claris, que modelà Manuel Fuxà, actualment està situada al bell mig dels jardins immediats a l'Arc de Triomf.

La del conseller en cap Rafael Casanova, que havia esculpit ROSSEND NOBAS (Barcelona 1838-1891), per ésser col·locada inicialment a la banda oest del que s'anomenava "Saló", prop de l'antic baluard de Sant Pere, on caigué ferit aquell representant de la ciutat en el setge del

El Palau de la Música, la casa Lleó Morera, l'Hospital de Sant Pau i, dins del Parc de la Ciutadella, el Restaurant en el que, després de l'Exposició i amb Antoni M. Gallissà, hi va instal·lar un obrador, és a dir, un taller de perfeccionament de les arts decoratives aplicables a l'arquitectura, són obres fonamentals de Domènech i Montaner en les quals usà genialment el totxo que altres contemporanis —com Vilaseca en l'Arc del Triomf— ja havien aplicat amb resultats remarcables (Fotos Ramon Manent).

1714, fou traslladada, en l'escaiença del segon centenari de la rendició, a la confluència de la ronda de Sant Pere i carrer d'Ali-Bey.

Aquestes quatre obres són les úniques que resten de la decoració escultòrica del "Saló de Sant Joan", urbanitzat per a l'Exposició.

Passem, ara a, considerar l'altre edifici bastit el 88 que resta dempeus.

L'ANTIC RESTAURANT

Actualment destinat a Museu de Zoologia encara que abans va ésser ocupat per l'Escola Municipal de Música.

Obra de Domènech i Montaner

Amb una estructura de ferro, fou construït amb obra vista, per LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER (Barcelona 1850-1923) en un estil neogòtic català més o menys inspirat en l'edifici de la Llotja medieval de València. L'aspecte de fortalesa que ofería aquesta original construcció, projectada pel qui concebria dues obres importants dintre del modernisme finisecular: el Palau de la Música Catalana i el conjunt de l'Hospital de Sant Pau, féu que el poble l'identifiqués, aviat, com el "Castell dels tres dragons", títol d'una comèdia de "Pitarra".

Ornamentació

En la decoració exterior de l'antic restaurant de l'Exposició hi col·laboraren els escultors Antoni Vilanova i Josep Llimona, que dissenyaren el model dels escuts o formes heràldiques capricioses situats al cim de la façana, ornats amb motius dels regnes vegetal i animal que dibuixaren el pintor JOAN LLIMONA I BRUGUERA (Barcelona 1860-1926) i el polifacètic artista ALEXANDRE DE RIQUER (Calaf 1856-Ciutat de Mallorca 1920).

L'esment d'aquests dos artistes ens duu a evocar una construcció en la qual també intervingueren: el denominat "Hotel Internacional", bastit expressament per al certamen del 88, malauradament efímer.

L'HOTEL INTERNACIONAL I ALTRES

Aquell hotel, construït amb molta pressa al passeig de Colom per tal de paliar l'escassetat de places en el ram de l'hos-

talatge que hi havia a Barcelona abans de l'Exposició, ha esdevingut cèlebre en la història de la ciutat moderna més per la rapidesa amb què fou enllestit, que per la qualitat del seu projecte, traçat, també, per Lluís Domènech i Montaner, i la bellesa dels seus acabats (Riquer i Joan Llimona en dibuixaren els esgrafiats de la façana).

Un rècord constructiu

Efectivament, l'"Hotel Internacional" va ésser construït en un temps rècord: 69 dies, en tres torns de treball als quals s'hi dedicaren uns vuit-cents obrers i artesans de tota mena.

El Palau de les Belles Arts

Una altra obra molt remarcable desaparegué, encara que subsistí fins als dies de la postguerra, era el Palau de Belles Arts, situat a l'entrada del recinte, en un solar ara ocupat per l'edifici dels jutjats, davant per davant del Palau de Justícia. El planejà AUGUST FONT I CARRERAS (Barcelona 1846-1924), arquitecte també de gust eclèctic que projectà, entre d'altres construccions, la Plaça de Braus "Les Arenes" o la que fou, durant molts anys estatge central de la "Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona". Es caracteritzà per unes línies sòbries i la grandesa de les seves proporcions, especialment les del saló central, on se celebraren les cerimònies inaugural i de clausura del certamen i, després, manifestacions de tota mena, singularment, però, concerts, ja que la vasta sala disposava de dos orgues.

Palau de la Indústria

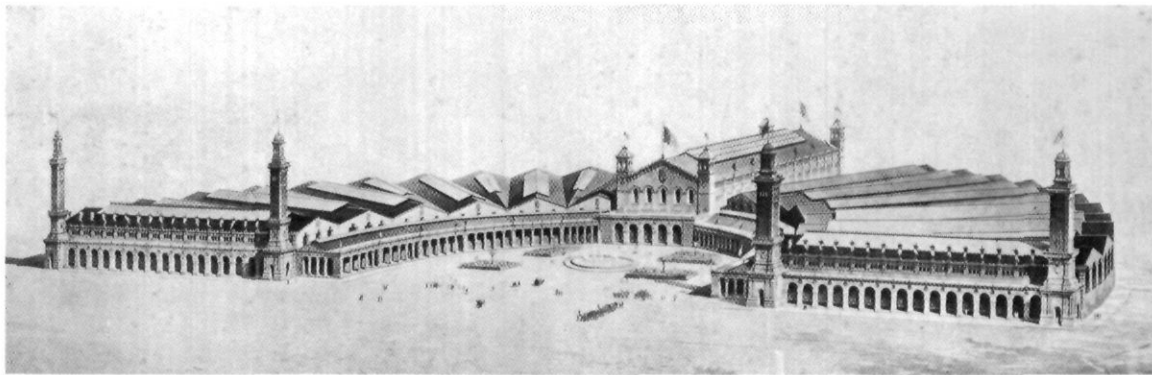
L'edifici que fou designat com a "Palau de la Indústria", estava situat en un extrem del que havia estat la Plaça d'Armes de la Ciutadella i tenia una estructura semicircular, com la d'un ventall, amb un cos principal flanquejat per quatre torres i dotze naus rectangulars. L'havia dissenyat JAUME GUSTÀ I BONDIA (Barcelona 1854-1936) i va romandre en el mateix emplaçament fins a l'any 1919.

La Secció marítima

Esmentaré, com a data curiosa, en aquesta relació dels edificis desapareguts, el pavelló de la *Compañía Trasatlántica* emplaçat en l'anomenada "Secció marítima" de l'Exposició, que ja havia figurat, l'any anterior, a l'Exposició naval de Cadis, al qual Antoni Gaudí afegí una estructura de fusta en un estil vagament islàmic.

L'Hivernacle, obra de ferro i vidre, típicament modernista, de l'arquitecte Josep Amargós (Foto Ramon Manent).

Palau de la Indústria i el Comerç, de l'arquitecte Jaume Gustà i Bondia. Va ser una peça central i clau de l'exposició. Setanta mil metres quadrats. De forma semicircular, comptava amb dotze galeries rectangulars i una de més gran al centre. Entre les naus rectangulars, n'hi havia dotze més en forma de triangle isòsceles.

L'EXPOSICIÓ D'ART I ARQUEOLOGIA

Durant el certamen, se celebraren a Barcelona, i dintre del programa d'actes de l'Exposició, congressos i reunions científiques: de Medicina, de Pedagogia, de Dret, d'Economia... També es feren concursos de bandes de música i de societats corals (un d'aquests darrers, per cert, estimulà, indirectament, la formació de l'"Orfeó Català" fundat l'any 1891).

Interessa, però, que ens referim d'una manera concreta a les manifestacions d'arts plàstiques que es produïren amb motiu d'aquell gran esdeveniment en la vida de la ciutat. Cal destacar, sobretot, l'exposició d'art i arqueologia.

Col·leccions remarcables

Se celebrà al Palau de Belles Arts i ultra les obres d'art contemporani d'autors espanyols i estrangers, foren especialment remarcables la d'objectes prehistòrics de la col·lecció de Javier de Fuentes, de Múrcia, la de tapissos i armadures pertanyents a la Casa Reial espanyola, els tríptics de Hyeronimus Bosch "El jardí de les delícies" i "El carro del fenc" del Museu del Prado, la dels tresors de les catedrals de la Seu d'Urgell, Tortosa, Vic, Salamanca, Burgos o Girona (que comprenia el cèlebre "Tapís de la Creació", un "Beatus" del segle VIII i l'anomenada "Estàtua de Carlemany"), deu taules gòtiques de Jaume Huguet, que avui són al Museu d'Art de Catalunya (unes, propietat de l'antic gremi d'assaonadors i unes altres, del gremi de revenedors), set volums del "Llibre de passanties" de l'antiga confraria dels argenters (actualment conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), les deu escenes de la vida de sant Francesc que pintà Antoni Viladomat (avui, també, al Museu de Montjuïc), el "misteri" que per a la processó del Divendres Sant el gremi barceloní de revenedors encarregà a Damià Campeny, les col·leccions de vidre de Joaquim Cabot i de ferros forjats de Santiago Rusiñol que, posteriorment, instal·là al "Cau Ferrat" de Sitges... breu,

un conjunt força heterogeni però que hem de convenir que contenia peces de gran valor intrínsec o que, si més no, eren exposades a Barcelona per primera i última vegada com era el cas, per exemple, dels retaules de Hyeronimus Bosch.

Diverses seccions

El comitè organitzador del certamen havia classificat els articles exhibits en distintes agrupacions. La denominada "Agrupació 23" identificable amb la rúbrica *Bellas Artes en general*, quedava dividida en tres seccions. La primera, corresponia a la de dibuixos, litografies i gravats; la segona, a la de pintura, i la tercera, a l'es-cultura i gravats sobre medalles.

Els Premis de l'Exposició Universal

Els premis que la directiva de l'Exposició atorgà, sense fer gaire cabal de les propostes formulades pels respectius jurats, foren els següents:

Dibuixants

Per a la secció de dibuix, varen ésser recompensats amb sengles "medalles de bronze", Alexandre de Riquer i JOSEP PASCÓ (Sant Feliu de Llobregat 1855 – Barcelona 1910). El primer per un dibuix i el segon per una il·lustració, i amb una "medalla de plata", també per un dibuix, JOSEPL·LUÍS PELLICER (Barcelona 1842-1901), formidable il·lustrador, que dugué a impulsar l'Institut Català de les Arts del Llibre, dibuixant habilitíssim que fins i tot gaudí de fama internacional, puix que va ésser sol·licitat com a cronista o reporter gràfic a la guerra russo-turca (1877). Afegiré que Pellicer fou l'autor del cartell anunciador de l'Exposició Universal, una de les primeres realitzacions d'aquest gènere a Catalunya que registra la història del cartellisme, obra que realitzà en un curiós format vertical i en la qual presentà, com a motiu central, la façana gòtica de la Casa de la Ciutat.

La Exposición, òrgan primer oficiós i després oficial del certamen començà a publicar-se el 27 d'agost de 1886. El dirigí Salvador Carrera.

Pintors

En la secció de pintura obtingueren "medalles d'or" DIONÍS BAIXERAS (Barcelona 1862-1943), ANTONI CABA (Barcelona 1838-1907), FRANCESC GALOFRÉ (Valls 1865-Barcelona 1942), JOAN FERRER I MIRÓ (Vilanova i la Geltrú 1850-Barcelona 1931), ARCADÍ MAS I FONTDEVILA (Barcelona 1852-Sitges 1934), JOAN PLANELLA I RODRÍGUEZ (Barcelona 1859-1910), ROMÀ RIBERA (Barcelona 1849-1935), MODEST URGELL (Barcelona 1839-1919) i ANTONI UTRILLO (Barcelona 1867-1944).

Reberen "Medalla de plata": LAUREÀ BARRAU (Barcelona 1863-Santa Eulàlia, Eivissa, 957), ANTONI FABRÉS (Gràcia 1854-Roma 1936), ENRIC GALWEY (Barcelona 1864-1943), Joan Llimona, JOAN ROIG SOLER (Barcelona 1852-1909), SANTIAGO RUSIÑOL (Barcelona 1861-Aranjuez 1931) el qual, per altra part, fou recompensat per la seva col·laboració de ferros artístics exhibida dintre de l'"Agrupació 22" (*Ciència y artes prehistòricas en general*), ENRIC SERRA (Barcelona 1859-Roma 1918), JOSEP M.ª TAMBURINI (Barcelona 1956-1932 i JOAQUIM VAYREDA (Girona 1843- Olot 1894).

Varen ésser guardonats amb "Medalla de bronze": JOSEP ARMET (Barcelona 1843-1911), JOAN BRULL (Barcelona 1863-1912), MANUEL CUSÍ (Vilanova i la Geltrú 1959-Barcelona 1912), ANDREU LARRAGA (Valtierra, Navarra, 1862-Barcelona 1931), RAMIR LORENZALE (Barcelona 1859-1917) i FREDERIC TRIAS (Igualada 1822-Barcelona 1890): mentre que només foren distinguits amb una "Menció honorífica": PERE BORREL I DEL CASO (Puigcerdà 1835-Barcelona 1910), MIQUEL CARBONELL I SELVA (Molins de Rei 1855-Barcelona 1896), MANUEL FELIU DE LEMUS (Barcelona 1865-Paris 1922), JOSEP M.ª MARQUÈS I GARCÍA (Tortosa 1862-1936), FELIP MASÓ DE FALP (Barcelona 1851-Pau 1929), TOMÀS MORAGAS (Girona 1837-Barcelona 1906) i MARIÀ VAYREDA (Olot 1853-Barcelona 1903).

Escultors

Els premis atorgats dintre de la secció d'escultura varen correspondre, en la categoria de "Medalla d'or", a Josep Llimona per la seva estàtua equestre del comte Ramon Berenguer IV amb la qual havia guanyat una pensió d'estudis a Roma el 1882 i que, fosa en bronze, no va ésser col·locada a la plaça del mateix nom a Barcelona fins a l'època de la República. També fou concedida una medalla d'or a LLUÍS PUIGGENER (Barcelona ?-?) per la seva estàtua del General Prim, a cavall, en el monument erigit en el Parc de la Ciutadella a la memòria d'aquell militar i polític al qual —com ha estat dit— Barcelona li deu la cessió dels terrenys de l'antiga fortalesa, monument ja inaugurat el 1887 que destruïren els revolucionaris del 36 i que restaurà, a la postguerra, Frederic Marés.

Reberen igualment medalles d'or: AGUSTÍ QUEROL (Ulldecona 1860-Madrid 1909) i Venanci Vallmitjana i Barbany pels seus grups allegòrics de l'Agricultura i la Marina a l'entrada del Parc col·locats ben abans de la inauguració del certamen.

Clau del recinte firal que es conserva en el Museu d'Història de la Ciutat (Foto Jordi Gumi).

Foren distingits amb una medalla d'argent els següents escultors: Rafael Atché, Pere Carbonell i Manuel Fuxá, per les respectives obres en el monument a Colom, i Josep Reynés pel seu relleu de l'Arc de Triomf.

Va correspondre una medalla de bronze a Eduard Batista i Alentorn per les seves estàtues del botànic Jaume Salvador i del naturalista Félix de Azara —que dataven del 1884— situades a l'entrada del Museu Martorell (avui Museu de Geologia) que construí Josep Fontseré, dos anys abans.

Altres medalles de bronze foren atorgades als escultors MIQUEL CASTELANAS (Gràcia 1849-Barcelona 1924), a Josep Gamot (per la seva aportació al monument a Colom), a Josep Montserrat, a ANTONI PARERA (Barcelona 1868-1948) i a Agapit Vallmitjana i Abarca pels seus lleons del monument colombí.

Sengles mencions honorífiques varen correspondre, en la secció d'escultura, a JOSEP CAMPENY (Igualada 1865-Barcelona 1918) i a Josep Carcassó.

Hem fet una llista dels premis concedits a uns artistes del Principat però això no significa que notables pintors i escultors de València i d'altres territoris espanyols, i fins i tot, de l'estranger, participants a l'Exposició Universal de Barcelona no resultessin guardonats. Saben, per exemple, que varen concórrer els pintors Joaquim Agrasot, Vicenç Palmaroli, Enric Martínez Cubells o José Moreno Carbonero, l'escultor Marià Benlliure, els artistes francesos Carolus Duran (en el taller parisenc del qual perfeccionà els seus coneixements Ramon Casas), Henry Martin, Henry Rolle, el belga Albert de Vriendt, molt famós a la seva època...

CONCLUSIÓ

Podem concloure que l'Exposició del 1888, ultra el fet de constituir una manifestació evident de la puixança econòmica que havia assolit Barcelona des de l'enderroc de les seves muralles i del desenvolupament industrial i comercial de tot Catalunya, a partir de la liquidació de la darrera guerra carlina amb la pau social que aquell fet comportà i que, naturalment, afavorí la capacitat d'iniciativa i les energies dels seus habitants, fou un certamen que desvetllà l'admiració de tots els forasters que visitaren el "Cap i Casal", que representà un gran estímul per als nostres arquitectes, escultors i decoradors en rebre encàrrecs oficials i en ésser encoratjats, en les respectives carreres, amb els guardons suara relacionats.

Si bé una part dels premis vingueren a significar, per als artistes madurs, una ratificació e la fama que ja els havia atorgat el públic, una part del guardons concedits als artistes joves els encoratjà en llurs tasques i els estimulà a continuar una obra, el mèrit de la qual seria reconegut més àmpliament i, ben aviat, com succeí, per exemple, en el cas de Dionís Baixeras o dels germans Llimona. I en l'eclosió del puixant moviment modernista, tan característic de la capital de Catalunya.

HOMES DE L'EXPOSICIÓ

*"I creixes i t'escampes; quan la planicie et manca
t'enfiles a les costes doblant-te a llur jaient;
en totes les que et volten un barri teu s'embranca,
que, onada sobre onada, tu amunt vas empenyent."*
J. Verdaguer. Oda a Barcelona, 1883.

ELS HOMES DE L'EXPOSICIÓ UNIVERSAL

Josep Tarín-Iglesias

"Fesomia reposada. Les patilles retallades matemàticament semblen obra del jardiner Oliva i el cap, calb, llueix com un mirall de tan net.

Mai no s'altera. El seu caràcter és perseverant. Quan pensa no vola, però sempre està pensant i al cap d'un any té més idees que aquells que en repentitzen moltes.

Treballador infatigable, s'asseu al seu bufet i s'hi està vuit hores seguides treballant sense fumar, sense beure, sense escupir. Rep afablement qui l'interromp i després continua com si res.

En el món hi ha qui estima les dones, les arts, els viatges, la política o la taula. Rius, per tota distracció, té l'afany d'engrandir Barcelona. Viu modestament, humilment.

Té una habilitat particular a unir les voluntats i sap sacrificar l'amor propi a l'ideal legítim que s'ha proposat."

De L'Abella d'Or, 1929

UN GRAN ALCALDE PER A UNA CIUTAT GRAN

Els barcelonins que van fer possible el projecte de l'Exposició Universal poden considerar-se com un dels grups més coherents, més sòlids i més eficaços que mai no hi ha hagut a Barcelona, presidits, a més, per un dels polítics més clarividents que ha passat per l'Administració.

L'alcalde Rius i Taulet

Vertader home de geni que, des de l'instant que va ocupar, per primera vegada, l'alcaldia, va donar prova del seu talent creador. Algú l'ha comparat —i no sense raó— amb el famós baró Haussmann, en dotar Barcelona, amb escassos recursos, tant polítics com materials, de les mateixes possibilitats de les que disposava la capital. Gràcies, segurament, a les seves constants intervencions en el Congrés, on va defensar amb cobejança, que els beneficis que pogués disposar Madrid s'estenguessin a totes les ciutats de més de cent mil habitants. Això va ser la clau de l'èxit.

El record de la "seva" ciutat era constantment a la seva ment. S'adonava, amb tota la raó, que, aplicant les mateixes disposicions a Barcelona, existia la fórmula legal per a la seva expansió. Encara que lluny de la ciutat —pel seu càrrec de diputat— el seu pensament continuava fix en l'úrbs natal, la qual i, en realitat, era l'únic i exclusiu ideal de la seva vida. Havia nascut per a ser un gran alcalde.

Biografia de Rius i Taulet

En Francesc de Paula Rius i Taulet va néixer el 1833, en els moments en què començava a desenvolupar-se amb gran vitalitat i notable auge la incipient burgesia; el comerç amb Amèrica havia obert esplèndides perspectives i ja començava a albirar-se i perfilar-se la ingent persona-

Inauguració del monument a Rius i Taulet, obra de Manuel Fuxà, l'any 1901. Institut Municipal d'Història.

litat d'Ildefons Cerdà amb el seu revolucionari pla urbanístic. Possiblement, poques vegades, malgrat les incerteses polítiques, l'urbs vivia uns dies tan il·lusionats. En molts aspectes, la figura de Rius i Taulet resultaria extraordinàriament providencial. Sol i Ortega, l'insigne patrici republicà, és a dir, d'ideologia tan oposada a la de Rius, assenyalava que aquest va estar animat des de bon començament per grans ideals i sostingut per una fe sens límit en l'avenir de Barcelona.

Advocat

Ningú, possiblement, no podia preveure que Rius escollís una carrera universitària, perquè estava destinat a prosseguir el negoci patern, però la influència exercida per un germà del seu pare, professor de la Facultat de Dret, el va induir que ingressés a la Universitat per cursar la car-

ra de Lleis que, el 1858, va acabar molt brillantment. Des del primer moment va exercir l'advocacia i s'especialitzà en Dret Penal i, per espai d'un decenni, es va dedicar únicament i exclusivament al bufet.

Empés a la política

La revolució del 1868 el va empènyer a la política i fou elegit regidor i cap de la Minoria Monàrquica en un Ajuntament de majoria republicana, des d'on va realitzar una grandiosa labor. Conten de Rius que quan fou designat tinent d'alcalde en els dies del règim de Serrano, va dir a un grup d'amics:

—Això representa la fi del meu bufet!

Va tenir tota la raó. Els fets es van precipitar.

Diversos impresos realitzats amb motiu de l'Exposició Universal. L'idioma propi del país hi és dolorosament absent, malgrat que ningú no pugui negar la catalanitat profunda de Rius i els seus homes. Institut Municipal d'Història (Fotos Joan Cuitó).

Un home moderat

Moderat, abans de tot, i extraordinàriament possibilista, va fer que, en començar la Monarquia d'Amadeu I, ocupés, per primera vegada, l'alcaldia d'una forma fugaç. Durant els dies del règim republicà es va mantenir apartat de la política activa i, a la caiguda del règim, va ser nomenat, de nou, a exercir la primera magistratura ciutadana, càrrec que va ocupar escassament vint dies, amb la finalitat de donar pas a la Restauració Monàrquica.

Potser va ser en aquestes denses jornades on va adonar-se que l'hora de Barcelona no era gaire llunyana. En el fons de la seva fantasia creixent se li havia representat el seu profund esperit.

Diputat a Madrid

En un principi, es va dedicar a la reorganització del partit liberal i, al costat de Sagasta, va ser diputat per Barcelona. Les seves idees joves i progressistes el van fer triomfar a Madrid, posseïa la suficient flexibilitat per a exposar de manera brillant els seus arguments, i això va propiciar que obtingués alguns triomfs parlamentaris. Després d'un breu matrimoni, en aquells dies va enviduar i, més tard, va casar-se amb la germana de la difunta, i això va fer que, de nou, centrés la seva vida privada.

Alcalde de grans projectes

El març de 1881 torna a l'alcaldia. Llavors, tot plegat donava un aspecte de més gran estabilitat. No va tenir pressa i, durant uns mesos, va intentar de formular un verdader programa. És quan sorgeix l'urbanista, l'home dels grans projectes. Foren tres anys que serviren per establir els fonaments d'un autèntic pla.

Es pot ben dir que començava a perfilar-se l'alcalde dels magnes projectes que "espantaren uns i alarmaven als altres; els de més bona fe pensaven en la ruïna imminent del municipi; els malpensats feien càlculs sobre la fortuna que amb tants per cent i comissions el batlle amuntegava".

RECUERDO DE LA EXPOSICION UNIVERSAL DE BARCELONA 1888

EDIFICIOS PUBLICOS Y MONUMENTOS NOTABLES.

PROPIEDAD DE LA FÁBRICA DE GERILLAS FOSFORICAS DE PASCUAL PERPIÑÁ.

DEPÓSITO GÉNERAL, VERGARA, 18 Y 20. BARCELONA.

Urbanització i modernització de la ciutat

Afortunadament, el safareig que la gent feia no li va provocar cap mena d'impacte. Segur d'ell mateix, va emprendre la seva obra, que seria transcendental. La urbanització i modernització de Barcelona facilitada per l'enderrocament de les muralles i l'inici del Pla Cerdà va afavorir la tasca i permeté, així, el canvi total de la fisonomia ciutadana. Va concebre l'Eixample amb direcció a la muntanya i cap al Besós i el Llobregat. Va derrocar la muralla del mar i una part de la caserna de les Drassanes. Va començar a urbanitzar la muntanya de Montjuïc. Va iniciar el final de la Rambla, que l'enllaçà amb el Paral·lel i va convertir el carrer de les Corts Catalanes en una via moderna. Va crear la rambla de Catalunya; va obrir la rasa del carrer Aragó; va organitzar el Laboratori Microbiològic amb el doctor Ferran i l'Institut d'Higiene Municipal amb el doctor Canonge. Va posar en marxa la xarxa de tramvies i va organitzar la Banda Municipal; va idear la Galeria de Catalans Il·lustres i les Exposicions Biennals de Belles Arts; va establir les Festes de la Mercè; va reorganitzar la Guàrdia Municipal a la qual dotà d'una secció muntada amb uns uniformes rutilants, i va començar l'ordenació dels terrenys de la Ciutadella.

Una nova era

En realitat, la ciutat entrava en una nova era. Tres esdeveniments importants havien de segellar aquell període: el primer, la demolició de les velles muralles; el segon, la inauguració de la llum elèctrica, fet que va produir-se en una nit memorable de sant Jordi a la plaça de Sant Jaume i, el tercer, l'anunci de l'Exposició Universal. L'urbs havia entrat en la recta del seu creixement, com el propi Verdaguer havia revelat en la seva "Oda":

*"Al nàixer Amazona, de mur te coronares
mes prompte ta creixença rompé l'estret cordó;
tres voltes te'l cenyires, tres voltes lo trencares
per sobre el clos de pedra, saltant com un lleó."*

Curiosa litografia de tapes de capses de llumins en les quals s'hi reproduïen els elements arquitectònics i monumentals més remarcables de la Barcelona d'aquella època. Institut

Per un dels avatars de l'època, el 1884 va deixar l'alcaldia, a la qual va tornar el novembre de 1885. Serà el moment de la consagració de la seva obra. Encara, però, va edificar el Palau de Justícia; va inaugurar el monument a Prim; va sanejar les clavegueres; va posar la primera pedra al cementeri de Montjuïc; va edificar mercats, i va urbanitzar el Portal de l'Àngel.

CRIDA A LES NACIONS

Una de les primeres ciutats espanyoles, la que per la seva posició geogràfica i els precedents de la seva història, guarda en sagrat dipòsit els més notables títols de l'activitat i el progrés nacionals, va concebre la idea, avui ja convertida en realitat, de congregar en certamen internacional les manifestacions més potents del treball i de l'intel·ligència de totes les nacions cultes, per tal d'unir el nom d'Espanya al d'aquells estats que, en l'antic i en el nou continent han obert born saludable al geni i les nobles lluites de la pau i la civilització.

Espanya, que des de la seva reconquesta gloriosa fins la defensa de la independència nacional, va donar exemples heroics de valor en l'incessant lluita dels seus fills; que dominà en els racons més apartats de la terra i creuà la immensitat desconeguda per tal de portar, a remolc de les seves caravel·les, tot un món d'esplendor i de bellesa; la que va saber encastar el Sol en la seva corona imperial i el convertí en llumenera perpètua dels seus dominis senyorials... Alentada per tan gloriosos records, que brillen entre les seves dissorts més recents talment com els llampecs enmig de les tempestes més negres, ha entès que de les lluites per la pau i el progrés en neixen avui la felicitat i la grandesa de les nacions modernes.

Per això, un cop recuperades les seves forces amb la benèfica influència d'una tranquil·litat llargament cobdiciada i adquirida a costa de tants sacrificis, Barcelona ha vist que no li eren suficients els títols ja passats del valor i l'heroïsme per a figurar dignament al costat de les primeres ciutats de l'Europa moderna. I en observar els avenços prodigiosos de la indústria (que fa de la màquina un miracle de perfecció i de força o la supersticiosa realitat de fantasies somniades); en comparar els progressos de la ciència (que amb el seu microscopi descobreix el món infinitament petit o que amb el telescopi revela espais incommensurablement grans; que subjecta el só a les lleis de l'electricitat; que mitjançant la biologia, l'anatomia i la química explica el misteri insondable de la vida; que fa de les capes sobreposades de les muntanyes pàgines d'un llibre on hom pot llegir-hi clarament una antiguitat asombrosa; que amb la meteorologia ajuda al navegant i li anuncia les tempestes; que perfora les muntanyes i obre els istmes per tal d'aconseguir que els homes de diverses nacionalitats s'abracin i que les aigües de diferents mars es besin), compregué quan meritòria era l'obra de contribuir al desenvolupament de l'activitat humana i va aixecar, entusiasta i convençuda, la seva veu amiga per tal

que al seu recinte històric hi acudeixin, sol·licites i afanoses, totes les nacions de l'Univers per tal d'exhibir-hi les múltiples i variades produccions del saber i del treball.

I no foren solament aquestes les raons que induïren Barcelona a celebrar un acte tan gran i de tan notòria importància i al Govern espanyol a protegir-lo i subvencionar-lo. Europa, per no dir tots els països productors de l'Univers, es troben avui en un període d'activitat febril que ho invaeix tot. El refinament del gust i les exigències de la moda obliguen a cercar noves formes en cada una de les branques de la indústria o de l'art, tot fent de la penosa lluita del treball una preuada victòria del saber. I en tal situació, al bellmig d'aquesta lluita ràpida de tants i tan heterogenis elements, s'imposa, talment com una treva humanitària i reparadora de les forces combatents, la necessitat de crear aquests certàmens universals, mitjançant els quals hom pugui fer el recompte de les forces útils, conèixer el domini i la perfecció tècnica assolida pel contrincant i meditar sobre els resultats de la campanya per tal de poder retornar a la lluita amb nova empena i amb armes més poderoses, trempades amb l'estímul de la victòria recent o l'esperó de la derrota passada.

Que a Barcelona li sigui permès de congregar el món en una d'aquestes festes col·lossals, veritables peregrinacions de la humanitat envers els santuaris de la indústria, les ciències i les arts on batega, vivent, l'esperit innovador dels temps passats; on s'hi consagren noves celebritats per a la història dels grans descobriments, i hi són assolits nous reeiximents en la perfecció de la sabiduria humana.

Escoltin, doncs, les províncies espanyoles i els països estrangers, la veu del Consistori Municipal de Barcelona. I que compareguin aquí guardats amb les millors mostres de la seva producció i del seu enginy els països d'ambdós hemisferis per tal que, en rebre tan senyalat honor, que ni el temps no l'esborra ni la gratitud no l'oblida, pugui Barcelona escriure en lletres d'or la data memorable del 8 d'Abril del 1888, i consignar que la nació espanyola, en renèixer de la seva passada grandesa, va voler entonar davant totes les nacions de l'Univers un càntic d'amor i d'alabança al Progrés i la Fraternalitat de tots els pobles.

Francesc de P. Rius i Taulet

Encara que la inauguració oficial fou el mes de maig, l'exposició havia estat oberta al públic el 8 d'abril. En total, 246 dies que convertiren l'exposició de Barcelona en la més llarga del segle (la de París, l'any 1876 restà oberta 210 dies).

EL PROJECTE DE L'EXPOSICIÓ UNIVERSAL

Hi ha un moment, solemne i decisiu, que en la història de Barcelona cal aturar-s'hi. És l'instant en què l'Ajuntament pren la iniciativa de celebrar l'Exposició Universal. La decisió era, potser, arriscada, i com assenyala Puig i Alonso, la Ciutat Comtal comptava amb un Ajuntament molt selecte i escollit que propiciava l'esdeveniment. Era la corporació ideal i ho era també el seu alcalde pel fet de figurar a les files de Sagasta que, en aquell moment, presidia el govern.

La idea inicial

Rius i Taulet va donar tombs i tombs al seu projecte que bullia en la seva ment des del moment que va aparèixer en escena Eugenio Serrano de Casanovas —del qual ja parlarem més endavant— iniciador d'un certamen que, de cap de les maneres, ell podia fer arribar a bon port.

Intensa activitat diplomàtica

Va haver-hi llargues converses preliminars i, a la fi, es va arribar a un acord, en què l'Ajuntament es feia càrrec del projecte. La notícia va caure com una bomba.

A Barcelona eren el comerç i la indústria els primers que es beneficiarien del projecte. Rius i Taulet va anar convencent els seus veïns, un a un, que havien d'aportar diners i treball. En poc temps va fer una gran tasca de proselitisme, que va posar en relleu les seves qualitats polítiques.

Convèncer Madrid

Però encara quedava alguna cosa més transcendental: Convèncer el Govern i aconseguir els recursos necessaris. Es va traslladar a Madrid, s'entrevistà amb Sagasta, a qui va acabar convencent, després de llargues i penoses negociacions.

—L'Exposició representarà molt. Serà —va remarcar-li— el renaixement del treball nacional i el desvetllament de la nostra indústria, la comunicació assídua amb l'estranger. Serà, no ho oblidem —va afegir— la inspiradora del nou respecte i consideració de les nacions europees i americanes cap a nosaltres”.

Va convèncer Sagasta, el govern, i que aquest ho proposés a la reina regent.

—El Govern confia en vostè i en l'esperit de Barcelona” —va dir-li Sagasta uns dies després.

Alfons XIII, que llavors
tenia dos anys i mig,
presidi l'obertura
juntament amb la seva
mare, la reina regent
Maria Cristina
d'Habsburg-Lorena.
Institut Municipal
d'Història (Fotos Joan
Cuitó).

Es desferma la batalla

Allà mateix —ho va confessar Pirozzini, que seria el futur secretari del certamen— va començar la batalla. Els seus propis amics li aconsellaven que deixés córrer el projecte perquè era inviable. Però Rius no va escoltar ningú i va prosseguir la seva obra de proselitisme. Expliquen que els periodistes que anaven al Congrés van fer una frase memorable al voltant de Rius:

“—És el profeta de l'Exposició de Barcelona!”

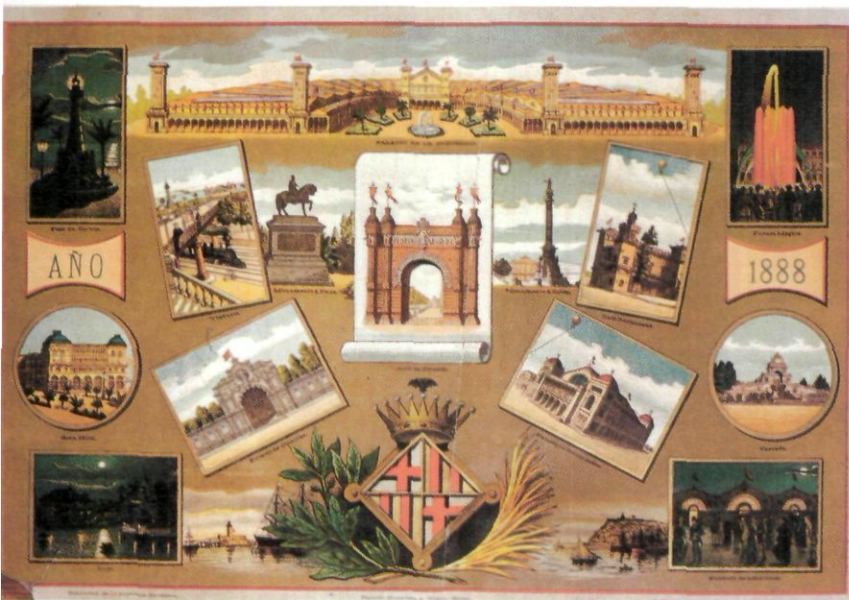
Convocatòria a tots els pobles

Va tornar al seu despatx. Va anunciar oficialment al poble la decisió del Govern, i el 13 de juny de 1887 va signar la convocatòria a tots els pobles del món i a totes les regions i corporacions del país, a tots els industrials i comerciants, de l'anunciament de la celebració de l'Exposició Universal, que es duria a terme del 8 de maig de 1888 fins al mes de desembre del mateix any.

Impassible davant tots els atacs

Van començar els atacs i les escameses i, fins i tot, el descoratjament, però Rius i Taulet es mostrava impassible. La lluita va ser tremenda, tot i que els enemics s'anaven reduint a una minoria.

Mentre, el parc de la Ciutadella es va convertir en un immens taller. Arquitectes, enginyers, aparelladors, contractistes, operaris, etc., seguien les instruccions d'un alcalde allucinat per una extraordinària astúcia i experiència de constructor. Puig i Alfonso explica que la propaganda va ser molt intensa, i excellent la disposició del poble barceloní que entreveia, amb la celebració del Certamen, un període de prosperitat. Només un home d'indiscutible talent com Valentí Almirall figurava entre els opositors, el qual, i des del seu periòdic, va realitzar una campanya negativa.

L'estàtua de Francesc de P. Rius i Taulet, signe visible de l'admiració i l'estima dels barcelonins envers qui fou un gran alcalde de la ciutat (Foto Ramon Manent).

L'hora del triomf

Les obres avançaven a un ritme accelerat i, en el dia previst, la Família Reial inaugurava el Certamen que va aixecar els més grans elogis de propis i estranys. Les paraules de Rius i Taulet oferint a la reina i al seu august fill "aquesta obra de patriotisme" van ser acollides amb molts aplaudiments. Mentre Barcelona gaudia i guanyava diners, l'alcalde continuava realitzant un esforç corprendor a despit de la seva vida i dels seus diners. Sol i Ortega deia que l'Exposició era una empresa que no podia recordar-se sense que l'ànim no experimentés una profunda emoció.

L'hora del reconeixement

Quan va arribar l'hora de les recompenses, la reina va fer Rius i Taulet marquès d'Olèrdola, però l'alcalde començava a sentir-se fatigat. Havia realitzat un esforç tremend i la mort el rondava. Se li va voler renovar el mandat però ell s'hi va oposar, a fi i efecte que la llei no fos vulnerada.

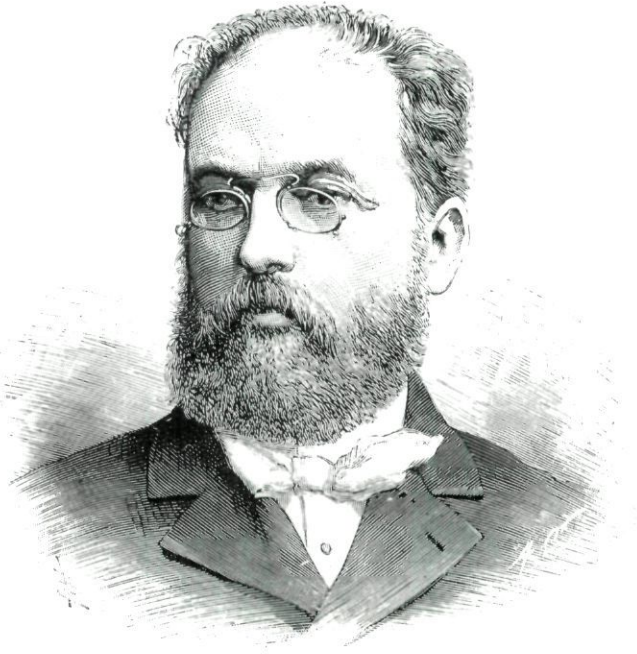
Només feia nou mesos de la clausura del Certamen quan, un matí, la Ciutat va quedar sorpresa amb la notícia de la mort de Rius i Taulet. El cor se li havia parat. La mort de Rius va consternar la ciutat. Tan sols el "Eco de las cloacas" va tenir l'agosarament d'escriure: "Un cadàver més i un malversador menys."

Amb Francesc de Paula Rius i Taulet se n'anava l'alcalde més important que ha tingut Barcelona i amb ell un home arrelat al més entranyable de l'ànima de Catalunya. Un conegut escriptor de més enllà de l'Ebre va poder escriure, en una ocasió, això tan cert fent referència a la mort de l'alcalde:

"Vivit sub pectore vulnus"

El vers virgilià caracteritza l'existència dura i noble de Rius. Va morir d'una ferida que sofrí conscientment en el fragor d'una lluita civil...

*Manuel Girona,
Comissari Regi, i Lluís
Rouvière, Delegat
General.*

ELS ALTRES HOMES DE L'EXPOSICIÓ

Al principi dèiem que l'obra de l'Exposició Universal va ser la d'uns homes posseïts d'una immensa il·lusió.

Una orquestra ben dirigida

Rius i Taulet va saber ben rodejar-se d'unes quantes figures importants que van sintonitzar totes amb ell. Va ser una espècie d'orquestra que mai no va desafinar. Selecta i escollida. Hagués estat difícil de trobar un comitè —el dels vuit— que dugués a terme la seva obra amb més gran dedicació i diligència.

Manuel Girona

El nomenament del Delegat regi va recaure en la preclara figura de Manuel Girona, persona de gran posició social, honorable i competent en assumptes econòmics. Tot i essent la seva missió molt delicada, hi havia la més absoluta seguretat que no hi hauria filtracions, ni distraccions ni malversació de fons.

Va ser el banquer més famós del vuit-cents català i va presidir l'evolució de l'economia cata-

lana d'aquesta època. Un escriptor del seu temps el va qualificar com el Rotschild barceloní. Home de voluntat i integritat, intelligent i gran animador de la ciutat, va sufragar amb la seva pecúnia particular la construcció de la façana de la Catedral.

Fill d'un modest banquer, propietari d'una senzilla i rudimentària casa de Banca de començaments del segle XIX, ben aviat la seva perspicàcia va fer que fundés el Banc de Barcelona, el qual va atènyer un extraordinari prestigi i en els anys de la Restauració, amb la famosa febre de l'or, el va convertir en la primera entitat de crèdit de Catalunya. També durant aquests anys va ser alcalde de Barcelona, i aconseguí reduir notablement el dèficit crònic de l'administració municipal.

En tres ocasions diferents, Cánovas va oferir a Girona la cartera d'Hisenda, càrrec que no va acceptar perquè el cap del partit conservador no li donava plens poders per reformar la política econòmica del país. Juntament amb el seu amic Antoni López, també va intervenir en la creació del Banco Hispano Colonial i va formar part d'empreses importants com, per exemple, la Compañía General de Tabacos de Filipinas.

Es diu que, en acabar el segle, Manuel Girona era la figura més popular de la ciutat. Els bar-

Carles Pirozzini,
Secretari del Consell
General, i **Manuel
Duran i Bas**, Vice-
president.

celonins veien en Girona l'encarnació de la riquesa i la frase *"Ni que fossis en Girona"* demostra el concepte que se'n tenia de la seva immensa fortuna.

Manuel Duran i Bas

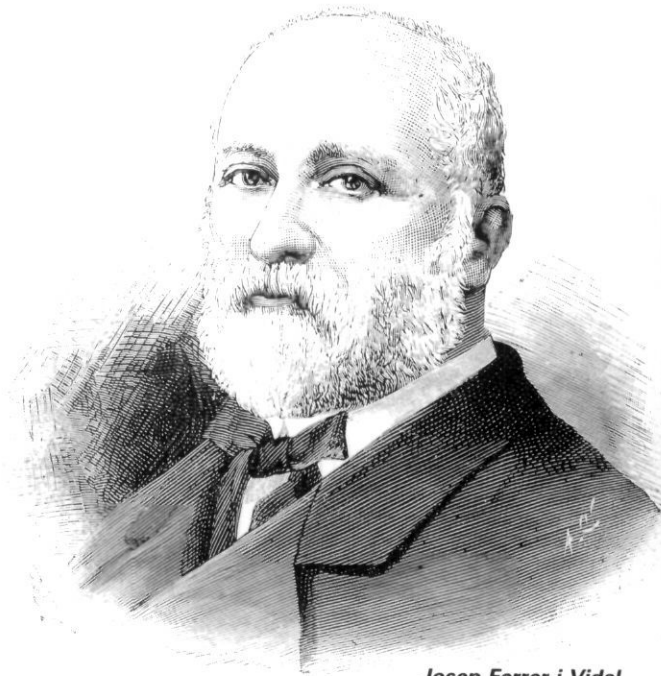
Un altre dels escollits va ser Manuel Duran i Bas, figura preclara del fòrum que, en un moment crucial per a Catalunya, va exercir el Ministeri de Justícia, en un govern que havia despartat infinites il·lusions. Gràcies a la seva iniciativa van ser preconitzats dos bisbes catalans d'extraordinari prestigi: Morgades per a la diòcesi de Barcelona i Torres i Bages per a la vigatana. Duran i Bas va ser catedràtic de la Facultat de Dret, degà durant molts anys i també va presidir el Col·legi d'Advocats.

Dins l'escola conservadora va començar molt aviat a combatre l'exaltació individualista i va fornir d'una gran coherència la seva doctrina política i econòmica. El prestigi de Duran i Bas dins del camp jurídic el va consagrar com una de les personalitats més destacades. Va redactar la famosa "Memoria" sobre les Institucions de Dret Foral Català que, després d'un segle, continua tenint una autèntica vigència. Al final de la seva actuació professional va ocupar el rectorat de la Universitat.

Se'l pot considerar com el vertader cervell jurídic de l'Exposició Universal i a qui, constantment, acudia Rius i Taulet per donar solució als conflictes que es presentaven. La part financera va estar representada per Claudi López i Bru, marquès de Comillas, propietari de la Companyia Transatlàntica i protector de mossèn Cinto Verdguer, que va ser el seu almoïner. Home d'extraordinari prestigi, va ser un dels puntals d'aquest comitè, on va realitzar una tasca ingent.

Josep Ferrer i Vidal

Quant als industrials, estaven representats per Josep Ferrer Vidal, que va aconseguir una excepcional col·laboració per part del món empresarial i que, en moments difícils, va solucionar problemes infinits que es plantejaven. Josep Ferrer Vidal va pertànyer a una generació que va haver de lluitar per la supervivència d'una indústria, que gràcies a la seva empenta va aconseguir fer reeixir, creant empreses essencialment modernes.

Josep Ferrer i Vidal,
Vice-president, i Elies
Rogent, Director
General de les Obres.

Elies Rogent i Lluís Rouviere

La part tècnica va ser encomanada a dos grans professionals: Elies Rogent, preclar arquitecte del vuit-cents, autor d'innombrables edificis i director de l'Escola d'Arquitectura, que va assolir un extraordinari renom al nostre país, així com Luis Rouviere, enginyer industrial, estretament vinculat a la política del gran alcalde i que, a més, va ser delegat general, supervisant tots els treballs.

En les obres del Certamen també van ser-hi vinculats molts altres arquitectes, que després aconseguiren notable relleu, com van ser els senyors Vilaseca, Font, Flaqués, Amargós, Gustà, Domènech, Casademunt, així com Rogent, fill, i Bassegoda.

Carles Pirozzini i Martí

Quant a la secretaria general del Certamen va ser encomanada a un insigne periodista de l'època, home dinàmic i amic personal de Rius i Taulet, vinculat a "La Renaixença", periòdic del qual en va ser redactor, Carles Pirozzini i Martí, que dugué a terme una fructífera labor acompanyant l'alcalde en els seus constants desplaçaments. Es pot ben dir que es va convertir en la seva autèntica ombra. Pirozzini era a tot arreu i era l'home que en qualsevol moment donava un cop de mà al seu cap i vigilava constantment que els òrgans d'expressió fossin degudament informats.

Eugeni Serrano de Casanovas

Hem deixat per al final una figura indiscutiblement singular, que va ser el vertader capdaventar del Certamen i que Rius i Taulet va voler que hi continués unit. Ens referim a Eugeni Serrano de Casanovas, destacada personalitat de curiosos antecedents (ex-militar carlí, dirigia a Brusselles un periòdic d'escassa influència i circulació, titulat "Gazette des Touristes") que va tenir la idea de l'Exposició, aconseguint fins i tot, un comitè executiu, i que pretenia finançar-la amb aportacions de caràcter privat.

Es va mantenir en l'anonimat, sempre unit a Rius i Taulet en els projectes, en quals ell havia fracassat per falta d'ajut. No va tenir diners ni geni creador, però per cap d'aquestes raons no va quedar agreujada la seva personalitat moral.

Lluís Antúnez

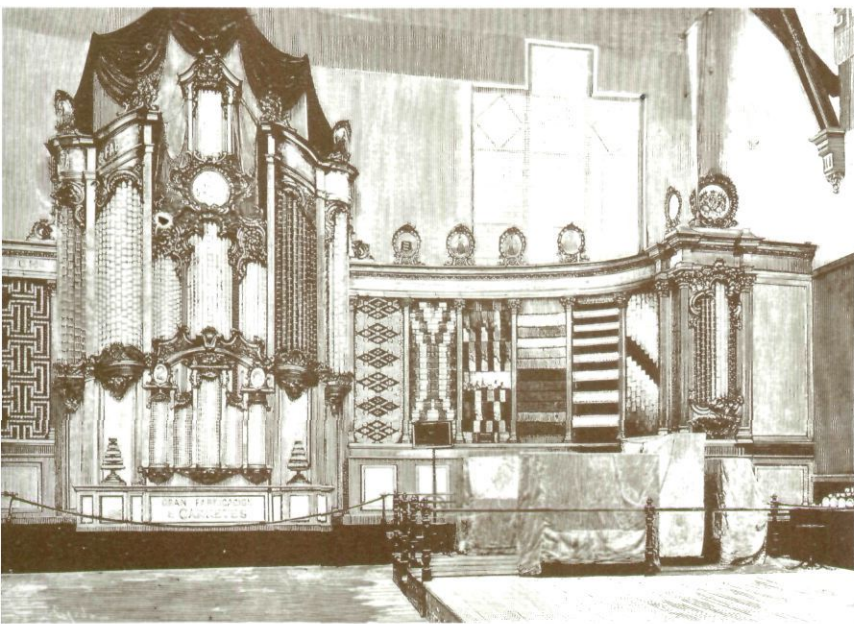
Per altra banda cal fer esment del nom de Luis Antúnez, polític canari, que va ser governador civil de la província i que va estar plenament identificat amb Rius i Taulet, i li resolgué tots els problemes que s'anaven plantejant amb l'Administració central. Es dona la circumstància especial i de justícia que és l'únic governador el nom del qual ostenta un carrer barceloní.

NACIONALISME CATALÀ

ELS JOCS FLORALS DEL 1888, FINAL DE L'ÈPOCA DE LLUITA PEL PRESTIGI SOCIAL

Josep Faulí

És indubtable que els Jocs Florals de Barcelona de l'any 1888 han quedat mitificats. Aquesta mitificació parteix de tres fets singulars en la història de la festa poètica:

1. A petició de l'alcalde Rius i Tauler *"per a contribuir al esplendor de la mateixa y al interès que desperta la Exposició Universal"*¹, el Consistori, per mitjà del seu president, Marià Aguiló, accedí a celebrar la festa el darrer diumenge de maig, és a dir, després de la inauguració de l'Exposició i dintre del seu programa d'actes.

2. A suggeriment del Consistori, que comptava amb les aprovacions pertinents, el guanyador de la Flor Natural, lliurà aquesta a la reina regent i, en conseqüència, Marià Aguiló *"proclama Reyna dels Jochs Florals de 1888 á Dona Maria Cristina de Habsburg Lorena, Reyna d'Espanya y Comtesa de Barcelona"*².

3. El discurs de gràcies, confiat al mantenidor Marcelino Menéndez y Pelayo, deixà d'ésser una peça protocol·lària i es convertí en un elogi i una defensa de la llengua catalana. Tot i que el mantenidor esmentat no era encara la figura intel·lectual que arribà a ésser, tant la seva carrera universitària com la seva vinculació no sols a la cultura espanyola sinó, fins i tot, a l'espanyolisme, donaren a la intervenció un sentit molt especial.

Procés de mitificació

Només un de sol d'aquests fets hauria incidit necessàriament en la diferenciació de la festa de 1888 i, per tant, la coincidència dels tres —Exposició, Reina, Menéndez y Pelayo—, havia de notar-s'hi per força. I s'hi ha notat en la mitificació esmentada. Parlo de mitificació perquè, tot i que hi ha les tres circumstàncies, ben reals, no

(1) *Jochs Florals de Barcelona MDCCCLXXXVIII*, pàg. 41.

(2) *Ibidem*, pàg. 44.

L'Exposició Universal del 1888 representà un canvi qualitatiu de cara a l'esdevenidor. Contribuí a fer que els barcelonins recuperessin la confiança en la seva ciutat i també per a que a l'estranger se'n formessin una imatge diferent sota el signe de la modernitat.

totes van tenir un sentit positiu complet. No és pas difícil d'entendre-ho. Per aquestes causes, una a una:

a) El canvi de data, sigui intrínsecament pel canvi, sigui pel que el motivava i les intencions que l'acompanyaven, fou contestat per un grup encapçalat per Valentí Almirall, el qual grup organitzà els "Jocs Florals del primer diumenge de maig". No cal dir que aquests passaren sense pena ni glòria, però la relativa unanimitat que forjava la festa de Barcelona s'havia esquarterat amb l'oposició del polític que dos anys abans l'havia presidida.

b) L'oposició a fer reina de la festa a la reina regent, en la pràctica, es vinculà a l'oposició al canvi de data. Amb tot, no cal esforçar-s'hi massa per veure que aquesta presència no podia fer, de cap de les maneres, la felicitat de tots. És veritat que moltes passions s'havien apaivagat i que el caciquisme de la Restauració feia coses positives —com la mateixa Exposició—, però Barcelona no havia pogut canviar tant, i només feia deu anys de la "Gloriosa"!

c) L'aspecte menys impugnable fou el de la intervenció de Menéndez y Pelayo. Amb tot, cal reconèixer que resultava curt per a molts sectors de la societat catalana. Per això, el seu discurs, segons Ferran Soldevila, fou "memorable"³, però per a Rovira i Virgili fou sols "un discurs en lloança de la llengua catalana"⁴.

Octavi Saltor el qualifica d'"importantíssim"⁵ però si és cert, com indica el mateix Soldevila, que "barrejat amb el regionalisme, el nacionalisme havia fet la seva aparició"⁶, les paraules del discurs de gràcies havien de tenir una bona rebuda, però havien de restar lluny del que eren les aspiracions que anaven en camí d'esdevenir dominants.

(3) Ferran Soldevila: *Història de Catalunya*, 1963, pàg. 1392.

(4) Antoni Rovira i Virgili: *Resum d'història del catalanisme*, 1983, pàg. 51.

Amb tot, és un fet que els Jocs del 1888, com deia el "Diari de Barcelona", se celebraren "con mayor solemnitat que en años anteriores"⁷. També ho és que la connexió amb la monarquia ja havia estat intentada molt abans: exactament l'any 1871, quan, essent ministre d'Estat Víctor Balaguer, fou concedida la creu de cavaller de Carles III als guanyadors dels premis ordinaris i el governador civil, en plena festa, digué que tenia autorització reial per a fer extensiva la distinció als guanyadors dels extraordinaris.

El sector privat estigué a l'alçada i el lema "Catalunya, fàbrica d'Espanya" esdevingué realitat en l'esplendor dels progressos materials i les repercussions industrials.

(5) *Antologia dels Jocs Florals*, 1954, pàg. 94.

(6) Soldevila, id, pàg. 1393.

(7) *Almanaque del diario de Barcelona para el año 1889*, pàg. 63.

La generació del 88 va impulsar imparablement el Modernisme, vist com actitud de posar-se públicament i manifestament al dia en l'art, en la ciència, en la cultura, en la indústria, en el comerç i en la política però fusionant sempre tradició i modernitat. La ciutat medieval quedava entera, però els barcelonins sabien mantenir-se fidels a unes tradicions que els definien (Fotos R. Manent).

Culminació de la batalla pel prestigi social

En la batalla per a guanyar el prestigi social, la festa del 1888 representa el cim: no sols ha guanyat la presència de totes les forces vives catalanes, sinó que, a més, hi són presents la reina regent, el rei Alfons XIII i les infantes Maria Teresa i Mercedes, representació total de la reialesa que és escortada pel president del consell de ministres, Mateo Práxedes Sagasta.

No sols fa el ple la cursa pel prestigi social, sinó que, molt probablement, el fan els Jocs creats el 1859: la festa continuarà i arribarà fins a nosaltres, però mai més no tornarà a tenir el caràcter central que en aquells trenta anys inicials havia tingut. Molt aviat es trobaran més en el curs de la història i del progrés les noves i agorades festes modernistes de Sitges que la vella i històrica festa barcelonina.

Una festa poc lluïda

Per a completar el quadre, la festa del 1888 no fou gaire lluïda des d'un punt de vista estrictament literari, és a dir, no hi foren premiades composicions que siguin primeres peces en el repertori català, encara que, no pas per causes no estrictament literàries, tingui tanta fama. El canonge Collell, ultra guanyar la flor natural, hi fou distingit amb el premi extraordinari ofert pels mantenidors pel poema **Sagramental**, que el mateix Collell llegí "amb valenta entonació (...), essent fortament aplaudit en cada estrofa y rebent al final y de tot l'auditori en pes una espontànea y entusiasta ovació"⁸. Aquesta és la composició més recordada d'aquell certamen i ho és, sobretot, per l'estrofa següent:

*No captem el dret de viure,
dret que no es compra ni es ven.
Poble que mereix ser lliure,
si no l'hi ho donen, s'ho pren.*

Preeminència de la llengua

El Consistori, que, seguint els camins reglamentaris, que el deixaven a cobert dels canvis de color o de possibles arbitrietats municipals, fou conegut el mes de novembre de 1887, subratllava el caràcter central de la llengua, amb la presidència de Marià Aguiló, i assenyalava d'alguna manera el caràcter de culminació que els trenta anys tenien, amb la presència com a mantenidors del dos màxims fruits dels Jocs: Jacint Verdaguer i Àngel Guimerà. Els altres eren Carles de Tourtoulon, Pau Sans i Guitart, Joaquim Cabot i Rovira, designat secretari, i el ja esmentat Menéndez y Pelayo.

(8) *Jochs Florals...*, pàg. 45

Dos discursos importants

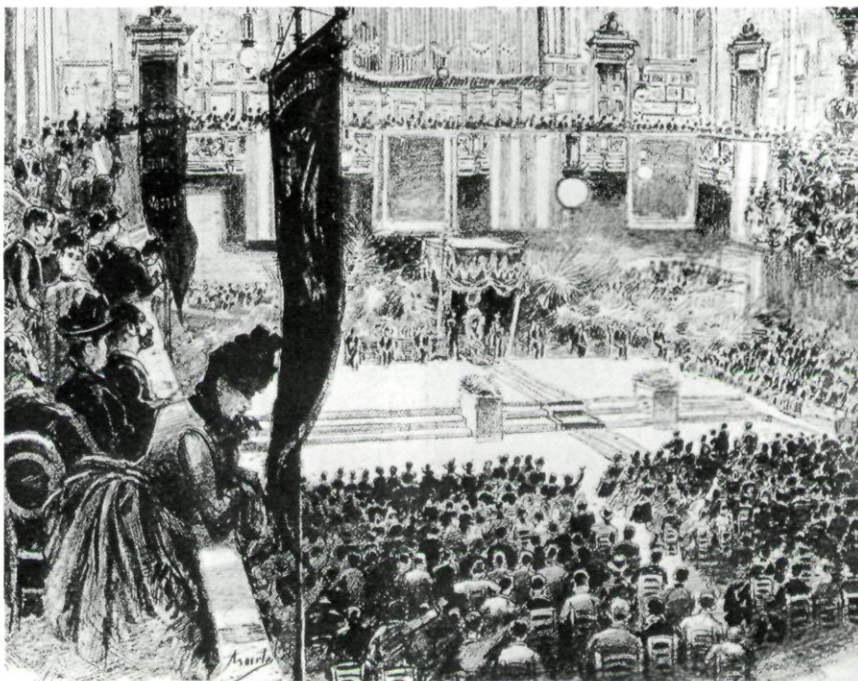
La festa, que, en créixer, havia passat del Saló de Cent (1859-1868) a Llotja (1869-1876, 1880-1887), al Teatre Principal (1877), al Liceu (1878) i al de la Santa Creu (1879), se celebrà per primera vegada al Palau de Belles Arts. Sagasta hi fou gairebé tan aplaudit com Collell perquè digué en català les paraules inicials i finals dels Jocs: "S'obre la festa" i "Queda acabada la festa dels Jocs Florals".

Tot i que el discurs-estrella fou el de Menéndez y Pelayo, el presidencial d'Aguiló és una de les millors peces de tota la història dins la seva dedicació específica. La reina regent, fora de l'ordre estricte de la festa, va prometre ofrenar la flor natural que li havia lliurat Collell a la Mare de Déu de Montserrat i, efectivament, l'endemà, després d'haver revistat una parada militar en companyia del rei de Suècia, visità el monestir. Segons Joaquim Cabot, secretari del Consistori, l'esmentada reina regent fou acomiadada al carrer amb un crit "atronador" de "Visca la Comtesa de Barcelona!"⁹

Literàriament els Jocs del 1888 foren més destacats per algunes presències importants que per les composicions premiades. Hi assistiren, entre d'altres, els escriptors de llengua castellana Pérez Galdós i Pardo Bazán, el traductor de *L'Atlàntida* al francès Pepratx i Teodor Llorente. El nom més destacat dels premiats, a posteriori, és el de Joan Alcover, però es tracta d'un Alcover inicial, sense connexió encara amb el gran poeta.

Els guardons

Amb tot, l'aparició d'Alcover —si se'n pot dir aparició— amb **La Creu**, poema distingit amb un premi extraordinari, i la de Josep Puig i Cadafalch, guanyador amb Casimir Brugués d'un premi ofert per l'Ajuntament de Barcelona a la monografia **Història del monastir de Sant Pau del Camp** i d'un altre de l'Associació Catalanista

d'Excursions Científiques per **La casa dels moros de Fabara** foren les dues gran novetats de la festa, els premis ordinaris de la qual foren atorgats d'aquesta manera:

Flor natural: **La Absoluta** de Jaume Collell.

Englantina: **Festa!** de Francesc Matheu.

Viola: **A uns nuvis** de Ramon Picó i Campamar.

Entre la corrua d'Accèssits i premis extraordinaris no esmentats hi destacaren especialment els següents:

Un accèssit a l'Englantina a **La Vall d'Aran** de Manuel Ribot i Serra.

Premi de la Diputació de Barcelona a la memòria **Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la pàtria** de Francesc Masferrer.

Un altre premi de l'Ajuntament de Barcelona a **CoHecció de documents històrics catalans del segle XVI** de Josep Coroleu.

Un altre del mateix Ajuntament —en concedia un total de quatre de cinc-cents pessetes cada un— a **Vifred lo Pilós** de Salvador Sampere i Miquel.

(9) Ibidem, pàg. 46.

El Palau de les Belles Arts fou escenari dels Jocs Florals, de les Festes Escolars i de moltes altres manifestacions literàries i artístiques.

EL DISCURS DE MENÉNDEZ Y PELAYO

Marcelino Menéndez y Pelayo, nat a Santander l'any 1856 arribà a ser la figura màxima de la intel·lectualitat espanyola del seu temps. Durant la seva època d'estudiant a la Universitat de Barcelona tingué com a professors homes tan significats pel seu catalanisme com Manuel Milà i Fontanals, Gaetà Vidal i Valenciano i Antoni Rubió i Ors. Amb el fill d'aquest darrer, Antoni Rubió i Lluch, l'única bona amistat, segons es desprèn de la copiosa correspondència que mantingueren tota la vida.

El seu discurs de gràcies a la Reina com a mantenidor dels Jocs Florals del 1888 demostra la simpatia del brillant escriptor cantàbric per les reivindicacions catalanes, que coneixia bé. És un elogi de la nostra llengua que val la pena de ser difós novament amb motiu del centenari de l'Exposició Universal. El reproduïm tot conservant l'ortografia de l'època amb què fou escrit.

«Senyora:

»Lo Consistori dels Jocs Florals de Barcelona, possehit de pregon respecte y sincer entusiasme, ve, en aquest trigéssim aniversari de sa restauració, a rebre honra tan gran com may pogueren somniarla aquells literats modestos que, en una època que ja comensa a ser llunyana, alsaren de la pols la oblidada lira de sos passats y tingueren lo valor de renovar lo cant en la llengua que mamaren ab la llet materna.

»Ja ho haveu sentit, Senyora. Eixa llengua, rebrot generós del tronch llatí, jeya, no fa mitj sígle, en trista y vergonyosa postració. Fins son nom propi y genuí se li negava, ni ¿qui la havia de conèixer sots la disfressa d'aquelles peregrines denominacions de llemosina y provensal amb que solian designarla'ls pochs erudits que's dignavan recordarse d'ella, encara que fos per donarla per morta y rellegarla desdenyosament a algun museu d'antigalles? Es cert que en los llabis del poble la llengua continuava vivint, mes, ¡que diferenta d'aquell bell catalanesh que en Muntaner parlava!

»Rompuda la tradició, cadena d'or de les etats, triomfant per tot arreu lo neologisme, silenciosa la parla de les Muses, a no ser en pochos y de vegades hermosos cants, que eran com fochs-follets que feien encara més visible la obscuritat y negror de la nit, sols un miracle patent podia salvar la parla catalana de sa ruina y afanyosa descomposició y del aviliment en que per forza ha de caurer la llengua que, abdicant la corona imperial de la ciencia y de la poesia's resigna als usos de trivial e informe dialecte.

»Y aquest miracle, Deu volgué que's complís. Deu, que va fer curables als individus y als pobles, y que'ls torna la memoria quant los hi fa mes falta, consentí que la morta s'aixequés de son sepulcre y comensés a parlar com si fos viva.

»Y aquí la teniu, Senyora, llansant de sos llavis lo doll de la paraula armoniosa y eterna. Es la mateixa parla arrogant que un dia ressoná per tots los contorns del Mediterrani: la que sentiren, sotsmesos, l'Etna fumejant y la gentil sirena del Pansílipo: la que feu estremir les ruines de la sagrada Acrópolis ateniense, y les afraus isardes de la Armenia: la llengua que, com anell novial, deixà'l Rey Conqueridor a Mallorca y a Valencia: la llengua en que dictaven ses lleys y escrivian ses gestes aquells gloriosos prínceps del Casal d'Aragó, qual corona reposa sobre'l front de vostre fill amigablement enllasada amb la corona d'Alfons lo Savi.»

«Y per això, Senyora, sou vinguda a escoltar amorosament los accents d'aquesta llengua no forastera, ni exòtica, sino espanyola y neta de tota taca de bastardia. Vostre generós y magnánim esperit comprén que la unitat dels pobles es unitat orgánica y viva, y no pot ser aqueixa unitat ficticia, verdadera unitat de la mort: y comprén també que les llengües, signe y penyora de rassa, no's forjan capritxosament ni s'imposan per forza, ni's prohibeixen ni's manan per lley, ni's deixan, ni's prenen per voler, puig res hi ha mes inviolable y mes sant en la conciencia humana que'l nexus secret en que viuen la paraula y'l pensament. Ni hi ha major sa-

crilegi y ensemps mes inútil que pretendre engrillonar lo que Deu ha fet espiritual y lliure: lo verb humà, resplandor debil y mitj esborrat, però resplandor al fi de la paraula divina. Y entre totes les formes de la paraula humana, ¿quina mes de mal tórcer y mes indòcil a tota imposició que la paraula artística, la paraula del poeta, ni ¿quin poeta ha d'esser lo qui's veja forsat a traduhir son pensament y a buydarlo en un motllo estrany, y comporte en si mateix lo trist divorci de la idea y de la forma, com si en l'art la idea no fos ja una forma y se la pogués concèbre escarida y nua, semblant a una ànima desterrada que va cercant frissosa un cos ahont albergarse? La Historia 'ns diu que en lo llarguíssim período de mes de tres centuries en que'ls catalans deixaren de conrear son patri idioma; en lo llarguíssim período que va de Boscan fins a Cabanyes y Piferrer, ni un sol poeta de primer ordre, ni ab prou feynes de segon, nasqueren en esta terra catalana, y pel contrari, tan bon punt renaqué la llengua, rebrotà ab ella 'l sentiment poètic, talment com se poblan les boscuries d'aucells cantadors a la tebia y amorosa alenada de la primavera.»

«Tot això, ho sabeu y ho sentiú, Senyora, ab delicadesa de dona, ab esperit de sobirana. Y, ¿qui pot dubtar que en aquest dia obté 'l Renai-xament català la sanció suprema, al dignarse vostra mà augusta acceptar la flor simbòlica de nostres certàmens, flor modesta y humil, ja ho veyeu, verdadera flor poètica, símbol de pau y d'amor, no símbol de somiades rebeldies, ni de discordies, ni d'agravis. Y vulla Déu, Senyora, si alguna boira, deixa de passats errors y tempestats, s'interposa encara entre l'ànima de Catalunya y l'ànima de Castella, tan fetes per estimarse y per compendres, que cayga desfeta davant de Vos, que sou l'amor d'abdós pobles jun-tats en un.

»Tals son los vots que en esta diada formula 'l Consistori per boca del últim de sos membres, pero 'l més desinteresat en est cas, y per això precisament elegit. No sols perque confonch en mon afecte de germandat y de rassa a totes les gents ibèriques en abdós mons spargides, sinó

perque essent lo castellà ma llengua nadiva, deguí a Catalunya una part molt considerable de ma educació literaria, y català fou lo mes savi y 'l millor de mos mestres, y tot això 'm lliga estretament a Catalunya, tenint alguna cosa de pietat filial aquest meu afecte.

»Perdonau, Senyora, que haja parlat de mi en tan alta ocasió, en que sols deuria haver-hi paraules per una gran Reina que doblement nos presideix y per una gran poesia que renaix. Jo necessitava dir-vos quelcom que'm vessave del pit, y explicar de pas o disculpar ma presencia en aquest lloch, al costat d'homes que son ornament gloriós de les lletres catalanes en les quals apenes he gosat penetrar com deixeble y aficionat. Mes hi ha coses que'ls propis no poden ni deuen dir, perque en ells semblaria vanagloria, y per dir aqueixes coses solém servir los forasters.»

«Rebi de nou Vostra Majestat l'homenatje de gràcies que en nom de Catalunya li tributa aquest Consistori, y rebin també'l testimoni de nostre mes coral afecte totes les corporacions y persones que han contribuít al lluhiment d'aquesta solemnitat sens exemple, que ab apariencies de regional y exclusiva, es en lo fons una de les més enèrgiques afirmacions del sentit tradicional de la nació espanyola.»

EL MISSATGE A LA REINA REGENT

Josep M. Ainaud de Lasarte

Amb motiu de l'Exposició Universal, la reina regent Maria Cristina va visitar la ciutat i presidí els Jocs Florals. Els membres de la Lliga li adreçaren un nou missatge, en el qual li recordaven les promeses del seu espòs difunt i on se li demanava, per primera vegada, l'autonomia per Catalunya (Foto Jordi Gumí).

El catalanisme es dividí davant l'Exposició Universal del 1888. El grup de Valentí Almirall, aplegat entorn del **Centre Català**, era de tendència federal i s'oposava a la celebració del certamen i a l'homenatge a la reina regent que significaven els Jocs Florals que ella presidia. El grup de la **Lliga de Catalunya**, creat al volt d'Àngel Guimerà i de Domènech i Montaner, creia que n'havien de treure tot el partit possible.

Ambient catalanista

L'ambient a Barcelona, en aquells moments, ja respirava catalanisme arreu. A la festa dels Jocs Florals, el canonge Jaume Collell havia estat molt aplaudit en recitar el poema "Sagramental", que havia obtingut el Premi Extraordinari:

*"No captem el dret de viure,
dret que no es compra ni es ven;
poble que mereix ser lliure,
si no li ho donen, s'ho pren!"*

La **Lliga de Catalunya** havia pres la iniciativa de presentar a la reina regent un missatge —dins la línia del "Memorial de Greuges"—, totalment en català, reivindicant els drets de la nació catalana, signat per més de tres-centes personalitats, des d'Àngel Guimerà fins a Josep-Narcís Roca Farreras, passant per Mn. Jaume Collell, Francesc Matheu, Narcís Verdaguer i Callís —que en fou l'inspirador— i Pau Font de Rubíat.

El tò vibrant del missatge i el seu contingut nacionalista alarmaren personatges conservadors com Mañé i Flaquer, del "Diario de Barcelona", i els homes progressistes del **Centre Català**. És un document poc conegut avui, i per la seva importància mereix que el publiquem íntegrament.

L'any 1885, el Centre Català havia presentat el Memorial de Greuges a Alfons XII, el qual l'havia acollit amb simpatia.

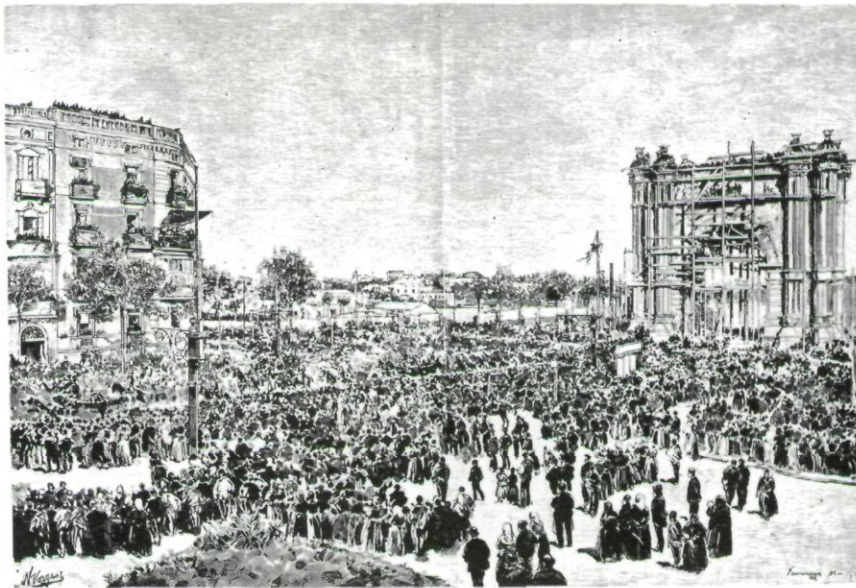
"Senyora:

Déu, que té a les seves mans la sort dels homes, que és mestre i senyor de reis i de pobles, que és tot amor i justícia, no pot permetre que prevalgui la iniquitat engendrada per l'esperit de venjança, i fa avui, en presentar-nos davant vostre, que es torni a obrir el llibre immortal de la història de Catalunya per les seves pàgines més glorioses, encara que més tristes, per aquelles pàgines en les quals el nom del vostre llinatge es troba unit al nom de casa nostra, tots dos escrits amb la sang de les nostres venes.

Perquè no pot ésser fill de l'atzar, sinó degut a les disposicions més altes, que avui, després de tants i tants anys de vergonyós infortuni que ens semblen una llarga cadena de segles, vingui a hostatjar-se a la capital de Catalunya una altra Arxiduquessa d'Àustria, una altra Cristina d'Habsburg, reina d'Aragó i de Castella, i comtessa de Barcelona, com aquella que féu vida a la nostra Ciutat i ens va prometre, en nom del sobirà, que mai ni ella ni la seva Casa no abandonarien l'atribolada Catalunya.

I no es deu tampoc a l'atzar, sinó a les mateixes disposicions altíssimes, que nosaltres siguem, després de tants combats i de tantes caigudes, després de rebre tantes ferides al cos i a l'ànima, els mateixos catalans del començ de les centúria passada i que amb el mateix entusiasme de pàtria i amb igual amor de justícia que en aquelles jornades d'extermini, ens presentem davant vostre, gelosos de les constitucions i les llibertats que tant ennobliren i feren poderosa la nació catalana; i com en aquells dies, en els d'avui, també de prova, us vinguem a parlar d'allò que és nostre, d'allò que els enemics d'ahir ens prengueren i els d'avui ens neguen.

El Palau Reial, situat a l'actual plaça del Palau no pogué acollir els il·lustres visitants: un incendi l'havia destruït poc abans (Foto Jordi Gumí).

Bé és veritat, Senyora, que si la Vostra Casa i nosaltres no hem mudat els afectes de l'ànima, i sentim, amb la mateixa vehemència que abans sentíem, l'amor a aquesta terra, avui per la nostra part hem de contenir els impulsos de la naturalesa perquè les llàgrimes, no totes de dolor, que ens vénen als ulls, se'n tornin al cor. I és que llavors, Senyora, la nació catalana, si bé es trobava amenaçada de mort, així i tot, gaudia encara de la seva autonomia i per ella bregava amb

Una gernació rebé el rei i la seva mare prop de l'Arc de Triomf, encara en construcció.

Maria Cristina governà amb prudència. Fou sempre respectuosa amb la Constitució però, cap al final de la seva regència no pogué amagar el seu desencís pels polítics i les seves picabaralles. Fou sempre molt apreciada pels catalans.

Curiosa estampa retallable de l'època, amb l'efigie de la reina regent i el seu fill (Gentilesa del senyor Ignasi M. Sàrrias, a qui hem d'agrair també totes les il·lustracions obtingudes de "La Il·lustración Española y Americana").

les seves armes pròpies, auxiliada per les de la Vostra Casa, davant tot el món que tenia en ella fixa la mirada.

Avui, Senyora, ni rastre en queda sobre la terra, del pas de la nostra sobirania gloriosa. Han estat suprimides les nostres Corts nacionals; han desaparegut els interessos de tots els catalans amb els interessos de la Corona; ja no existeix el Consell de Cent ni els altres Consells comunals de tota la terra, d'un esperit verament democràtic; es troben destituïts els nostres peculiars Tribunals de Justícia, tan dreturers com l'esperit del poble que els engendrava; es veu desnaturalitzada la nostra Universitat i tot el nostre ensenyament català, d'on sortí tanta claror de ciència i de progrés; en una paraula: és abolit tot el que li és donat abolir a la llei de la força quan no hi ha la raó que la refreni.

I nosaltres, que som senyors de casa nostra per voluntat de Déu, per voluntat dels nostres avis i per voluntat pròpia, ens veiem obligats a acudir a Madrid per captar-ho tot de genolls d'una majoria d'homes estranys a Catalunya, fins al punt

que sembla talment que els haguem de demanar autorització per respirar l'aire de la terra, i tot en la seva llengua, perquè en el llenguatge que ens ve de l'ànima ni tan sols podem demanar-los el perdó d'un sentenciat a mort encara que amb ell poguéssim provar-los que és innocent i ja tingués al coll l'afrontosa argolla.

I allà dalt disposen dels nostres fills i els nostres germans: els prenen de les mans les eines del treball després de quintarlos despietadament, cosa que mai no s'havia fet a Catalunya, i els envien a països forasters sense fixar-se que en oblidar allí llurs costums patriarcals, obliden també l'afecció al treball i l'amor a la família i a la terra. I allà fan la tria dels homes que han d'administrar justícia en els Tribunals de Catalunya i de quins han d'ésser els que han d'ensenyar a les nostres aules per més que els uns i els altres sovint ni entenguin la llengua ni res d'aquells amb qui han de tractar i alguns desconeguin les nostres lleis venerades —o coneixent-les els siguin odioses— i altres vinguin a ensenyar al nostre jovent històries incompletes y parcials on s'amaguen els fets més gloriosos dels nostres passats i en les quals, si es retreu l'estada dels vostres progenitors a Espanya, és només per ofendre: a ells perquè vingueren i ens prometeren sota jurament de vetllar per les lleis de la terra, i a nosaltres perquè vam creure en llurs paraules i per defensar-les donàrem hisendes i vides. I allà dalt, Senyora, com si encara no n'hi hagués prou contra la terra catalana que és una i indivisible, l'han partida inconsideradament en quatre províncies i amb això han contribuït a aixecar entre nosaltres rivalitats i recels; no en tenia prou amb matar aquesta nacionalitat, sinó que, com el cos d'un criminal, ha esquarterat el seu cadàver la mateixa rancúnia que a la sala de Sant Jordi del Palau del General de Catalunya llençà a la foguera els títols i les prerrogatives atorgats per la vostra família a fills d'aquesta terra.

Però no és solament això: fins dintre la mateixa organització que per artífici s'ha creat, Catalunya no pot tenir, com tampoc les altres regions d'Espanya, garantida la defensa pròpia, perquè els representants que a les Corts porten el nostre nom són abans que tot i sobretot servidors obli-

gats d'agrupacions polítiques subjectes al pensament d'un cabdill absolut, o poc n'hi falta, cosa que no fa estrany, ja que només sota el caràcter de tal vassallatge és concebible el predomini d'una representació que té tan poc de formal per a la confecció de les lleis com molt d'irrisòria per a les regions representades, les quals vanament confien en aquells que sovint ni són fills de la terra ni hi han posat mai els peus.

I aquest arrabassament de tot el que constituïa la nostra personalitat dintre la península ibèrica, ens desposseeix de la iniciativa i del govern de la nostra pròpia hisenda. De tal manera, que tot just teníem iniciat un període de relativament avançats, deguts als afanys i treballs començats pels nostres pares i continuats per nosaltres, quan, inspirant-se amb els principis d'una escola fatal, els Governaments centrals, que no han volgut atendre a les nostres sol·licituds previsoras, han produït aqueix desgavell espantós i aqueixa misèria afrontosa que avui ens afligeixen i dels quals són víctimes les regions que havien aconseguit una prosperitat més gran defensant-se amb els seus suprems esforços.

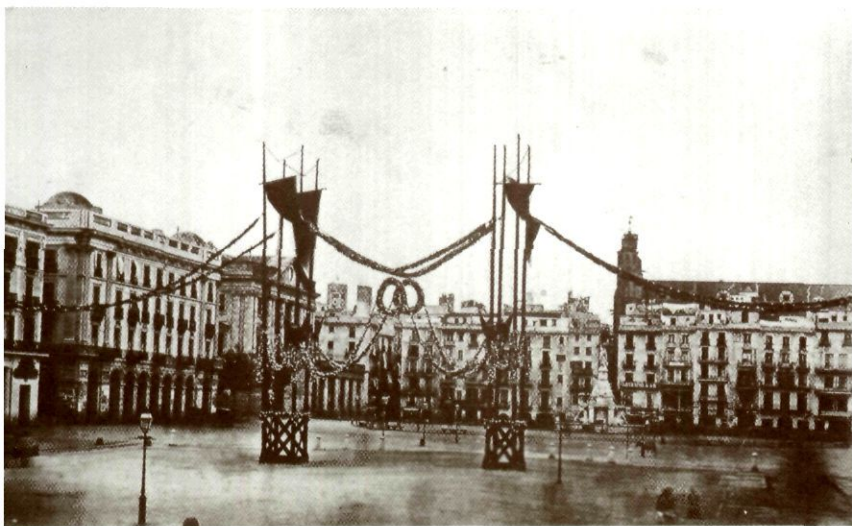
Així s'explica que als que hauríem de ser propietaris ens vagin reduint a la situació precària de parcers, fins al dia en què, per no poder pagar els impostos ens desposseeixen dels nostres béns els executors de la seva política desnaturalitzada; d'aquí ve que la indústria tanqui les portes de les fàbriques i tregui al carrer els obrers als quals tots els governs, igualment enganyadors en els seus discursos, han garantit el pa de llurs famílies; d'aquí ve que els nostres pagesos no trobin qui els compri, ni a un preu miserable, tot el que amb tantes suors i amb tantes llàgrimes conreenen; d'aquí ve que les naus catalanes es podreixin, abandonades en els ports, i es venguin a Catalunya a pes de llenya o vagin a mans estrangeres perquè, mudant de bandera, ens duguin triomfalment a Espanya, a canvi de l'or del país, els productes transformats de la indústria i l'agricultura; i d'aquí ve, Senyora, que veïem adolorits com totes les vies de la mar i la terra que porten avui a Catalunya tants i tants viatgers amb motiu del Certamen Universal, serveixin també per a endur-se'n cada dia més, com d'una terra maleïda, el pagès desval-

Medalla commemorativa de l'Exposició Universal, amb les efígies d'Alfons XIII i la seva mare, la reina regent Maria Cristina d'Habsburg-Lorena (Foto Jordi Gumí).

gut i l'obrer desemparat, germans nostres, que la política malèfica del Centralisme, amb el mateix rigor que en altre temps va tractar el jueu i el morisc —si bé amb unes formes més adequades al fingiment de la nostra època— els expulsa ignominiosament d'Espanya.

I no us enganyí, Senyora, la prosperitat aparent manifestada aquests dies. El gegant que agonitza, glatint-li el cor com en èpoques millors, sentint-se remoure l'ànima indomable dintre l'osada descarnada, ha fet avui un esforç suprem com el fa qui pren comiat de la vida i es posa les seves gales més pomposes i crida parents i hereus a l'entorn del seu llit. Vós ho veureu bé prou si estudiéu a fons la celebració d'aquest Certamen Universal en què Catalunya fa avui un acte de sobirania, cridant les altres nacions de la terra per fer-los la coral abraçada, fins allà on li permet arribar la decadència de les seves forces.

Mes si nosaltres, conservant amb la mateixa puresa d'abans la nostra virilitat i les nostres aspiracions, hem arribat a tanta dissort, que diferent no és, Senyora, la vostra situació avui que ens trobem a les darreries del segle dinovè, en comparança amb la situació en què es trobava la vostra predecessora els primers anys de la centúria passada! Vós sentiü de segur el mateix amor i el mateix desig d'aconseguir la felicitat d'aquesta terra que l'enyorada esposa del nostre rei Carles, i sentiü, com una mare amorosa, amb la mateixa vehemència, tot el pes dels infortunis que aclapararen la nostra pàtria nadiua. Però vós ja no heu de témer, com ella, de perdre la corona i la vida dintre els murs de Barcelona, ni haureu d'abandonar la capital de Catalunya amb una nau estrangera, quasi fugitiva i amb la por en l'ànima, comprenent que amb tot el valor i amb tota la fidelitat dels catalans no n'hi havia pas prou per a salvar la vostra família de la pèrdua dels ceptres d'Espanya. Avui podeu girar els ulls, serens, entorn d'aquesta Ciutat, oberta a totes les nacions de la terra, i enlloc no veureu rastre de fortalesa enemiga, i el cel de Barcelona se us presentarà vestit de la seva blavor transparent, sense que la fumera de la pólvora l'amortalli, ni la pluja de la metralla ratlli la seva puresa; que avui, Senyora, la corona de reina d'Espanya que ceneix la vostra testa no us la disputa cap sobirà de la terra. La pau dels Borbons amb la vostra família no ha estat la pau venjativa i implacable que van tenir amb el Principat, i ens ho diu ara —si ja altres fets anteriors no ens ho diguessin— el fet que hagi estat un Borbó, Alfons V de Catalunya i XII de Castella, qui us hagi fet ofrena de la seva corona, i el sacerdot, en nom de Déu, hagi santificat aquestes esposalles que tant de bo tinguin per a Catalunya més transcendència que la unió de dos éssers en el sacrament del matrimoni.

Per això diem, Senyora, i ho diem bategant-nos el cor d'esperança, que ha tornat a la nostra Ciutat, com ens va prometre, l'Arxiduchessa d'Àustria, la Comtessa de Barcelona, i s'ha obert un altre cop el llibre de la nostra pro-comunal història i amb ell el procés de la nostra causa nacional.

I és a Vós, a qui és encomanat d'estudiar imparcialment la causa i de revocar imparcialment la sentència; que a més de Déu, que us ho imposa, hi som nosaltres, que us ho preguem, hi són els vostres gloriosos passats, que us fan memòria de llurs juraments i davant de tots s'aixeca, Senyora, l'ombra del vostre Espòs, per recordar-vos també com en un dia no llunyà, presenciant-ho Vós, va assegurar a representants nostres **QUE ELL ERA ADVOCAT I ADVOCAT CONVENÇUT EN LA DEFENSA DEL NOSTRE TREBALL I DE LES NOSTRES LLEIS.**

Vós millor que ningú en aquests moments podeu judicar fins a quin punt està obligat pel més sagrat dels deures un poble com el nostre a reclamar allò que li pertany, que és tot el que van jurar els reis i que estava en vigor a Catalunya fins a l'any 1705; i ens fundem, en reclamar-ho, en els drets antics perquè són l'herència dels nostres majors i aquesta herència no pot prescriure, i ens afirmem en l'esperit de l'època que vol que els pobles siguin senyors de llur casa i guardadors i legisladors de les pròpies lleis.

I ho comprendreu amb més força encara, perquè, essent d'una família il·lustre, heu vingut d'un gran poble on es procura atendre a la vida de totes les nacionalitats agrupant-les harmònicament al voltant del Cap de l'Estat, com practica el vostre magnànim parent Francesc Josep I, el qual no confon els poders, sinó que, esclau de tot el que les antigues lleis disposen, se ceneix igualment la corona imperial d'Àustria i la corona reial d'Hongria, d'aquesta Hongria mirall de Catalunya, a qui tant s'assembla en fermesa de caràcter i en drets de nacionalitat, i a qui ahir tant s'assemblava en desventures. I si avui el nostre país no s'hi iguala en la fortuna és perquè el seu sobirà, en veure-la prostrada i agonitzant, li donà la mà per alçar-la, li va cloure amb amor les ferides i posant-li altre cop a les espatlles el mantell de sobirana, renovà els juraments de fidelitat a les seves lleis pairals en tot el que concerneix la constitució, la independència, les llibertats i la integritat territorial de la nació hongaresa.

Vós, doncs, Senyora, que en nom del vostre fill innocent sosteniu el ceptre d'Espanya, a Vós acudim per recordar-vos tot el que constituïa la personalitat de Catalunya, ja que si bé nosaltres per la nostra voluntat, amb el nostre amor al progrés, no volem fer prevaler les lleis que hagi esborrat de la vida moderna la mà del temps, no podem abandonar ni avui ni mai les que hagi esborrat el dret del més fort.

Reclamem doncs, que la nació catalana torni a posseir les seves Corts generals lliures i independents, obertes pel Cap de l'Estat o pel seu lloctinent, en què tinguin representació directa totes les classes socials, des de les més humils a les més elevades: unes Corts en què es votin els pressupostos de Catalunya i la quantitat amb què ha de contribuir el nostre país a les despeses generals d'Espanya. Que Catalunya sigui senyora del govern interior de casa seva, que ella mateixa assenyali el contingut de l'exèrcit per al Principat i no quintin els seus fills ni facin a Catalunya lleves forçoses sinó que es proveeixi de soldats voluntaris i a sou, els quals no hagin de sortir mai en temps de pau del nostre territori. Que la llengua catalana sigui la llengua oficial a Catalunya per a totes les manifestacions de la vida d'aquest poble. Que l'ensenyament a Catalunya sigui fet en llengua catalana. Que siguin catalans els Tribunals de Justícia i totes les causes i litigis es decideixin definitivament dins el Territori. Que els càrrecs de la nació catalana els nomenin els catalans mateixos, procurant que recaiguin en catalans els càrrecs polítics, els judicials, els administratius i els de l'ensenyament. Que vingui el Cap de l'Estat d'Espanya a jurar a Catalunya les seves Constitucions fonamentals, com a condició indispensable d'antic establerta per a exercir a drete llei la sobirania al

La presència reial, amb tot el cerimonial que comportava, donà transcendència als actes del certamen.

Els barcelonins acolliren el monarca amb vives mostres d'entusiasme popular. Arreu de la ciutat s'aixecaren arcs Triomfals i s'hi organitzaren tota mena de desfilades i celebracions (Fotos Jordi Gumí).

Principat. I per fi que es reintegri a Catalunya tot el que havent de ser lletra viva es guarda com a lletra morta en els arxius i en el fons de l'ànima dels bons fills de la terra.

Si ho encaminéssiu tot, Senyora, a assolir aquesta reivindicació completa; si un dia els nostres drets i les nostres llibertats es veiessin degudament garantits; si Vós aconseguíssiu deslliurarnos de la tutela que s'exerceix sobre Catalunya —tutela que no l'ha imposada la justícia, ni el testament dels nostres avis, ni menys es desprèn del pacte d'igualtat amb què els Estats es confederaren amb l'enllaç dels Reis Catòlics—, es trencaria, certament, la unió monstruosa que ara tenim amb les altres nacionalitats d'Espanya, es trencaria la unió artificial que ens imposa el Centralisme, però seria per agermanar-nos de nou amb més noble fermesa en una estreta i llarguíssima abraçada, sense rivalitats presents ni records rancuniosos, ni desig d'imposicions, perquè Déu sap prou que no aspirem ni hem aspirat mai a vestir les altres nacionalitats espanyoles amb els colors de Catalunya, sinó que cada arbre arrela, creixi i tregui brotada i fruits en el seu terrer i de la saba del seu terrer, i fem vots perquè sigui retornat a les regions desposseïdes tot el que els hagi arrabassat la cobdícia mal entesa de l'unitarisme.

La unificació política, Senyora, el voler lligar totes les nacions d'un gran Estat amb unes mateixes lleis, quan són tan diverses en història, ca-

ràcter, llengua, usos i costums, tant a Àustria com a Espanya ha portat unes conseqüències desastroses i ha estat la causa, a l'un país i a l'altre de la pèrdua de territoris extensíssims, els fills dels quals haurien trobat suau el sistema autòmic. Però a la pàtria de la vostra naixença han obert els ulls a la raó i a la justícia i afluint les lligades han contingut l'esbarriament de moltes de les nacionalitats oprimides, les quals, altrament, haurien acabat per rompre les cadenes. En aquesta terra, si no s'acudeix ràpidament a contenir l'escampada, a la pèrdua de tantes regions del nostre continent i d'Amèrica com s'han separat d'Espanya, seguiran ben aviat altres regions. Mireu que a l'altra banda del mar queden encara pobles on és clavada la bandera espanyola, que poden moure un sacramental contra els errors de la política uniformadora i absorbent en servir d'esperó al seu desig la comparança de l'estat precari en què es troben amb l'estat d'altres pobles germans que progressen separats d'Espanya.

Senyora, en aquest mateix lloc, en l'aire que envolta la nostra ciutat benivolguda, resta encara quelcom d'aquella època que nosaltres us hem vingut a recordar; quelcom de solemne i d'immortal que ens retreu d'una banda les promeses d'aquell rei Carles i de la seva esposa Isabel Cristina dient als seus estimats i fidels catalans que "ells no ens desepararien mai i exposarien llurs vides als més coneguts perills per mantenir-nos en les llibertats que gaudíem", i d'altra banda ens porta a la memòria les paraules que en nom dels Consellers ens deia el nunci de la Ciutat el dia abans de caure vençuda:

"Se fa també a saber que essent l'esclavitud certa i forçosa, en obligació de sos empleus, expliquen, declaren i protesten als presents i donen testimoni als veniders de què han executat les últimes exhortacions i esforços, protestant de tots los mals, ruïnes i desolacions que sobrevinguessen a nostra comuna i aglígida pàtria, i extermini de tots los honors i privilegis, quedant esclaus amb los demás enganyats espanyols i tots en esclavitud del domini francès; però, com tot, se confia que tots com verdaders fills de la pàtria, amants de la llibertat, acudirán als llocs senyalats a fi de derramar gloriosament sa sang i vida, per son Rei, per son honor, per la pàtria i per la llibertat de tota Espanya."

A les vostres mans que tenen el timó de l'Estat està d'encaminar-ho tot a fi que el desig vehementíssim que entranyen les paraules dels vostres passats i dels nostres es compleixi. Vós podeu fer el prodigi. Vós, en venir a rebre a Barcelona totes les nacions del món a la grandiosa festa de la pau, en el mateix lloc on correu a rius la sang catalana, en el mateix lloc on, per càstig a la fidelitat a la vostra nissaga, els enemics de Catalunya aterraren cases i temples que feien un gran poble i aixecaren l'odiosa Ciutadella. Vós l'heu començada ja, l'obra de reivindicació, posant la vostra firma, la d'un Habsburg en nom d'un Borbó, al peu del decret que ha acabat de destruir aquest per a nosaltres segell de tristes recordances.

Senyora, els catalans que us parlen envien per mediació vostra una salutació i una abraçada de pau a totes les regions característiques d'Espanya, tant a les que són germanes pròpies de Catalunya com a les que ho són per adopció. I, en donar-vos la benvinguda i desitjar-vos que siguin grats a Vós i a la vostra família els aires de Catalunya, nosaltres, que ens delim d'enyorament de la Patria dintre la Pàtria mateixa, concretament les nostres aspiracions fent nostres les mateixes paraules que abans de ser lliures enviaren a dir a la Majestat d'Àustria els fills amantíssims de la noble Hongria:

"La condició fonamental de la nostra vida política i de la nostra independència nacional és l'autonomia legal i la independència del nostre país. El primer dels nostres deures consisteix a consagrar totes les nostres forces al mateix fi: que Hongria sigui Hongria i tingui els seus drets constitucionals. Declarem solemnement que no podem sacrificar a cap consideració, a cap interès, els drets resultants dels tractats, de les lleis, dels decrets reials i dels juraments de coronació."

Veu's aquí resumides les nostres aspiracions.

Contra elles és ben segur que sentireu alçar-se el clam dels qui en la realització de semblants propòsits veuran una amenaça a les seves conveniències mesquines, nascudes sovint dels mateixos abusos que combatem perquè ens rebai-xen i ens empobreixen.

Vós, que tantes i tan belles proves esteu donant

d'una alta noblesa d'esperit, us fareu superior als consells de l'egoisme i obrareu amb justícia.

Nosaltres ja sabem prou que per la vostra condició de Reina Constitucional no podeu, guiada pel vostre sol desig, satisfer avui els nostres ideals; però això, Senyora, no impedeix que tinguem confiança en les vostres gestions decisives per a arribar més o menys tard al renaixement complet de la nostra estimada Catalunya. Si amb aquest Missatge aconseguim tan sols que el programa que constitueix l'objecte de tota la nostra vida passi també a ser somiat i desitjat pel vostre cor, ja considerarem que la nostra justa causa ha adquirit un impuls poderosíssim en

les esferes més altes, i en fer-vos des d'ara me-reixedora del nostre agraïment viurem esperant que arribi el dia en què nosaltres, els catalans d'avui, puguem dir als que vindran a substituir-nos a la nostra terra, que si una Arxiduquessa d'Àustria i Comtessa de Barcelona va prometre als catalans llurs constitucions i llibertats, fou tan gran, tan noble i tan magnànima com ella una altra Arxiduquessa d'Àustria i Comtessa de Barcelona portant-ho tot al compliment de la sagrada promesa.

Als R. P. de V. M.

Catalunya, Maig de 1888"

Signatures

Barcelona. Pau Sans i Guitart, *president de la "Lliga de Catalunya"*; Àngel Guimerà, *director de "La Renaixença"*; Francesc Matheu, *director de "La Il·lustració Catalana"*; Narcís Verdager i Callís, *president del "Centre Escolar Catalanista"*; Cèsar August Torras, *president de l'"Associació Catalanista d'Excursions Científiques"*; Francisco X. Tobella, *director de "L'Art del Pagès"*; Rafael Forn, *president de l'"Acadèmia de Taquigrafia"*; Josep Prat, *president del "Fomento Industrial"*; Joan Martorell i Montells, *president del "Círculo Barcelonés de Obreros"*.

Vic. Jaume Collell, *canonge, director de "La Veu del Montserrat"*; Josep Viquer, *president del "Círculo Literario"*; Martí Genís, *president accidental de la "Sociedad Arqueológica"*; Josep Serra, *president del "Casino Mercantil Vicense"*; Lluçia Conill, *president de "La Comercial Vicense"*; Pau Subirana, *president accidental de l'associació "Talia"*; Ramon Anglada i Pujals, *director de "La Plana de Vic"*; Josep Soler, *president del "Casino Vicense"*; Ramon Canamasas, *president accidental de "La Antigua Ausetana"*.

Sant Sadurn d'Anoia. Antoni Escayola, *director de "La Comarca del Noia"*; Joan Vivé i Morera, *president del "Centre Català"*.

Reus. Bernard Torroja, *president de l'"Associació Catalanista"*; Pau Font de Rubinat, *director de "Lo Sometent"*; Salvador Vilanova, *director de "La Veu del Camp"*; Josep Salvat i Feixas, *president del "Consell Regionalista"*.

Sabadell. Joan Saus, *president del "Centre Industrial"*; Anton Cirera i Campdepadrós, *president accidental del "Centre Català"*; Antoni de P. Capmany, *director*

de "Lo Catalanista"; Manuel Ribot i Serra, *director de la "Revista de Sabadell"*; Joaquim Corominas, *escolapi, president de l'"Academia Calasancia"*; Pau M. Llobet, *president del "Fomento Mercantil Industrial y Agrícola"*; Joan Altayó i Moratonas, *síndic del "Colegio de Tenedores de Libros"*.

Igualada. Mariano Ferrer, *prevere, president honorari de l'"Ateneo Igualadino de la clase obrera"*; Jaume Serra i Iglésias, *president del "Centre Catalanista"*; Francisco Matoses, *president del "Centro Agrícola de la comarca de Igualada"*.

Capellades. Manuel Jové, *president del "Centre Català"*; Francisco Romani Puigdemogolas, *president honorari de la "Secció Catalanista del Centre Catòlic"*.

Torroella de Montgrí. Domingo Call, *advocat*.

Sant Pol de Mar. Bonaventura Gombau, *president del "Centre Català"*.

Bonastre. Tomàs d'A. Rigualt, *rector*.

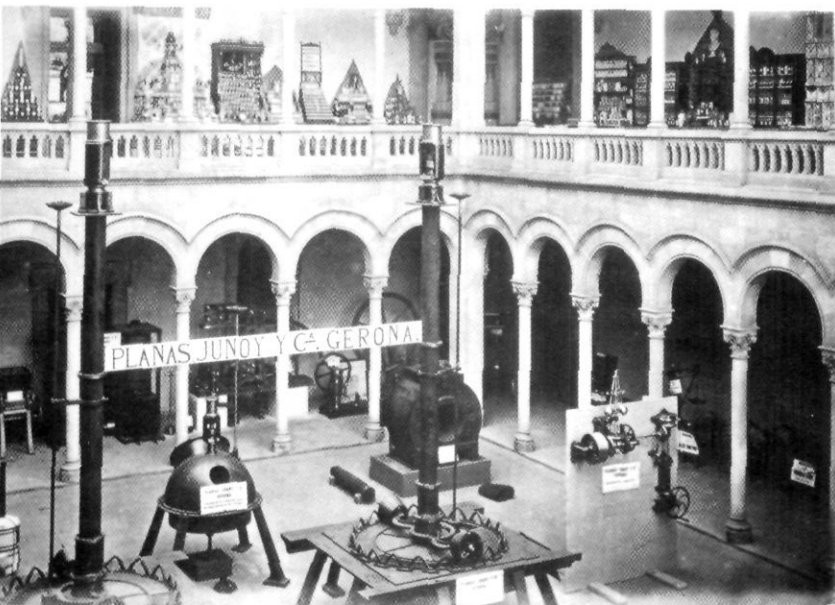
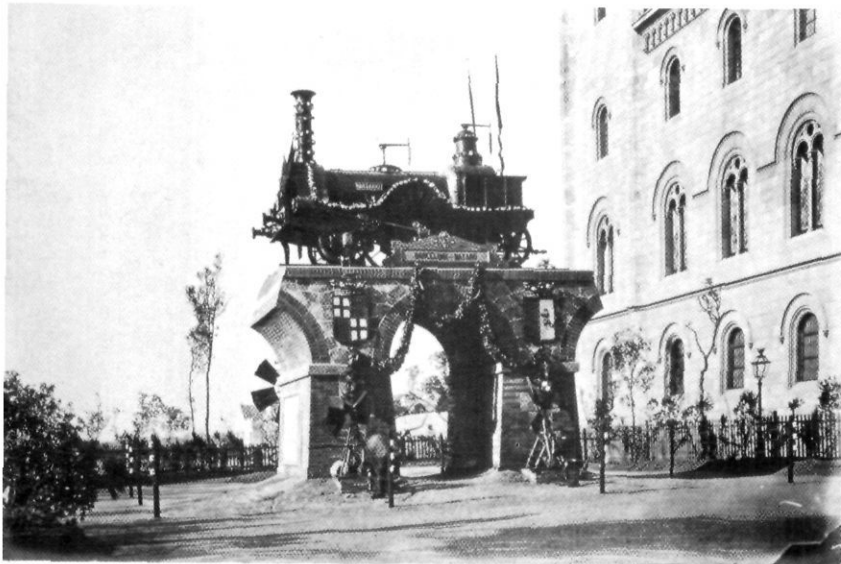
Sant Martí de Provençals. Joan Serra i Sulé, *director de "L'Arc de Sant Martí"*; Bernard Muntadas, *president accidental del "Centre Catalanista Provençalenc"*; Josep Forgas, *president de la "Societat de maquinistes i fegoners dels ferrocarrils de Catalunya"*.

Roda de Vic. Ramon Roura, *president de l'"Ateneu Obrer"*; Joan Macià Llopart, *per l'"Agrupació Catalanista"*; Ferran Alsina, *gerent de la "Cooperativa del Ter"*.

(Segueixen 346 signatures més.)

EL CONGRÉS PEDAGÒGIC LA REIVINDICACIÓ DE LA LLENGUA EN EL MARC DE L'EXPOSICIÓ

Josep González-Agàpito

L'any 1871 Barcelona ja havia organitzat una interessant mostra de la seva puixança industrial, l'Exposició General Catalana, en el marc de la nova Universitat Literària. S'hi exposava la màquina de tren "Mataró", la primera que havia circulat al país, l'any 1848 (Fotos Jordi Gumi).

Entre l'esplet de congressos que auspicià i finançà l'Exposició Universal de Barcelona destaca el Pedagògic, el qual es plantejà una qüestió essencial per a la reconstrucció nacional: la política assimilista d'imposar el castellà a través de l'escola i el bandejament de la llengua i la cultura catalanes que això representa.

Instrument de transmissió ideològica

Durant el segle XIX es basteixen a Europa els sistemes estatals d'educació amb el sorgiment dels estats liberals. A mida que s'assoleix una millor organització i control de l'ensenyament, l'escola esdevé un preciat instrument de transmissió ideològica que, en el cas de l'estat espanyol, serveix entre d'altres fins per anar implantant una idea d'Espanya uniformista, basada en un estat centralitzat, una llengua única i una sola cultura (la castellana), un sol dret i una sola religió.

Peça fonamental

En una cultura de transmissió oral i escassa escrita, el sistema escolar era peça fonamental en la reproducció i perpetuació de l'hegemonia d'una cultura sobre la resta de les cultures espanyoles.

Escola catalana, malgrat tot

La imposició del castellà com llengua escolar exclusiva fou obra de Carles III al 1768. Malgrat això, principalment al medi rural i entre les classes populars, l'escola fou catalana durant tot el segle XVIII.

Unitarisme lingüístic

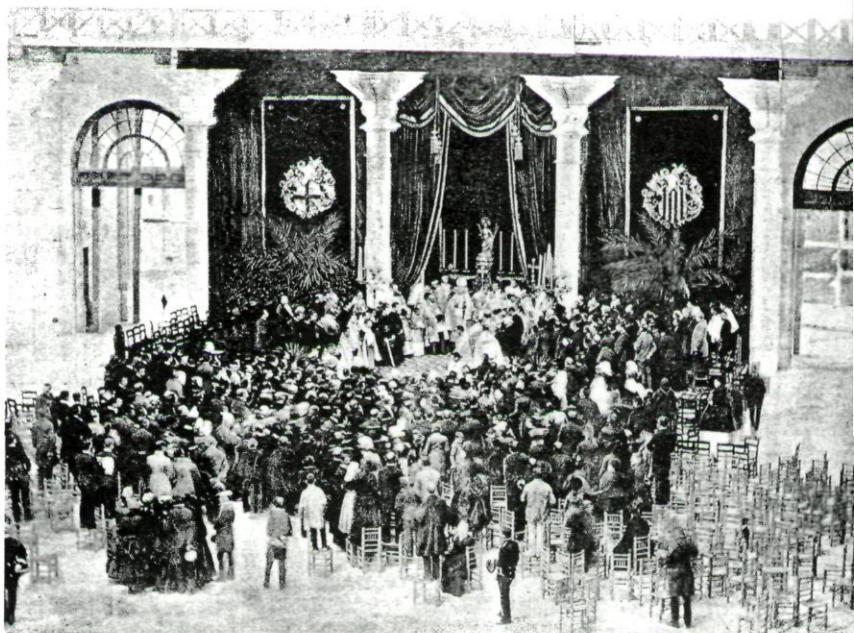
Durant el segle XIX la situació anà canviant notablement i la penetració del castellà a les escoles catalanes es fa més intensa. Diversos factors ajuden a fer complir l'unitarisme lingüístic: el pas paulatí vers la cultura escrita, l'ús del castellà a nivell universitari en substitució del llatí, sense oblidar el control gradual de l'ensenyament per part de l'estat al llarg del segle XIX. Procés que culmina amb la creació del «Ministerio de Instrucción Pública» i que té fites importants en fer-se càrrec l'Estat de la formació i titulació dels mestres i la creació dels inspectors. Tampoc cal oblidar l'ambient socio-polític que impulsa la identificació entre cultura oficial i cultura castellana.

Una cultura sense escola

Bo i el que hem dit no cal atribuir a l'escola al segle XIX un excessiu impacte castellanitzador sobre la societat. Més aviat caldria pensar en que l'escola contribuï a la bilingüització i a l'extinció dels unilingües castellans. Però el fet més greu és que deixà els catalans sense un aprenentatge bàsic de la seva pròpia llengua. La catalana passà a ser una cultura sense escola.

Rovira i Virgili creu que la pràctica castellanització de l'escola del Principat es produeix d'ençà del 1825 i Joan Coromines la situa a redós de la llei Moyano del 1857. Podia pensar-se que ambdós autors atorguen excessiu valor a les mesures reglamentaristes governamentals de sengles anys. Però si acudim a un testimoni de l'època tan significatiu com Salvador Genís, també corrobora l'opinió de Coromines. L'autor d'*El Auxiliar del Maestro Catalán* consigna que, fins la llei Moyano, el català i el castellà compartien l'escola, i que és a partir del 1857 que «queda proscriu, i definitivament, la nostra llengua de les escoles».¹

(1) Genís, Salvador. *Llengua i ensenyament* en «La Veu de Catalunya», 3 de gener de 1903.

Solemne benedicció de l'Exposició Universal de Barcelona en el Palau de Belles Arts.

Pressió cada cop més forta

La pressió castellanitzadora a partir de 1857 és cada cop més forta. La reorganització de la inspecció contribuirà en gran mesura a donar compliment a la voluntat de colonització cultural i a esporuguir els mestres, tal com relata Genís.

Nombrosos testimonis ens parlen de com a partir de llavors en moltes escoles es fixa l'ignominios rètol: «*Se prohíbe hablar en catalán*». O com en algunes escoles, com la d'Arenys de Mar, el mestre castigava amb cops de «puntero»

l'alumne que al final de la jornada estava en possessió d'un testimoni que passava de mà en mà a mida que qui el tenia descobria una «catalanada» en el parlar del company.

Paral·lelament als esforços castellanitzadors, però, l'escola catalana també rebé les influències de la Renaixença. Aquesta relació encara és mancada d'una investigació que n'estableixi l'abast. Sols apuntarem que hi ha un important

La Dama del Paraigua, símbol barceloní per excelència quedava situada en el pati central del Palau de la Indústria i el Comerç. (Foto Ramon Manent).

Ja havien estat realitzades les grans obres d'infraestructura com la xarxa ferroviària, l'Eixample, les muralles havien estat enderrocades...

moviment d'educadors i pedagogs catalans que es preocupen per la situació de la nostra llengua a l'escola, tot just quan més dur és l'esforç per a postergar-la. Només caldrà que esmentem els noms d'Ot Fonoll, Ignasi Ramon Miró, Carreras, Thos i Codina o Bori i Fontestà. Esforços que culminaran en els plantejaments d'una escola catalana en llengua i continguts de Valentí Almirall el 1892; els de Flos i Calcat del 1886, o els del Centre Escolar Catalanista del 1887, el quals seran recollits a les Bases de Manresa, el 1892.

Reacció moderada dels mestres

És en aquesta dinàmica d'assimilisme i recobrament que cal situar la discussió sobre la llengua i l'escola que es realitza durant l'Exposició de 1888. És, també, en aquest context que cal enquadrar la moderada reacció dels mestres catalans al Congrés Pedagògic de Barcelona. I dic moderada per que es limitaren a fer un planteig estrictament tecnicista. Aquesta era ja una posició prou valenta si tenim en compte que el magisteri públic havia estat sempre una de les forces més maltractades i, paradoxalment, més sumises de l'administració espanyola. Els organitzadors es decidiren a encloure la qüestió al congrés perquè el problema de la llengua constituïa una de les traves més greus de l'educació a Catalunya. Aquest tort els organitzadors intentaren adreçar-lo no pas encarant la qüestió política de fons, sinó, com corresponia a la vulnerable situació dels mestres, des d'un punt de vista tècnic. Hom adoptava aquesta posició per tal de no despertar prejudicis i escapar-se a la fàcil desqualificació de «regionalismo».

Formulació del tema

En conseqüència el tema fou formulat així: *En las provincias del Norte y del Este de España, donde no es la nativa la lengua castellana, ¿qué procedimientos deben emplearse para enseñarla a los niños?*

Desenvolupament del Congrés

Al filòleg i mestre de les escoles municipals de Barcelona Ignasi Ferrer i Carrió li fou encarregada la ponència que desenvolupava aquesta temàtica. Ferrer remarcà que l'objectiu de la discussió era «trobar el procediment més propi, més científic per a ensenyar la llengua castellana als que, essent espanyols, parlen una altra llengua.» D'antuvi, es reconeixia públicament que a Galícia, el País Basc, el País Valencià, les Illes i Catalunya la majoria de la població no comprenia altra llengua que la pròpia. «La llengua castellana, —afirmà— com a llengua, és per a bascos, gallecs i catalans una llengua estranya per ser distinta, ni més ni menys que el francès ho és respectivament del castellà i dels altres indícats.» Ni abans ni ara no es podia negar que mestre i alumne s'havien d'entendre utilitzant la mateixa llengua, ja que, sinó, no hi hauria possibilitat d'enteniment ni, per tant, d'aprenentatge. El mestre havia de conèixer la llengua de l'alumne almenys en els primers nivells de l'ensenyament. I proposà que el parvulari sigui en la llengua pròpia i que en l'aprenentatge de la lectura es procedeixi per comparació entre la llengua pròpia i la castellana.

Bilingüisme escolar

Estrictament, doncs, el ponent plantejà la incorporació de la llengua pròpia com a medi més eficaç d'aprendre el castellà. Aquesta proposta recollia el corrent del «bilingüisme escolar» català, que si serveix per una banda l'assimilació, per altra banda aconseguir d'introduir el català a l'escola ni que sigui per a la comparació.

Aquest «bilingüisme escolar», que s'inicià amb el bisbe il·lustrat Josep Climent, havia obtingut una àmplia difusió a Catalunya. Cal interpretar aquest corrent com l'aprofitament d'una esquerra del sistema per on es pot continuar ensenyant mínimament català a l'escola. Així semblen demostrar-ho tant els minuciosos estudis d'edicions escolars fets per Jordi Verrié², com el resseguiment de la trajectòria personal fora de l'escola dels principals promotors.

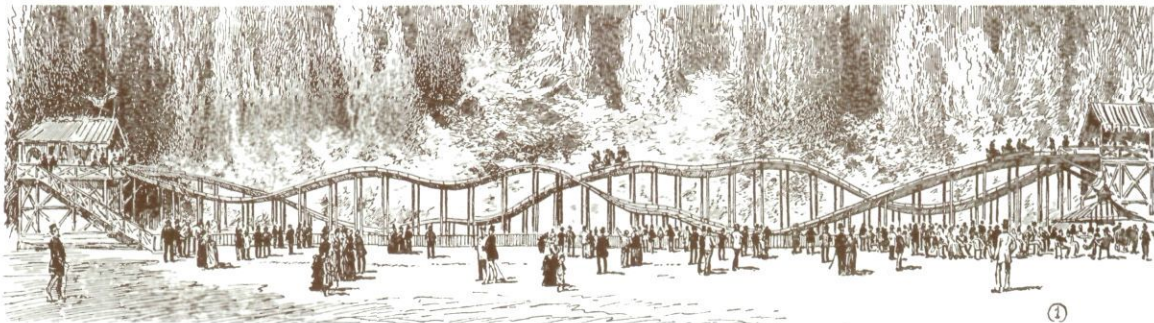
La societat barcelonina participà intensament en els actes oficials i organitzà nombrosos concerts, balls i recepcions com aquesta el banquer Evarist Arnús, un dels homes més influents d'aquell temps. Institut Municipal d'Història (Foto Joan Cuitó).

El procediment s'estén

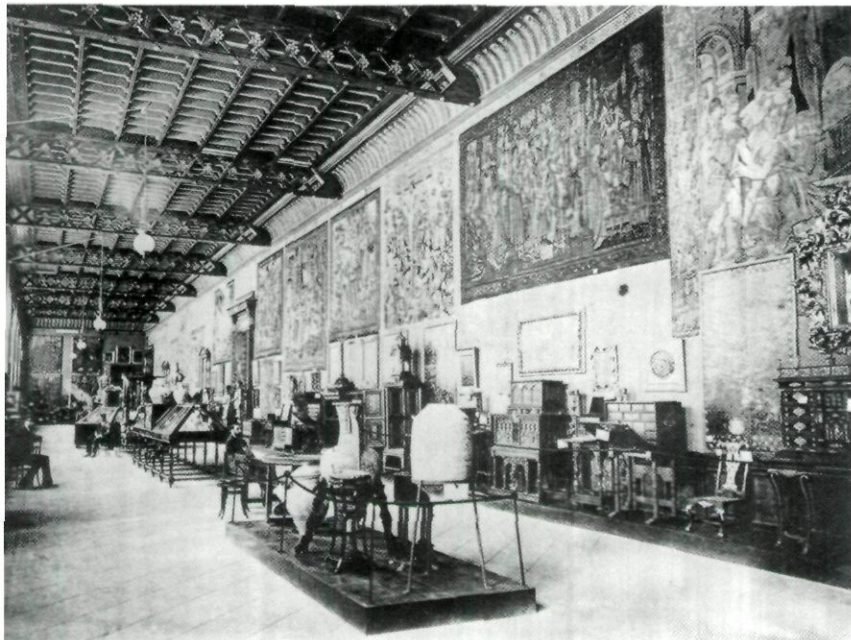
És especialment a partir de la Revolució de Setembre que s'estén aquest procediment d'utilitzar el català a l'escola ni que fos com a millor camí per a ensenyar el castellà. En aquesta línia veieren la llum diversos manuals escolars, alguns dels quals tingueren varies edicions. Tots ells precedits, ja el 1836, pel «Manual práctico para la enseñanza de la lengua en Cataluña» pu-

(2) Verrié, Jordi, *Continuïtat pedagògica catalana durant els segles XIII i XIX*, El Mall, Barcelona, 1981.

Les muntanyes russes, giny mecànic que en aquella època cridà molt l'atenció dels visitants.

①

Exposició d'Art i Arqueologia, una de les més importants entre les diverses manifestacions que aplegà l'Exposició Universal.

blicat pel professor de l'Escola Normal de Barcelona Ot Fonoll.

Una definició clara

En el Congrés de l'Exposició, aquest plantejament bilingüista obté una definició ben clara quan el ponent conclou que *«l'ensenyament de la llengua nativa es simultanejarà amb la llengua castellana, això és, sempre que ho exigeixi la naturalesa particular de la comparació.»* I es desitja que *«mitjançant la comparació continuada que es fa es perfecciona a la vegada al nen en el coneixement de la seva llengua i del castellà, perquè el coneixement científic d'aquest li proporciona el d'aquella.»* Cautament el ponent es pregunta si *«argüeix aquest procediment indicat tendències regionalistes?»*. I reafirma que es tracta del compliment d'una llei lògica i racional, i que *«s'ha de veure únicament el que cal veure, ço és, l'aplicació d'un principi pedagògic en l'ensenyament d'una llengua.»* Acabà fent una crida al respecte i el reconeixement de la pluralitat lingüística i cultural d'Espanya.

Veus més decidides

Entre els participants del congrés s'alcen veus que reclamen decididament l'estudi i utilització del català i després del castellà a l'escola. Amb la finalitat que els alumnes posseeixin i dominin bé ambdós idiomes. Tal és el cas del poeta Antoni Bori i Fontestà, mestre de St. Martí de Provençals. És significatiu que Bori es senti en la necessitat d'aclarir a l'assemblea que el gallec, l'eusquera i el català no són dialectes del castellà o de fer constar a l'auditori que en molts pobles de Catalunya ningú no entén el castellà.

L'opinió contrària

No faltaran, en front d'aquestes opinions, les dels qui consideraven que era pedagògicament recomanable d'utilitzar solament el castellà, car quan el nen entra a l'escola —deien— encara no parla, sols balbujeja i no és lícit de dir que el nen català o basc ja posseeix la seva llengua nativa. *Era la millor ocasió per a inculcar als infants, a través de la intuïció, l'idioma oficial.* Si aquest és l'objectiu final que defensa la ponència, perquè no, doncs, anar-hi directament?

Opinions pròpies del sotmetiment cultural

L'auditori també tingué ocasió d'escoltar altres argumentacions significatives de la mentalitat de sotmetiment cultural de sectors del magisteri: *«Si jo m'expresso amb dificultat, és perquè he estat educat en català, és perquè penso en català i he de parlar en castellà.»* Així parlava Rafael Sancho, valencià i mestre d'una escola municipal barcelonina, per recordar més endavant els seus dies d'estudiant de l'Escola Normal: *«Enrecordeu-vos, amics meus, de les amargors i problemes que patiem per no posseir amb alguna perfecció la llengua castellana. Qui tingués, ens dèiem mutuament, qui tingués facilitat en l'expressió, soltesa en el llenguatge! Qui sa-*

pigués pensar en castellà! ens dèiem, i com avançaríem llavors en els nostres estudis! Doncs, no permeteu, senyors, que demà diguin el mateix els nostres alumnes.»³

El problema fonamental

Trencant l'anàlisi tecnicista l'advocat i col·laborador de **La Renaixença** Sebastià Farnés es centrà en el despropòsit que és el mateix tema a debatre. Pel periodista, el problema fonamental és el fet que s'imposa una escola en castellà a països que tenen una altra llengua. «Inútilment —adverteix— es podrà tractar d'aquest problema prescindint de l'aspecte polític i social que l'envolta.» El bon procediment pedagògic és simplement que l'escola sigui —en el cas de Catalunya— en català. Però entén que al legislador li importen poc les raons pedagògiques «prescindeix de l'aspecte científic i patriòtic de la qüestió, i solament atén a una preocupació més que a un principi polític. Vol a totes totes que en tota la nació no es parli sinò una sola llengua.» Per a Farnés, l'única conclusió que pot adoptar el congrés és que les escoles solament siguin en la llengua pròpia i que en cursos superiors s'introdueixi l'estudi del castellà.

Protestes airades

La dura denúncia de la imposició lingüística feta per Farnés i rebuda per la intervenció del Dr. Josep Franquesa, aixecà airades protestes d'un sector i fou contestada per un enutjat mestre de Madrid, el valencià V. Castro Legua:

«Aquí s'ha dit amb poc mirament que l'ensenyança, obligatòria per la força, es precis que desaparegui per la força també (forts rumors), i aquestes expressions cal retirar-les.

Si aquests conceptes i altres que no recordo en aquest moment no es retiren, els mestres no catalans abandonariem aquest local i diríem a les nostres províncies que a Barcelona no havíem trobat hospitalitat; que s'ens havia cridat a

Catalunya a discutir temes pedagògics i després aquests s'havien capgirat per temes polítics i regionals. (Protestes i crits)»⁴

Exponent d'una ideologia

Tot i la prudència dels organitzadors era natural que el tema de la cinquena sessió no es mantingués dins un estricte àmbit pedagògic o psicològic. No hi ha cap procediment, ni mètode ni didàctica que no sigui exponent d'una determinada ideologia o presa de posició. Així ja havia quedat clar quan dos mesos abans una revista professional de Madrid, «El Movimiento Escolar», incloïa un article del seu director en el qual s'afirmava que el tema de la llengua «no era propi de un Congreso Nacional».⁵ De tota manera les intervencions en contra de la ponència tingueren la virtut de donar credibilitat al debat, contràriament al que havia passat amb el tema de l'educació religiosa a l'escola, que fou aprovat sense discussió ja que els partidaris de l'escola laica organitzaren un congrés paral·lel.⁶

Una campanya lamentable, ferotge, especialment contra Rius i Tauler en tots els terrenys, en el polític i en el personal, així com un hivern notablement rigorós i una vaga de la construcció encara van fer més difícils les coses. Valentí Almirall, catalanista radical de prestigi popular, republicà, intransigent de caràcter, es va oposar durament i visceralment a Rius i Tauler. Però l'entusiasme, la fe i l'enèrgica voluntat d'un grup d'incondicionals de Rius i Tauler van fer possible tot allò que el sentit comú no podia imaginar.

(3) Sancho, R. en *Actas del Congreso Pedagógico*. Barcelona, 1889. pàg. 150.

(4) *Actas...* pàg. 162.

(5) Cf. exemplar del 30-VII-1888 o també la crònica publicada a «La Exposición», Barcelona, 22-VIII-1888, pàgs. 82 i 83.

(6) «La Tramontana», 17-VIII-1888, pàg. 2. Recull la convocatòria.

Dues resolucions

El congrés enclougué en les seves conclusions dues resolucions sobre la qüestió:

- **La ciència pedagògica reclama que els nens siguin instruits en la llengua que coneixen.**
- **El millor procediment per a ensenyar als nens la llengua castellana on aquesta no és la nativa consisteix en la pràctica i la comparació d'aquella amb la seva pròpia.**

Aquestes dues conclusions no foren aprovades per unanimitat com a reflex de les discrepàncies en les votacions. Tal com reportà **La Renaixença** «y'l grupet castellà votá en contra, ab cuatra o cinch votos. Y se'n anaren tant satisfets d'haver posat en bon lloch el morado pendón de Castilla.»⁷

Un problema greu

A tall de conclusió, cal fer notar que el Congrés Pedagògic de Barcelona possibilità als mestres catalans d'exposar públicament un problema greu com era el de la castellanització de l'ensenyament i de fer arribar a les màximes autoritats educatives l'exigència del respecte a la llengua de cada país. I de fer-ho des d'un punt de vista tècnic i amb l'aval de representants d'arreu de l'estat.

Discriminació cultural i lingüística

Per als nuclis catalanistes fou l'avinentsa d'exposar la discriminació cultural i lingüística que patia Catalunya a l'escola a una audiència qualificada. I, també, la seguretat que aquesta acció obtindria a través del congrés un ressó im-

portant. Especialment implicat hi fou el nucli de **La Renaixença** que, tot i ser una revista no especialitzada, dedicà àmplia informació a la reunió. També ho feren la premsa barcelonina constitucional com el **Diari de Barcelona**, **El Correo Catalán** i **La Vanguardia**, els quals donaren complida informació de les sessions. Però la premsa més radical les ignorà.

Pocs resultats pràctics

De tota manera el congrés, pel què fa al reconeixement escolar de la nostra llengua, poc aconseguí pràcticament. L'estructura de la Restauració, com és sabut, era poc permeable a les reivindicacions catalanes. I menys ho havia de ser en l'escola que, com ja hem dit, és un dels instruments més importants de reproducció i consolidació de la ideologia dominant, fet que afectava no solament a la qüestió lingüística, sinó que frenava també la penetració de la renovació pedagògica. Així, doncs, passada la primera eufòria, el congrés de l'Exposició del 1888 poc aconseguí en el camp de la normalització del país. Tal com, des de les planes de **La Renaixença**, afirmà Flos i Calcat solament era «un pas més», tot manifestant la seva desconfiança que els poders públics accedissin a les peticions d'aquella assemblea.⁸ I justament per aixó animava al magisteri català a continuar la tasca en la certesa que cap reforma no vindria sense una pràctica que la reclamí. El temps li donà la raó. El congrés fou, si no el primer, sí un pas important dins el procés de quasi segle i mig per a la normalització de l'escola catalana que els nostres dies comencen a veure. Procés que comptà amb altres passos notables, com els donats per la Mancomunitat i la Generalitat republicana, sense oblidar els benemèrits esforços de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

(7) «La Renaixença», pàg. 4940.

(8) Flos i Calcat, F. *Un pas més a «La Renaixença»*, núms. de 22 i 29 d'agost i 2, 8 i 9 de setembre de 1988.

CLOENDA

CAMÍ DEL 2088

Què li espera a Catalunya en el segon centenari de l'Exposició

El centenari que Catalunya celebra de l'Exposició del 1888, posa de relleu la resurrecció política i cultural que s'ha aconseguit, malgrat tot, en aquests cent anys. Amb totes les limitacions que li són imposades contínuament, la Generalitat de Catalunya i els seus precedents són certera premonició que, en els pròxims cent anys que començaran tot seguit, un gaudi nacional abellirà una Catalunya realment lliure.

Aquesta Nadala posa en evidència un fet que tots ja sabíem: que ara fa un segle, l'idioma català era solament vehicle parlat entre catalans privadament, però no utilitzat com a llengua escrita i verb d'un poble en totes les aparicions, usos i actes oficials. Però "no sempre utilitzat" per pròpia renúncia dels catalans, sinó per lleis iníqües i genocides, ordres i decrets prohibits d'un estat opressor. Potser aquesta trista circumstància feia que els Jocs Florals de tot temps, abans i després del 1888, detonessin com l'esclat d'un portentós crit de joia en el llarguíssim túnel que comença en el tràgic 1716 (Decret de Nova Planta) com a refinament sàdic i cruel sobre la caiguda de Barcelona de l'11 de setembre de 1714.

El seny ordenador de la nacionalitat catalana, Prat de la Riba, escriví tres frases sacramentals, lapidàries:

"UN POBLE QUE NO SAP QUE HO SIGUI, QUE TÉ UNA LLENGUA I UNA CULTURA, PERÒ NO SE N'ADONA, NO ÉS MÉS QUE UN POBLE A MITGES.

UN POBLE QUE ES CONEIX A SÍ MATEIX, QUE TÉ CONSCIÈNCIA, PERÒ PASSIVA, DE LA SEVA UNITAT ESPIRITUAL, ÉS INCOMPLET EN-CARA.

QUAN TENINT AQUESTA UNITAT ESPIRITUAL I SABENT QUE LA TÉ, VOL VIURE I ACTUAR COM A POBLE, SOLAMENT LLAVORS ÉS UN POBLE".

El poble català ha passat per aquestes tres fases en el decurs de la seva història de poble vençut i perseguit. Del poble que féu escriure al príncep de les lletres catalanes, Josep Carner:

*"1714, Catalunya al pal,
calciguen la terra,
la sembren de sal."*

Ara fa cent anys, encara es patia la pèrdua de sensibilitat per l'ús de la llengua pròpia en la vida de relació diària i no cal dir oficial: gairebé tots els impresos, totes les escrites, totes les manifestacions externes de l'Exposició Universal del 1888 són impreses o pronunciades en castellà. Les excepcions són les llengües d'altres nacions participants. No hi ha res en català.

I, no obstant, no ens és lícit de dubtar de la catalanitat profunda dels homes que impulsaren i realitzaren l'Exposició. Simplement, no els calia. No sentien la necessitat, el dret i l'obligació de manifestar-se públicament en la llengua que parlaven habitualment en privat. Les causes cal cercar-les en la imposició primer, i parcial adopció després, del castellà com a llengua d'una societat provinciana, evidentment.

Però també n'era causa un centralisme que havia encerclat de prohibicions l'ús de l'idioma que era identitat de la nostra nació.

Exemple: xoca extraordinàriament i entristeix de llegir, en un article aparegut (el 15 de novembre darrer) a La Vanguardia, en català, les paraules emocionades i pròpies d'un català sensible, però dites i enregistrades en castellà, de l'alcalde Joan Amat i Sormaní en comunicar al consistori municipal de Barcelona la mort —que el telèfon de ViHa Joana li acabava d'anunciar, a les 6 de la tarda del dimarts 10 de juny de l'any 1902— del gran poeta de Catalunya mossèn Cinto Verdaguer.

Ho feia en espanyol obligat per la llei de Règim Local que manava fer en castellà tots els actes oficials. I potser també per la rutina*.

Caldrà esperar l'any 1916, després d'un duríssim enfrontament de Bofill i Mates amb Giner de los Ríos, per poder fer els plens municipals en la

llengua pròpia. I així en tots els terrenys: disposicions sobre l'ensenyament com la Llei Moyano (1857); la prohibició del teatre en català (1801); l'obligatorietat de fer en castellà el Registre Civil (1870) i les escriptures (Llei del Notariat del 1874); la prohibició de parlar en català per telèfon (1896), etc. El llibre de Francesc Ferrer "La persecució política de la llengua catalana", de lectura molt recomanable, és colpidor i demostratiu d'un procés que ha continuat amb la LOAPA i que continua, més dissimuladament, menys hipòcritament que abans, això sí, però sense afluixar obertament.

Aprofitant que els catalans d'avui som més conscients i hem aconseguit una major dosi de llibertat, la propaganda centralista vol fer creure, arterament, que ara som nosaltres els qui pretenem imposar la nostra llengua a uns "altres catalans" als quals discriminem. És una fallàcia que cal combatre a fons, precisament perquè Catalunya ha estat sempre i continua essent un país d'acolliment i d'integració.

Així hem estat i així som els catalans, quan encara ens cal lluitar de valent per la supervivència com a nació amb llengua pròpia. I quan encara seguim necessitant de pouar en la història per tal de retrobar les nostres arrels autèntiques i aconseguir que el coneixement del passat ens ajudi a interpretar el present i preparar-nos per a un esdevenidor comú.

**Fundació Jaume I
Lluís Carulla i Canals
President**

* L'alcalde immediatament s'aixecà, com feren també tots els regidors, i pronuncià aquestes paraules:

"Señores concejales: Con gran pesar me entero, en este momento, del triste desenlace de la enfermedad de un ciudadano honrado e ilustre, gloria de Cataluña. El Ayuntamiento ha de ser intérprete del duelo que tal noticia causará a Barcelona, al verse privada de cerebro tan privilegiado. Aprovechando estar reunido el Ayuntamiento, me atrevo a proponer que el Municipio se incaute del cadáver del gran poeta y lo deposite en el Salón de Ciento, convertido en capilla ardiente."

ANY DE COMMÉMORACIONS

ANTONI BATLLE I MESTRES

(Sitges 1888-Barcelona 1955)

Ricard Pedrals

La personalitat de Mossèn Antoni Batlle i Mestres, la podríem contemplar des de diverses perspectives, per exemple, de la seva persona física, i diríem que era no gaire alt, que era prim i eixut, amb ulls vivíssims, espurnejants i penetrants; del temperament, que apareixia quan somreia amable i dolç o, quan calia, amb el cop de geni de paraula tallant, posseït com estava de gran autoritat; potser la de la intel·ligència i de la seva intuïció, que es demostraven quan d'una llambregada arribava al fons de les coses; o bé segons la vastitud dels seus coneixements, doncs si era doctor en filosofia i teologia, també, i n'és una mostra, s'havia passat llargues estones, Granvia amunt i avall, entre Llúria i Claris, discutint d'alta matemàtica amb en Gaudí, sortint de les tertúlies de la rebotiga de Can Ramon Sunyer, el joier, o, i és altre exemple del seu universal interès, quan explicava a les seves classes les qüestions de la fe i l'evolució de les espècies; sense oblidar la de les seves qualitats artístiques, doncs havia fet de mestre de capella a la parròquia de Santa Maria de Gràcia, i era un admirador de J.S.Bach, que, ell

mateix, interpretava al piano amb molta sensibilitat; o, per no allargar-me en altres, del capellà que feia de la litúrgia —la missa, les pregàries i el silenci contemplatiu— la font de la seva vida espiritual.

Aquesta riquesa interior explica el valor d'unes homilies en les que s'agermanava una singular profunditat, amb la precisió del llenguatge i la claretat dels conceptes. Les seves qualitats personals, els coneixements adquirits, la lectura constant, l'experiència raonada i l'esmentada espiritualitat, donen la perspectiva d'un pedagog que es va singularitzant en constant maduració, entre les necessitats tràgicament canviant de la Catalunya que ell, capellà catòlic, estimava apassionadament, i per la que cercava una resposta cristiana adient. La seva vida transcorre entre la Catalunya eufòrica i sòlida dels anys deus i vints i l'esfondrament del 39.

Tres anys d'agonia i de mort. Després, una capa de sal. «L'esperança, minúscula i tenaç, color dels nostres somnis, únicament hi resta». És aquesta esperança que escandeix Màrius Torres la que Mn. Batlle, transgressor d'aquella invàlida legalitat, personificà i encomanà als seus seguidors, i que es va manifestar, durant els terribles anys de la violent ocupació militar forastera, a través de la pedagogia dels Minyons de Muntanya.

Mn. Batlle passà per la història del seu temps a través de l'eix de l'herència cristiana en el nostre poble. Creia i comunicava Jesús de Natzaret, contra tota esperança. Creia i esperava en l'avenir de Catalunya, contra tota desesperança.

Efectivament, Antoni Batlle i Mestres, sitgetà, nascut el 1888, va demostrar, de petit, una inclinació molt marcada per la pietat vers Déu, una gran delicadesa de caràcter i de tracte, i un sentit del ritme i l'harmonia que demostrava tocant el piano amb prou destresa. Per esdevenir capellà, que era el que volia, va estudiar a Tarragona i a Barcelona. Cantà la primera Missa a Sitges.

En el terreny de l'ensenyament, va ser agregat a Maria Montessori, una pedagoga italiana d'in-

fants, molt prestigiosa, que l'Ajuntament de Barcelona va contractar durant uns anys. L'educació religiosa d'aquest mètode va ser obra de Mn. Batlle, del Dr. Lluís Carreras —un altre capellà importantíssim en la història de l'Església catalana—, i de Mn. Higiní Anglès, el prevere que va ser, anys a venir, el responsable de la musicologia de l'Església catòlica mundial.

L'empaït de la dictadura de Primo de Rivera, va portar el Sr. Galí a fundar la Institució Escolar Blanquerna. Era un centre de qualitat superior. Els capellans esmentats més amunt hi van ser des del primer dia. Mn. Batlle hi donava lliçons de religió, unes classes extraordinàries, amb les seves característiques d'amenitat, claretat i encomanadissa convicció.

Entre tant, del 1928 al 29, Batista i Roca, amb un grup d'amics d'excellent ambició per al País, va fundar els Minyons de Muntanya. Mn. Batlle, va fundar, el 1930, l'Agrupament Mare de Déu de Montserrat. Per raons de facilitat, s'aixoplugà a la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, associació religiosa de considerable pes en la Catalunya d'aquells anys.

El 18 de juliol de 1936, mentre Mn. Batlle, amb els seus minyons, era a Tavascan, Pallars Sobirà, un grup de militars es sublevà contra la República. El 19, s'alçà el poble i el Pronunciament va ser esclafat a Catalunya i a Madrid. Els seus efectes van ser terribles. El 20, quan començava l'holocaust dels símbols cristians, Mn. Batlle i els seus Minyons, ignorants de tot el que passava, plantaven una creu a la Pica d'Estats, el cim més alt de Catalunya.

Al retorn del Pirineu, fou empresonat. El salvà el Conseller de Cultura, Ventura Gassol, que l'envià a l'estanger. Acollit a Suïssa va fer de rector d'un poble. Allà va tractar el escoltes d'aquell país i els Scouts de França.

S'acabà la guerra de Tres Anys. Els triomfadors, els pronunciatos contra la República, no deixaren entrar Mn. Batlle. Hagué d'intervenir el Cardenal Gomà. El Mossèn anà a parar a Iruñea

JOSEP FINESTRES I DE MONSALVO

(Barcelona, 1688-Montfalcó,
1777)

Josep M. Ainaud de Lasarte

(Pamplona) on s'hi va posar greument malalt. Una mica recuperat, retornà a Barcelona. Trobà una ciutat morta amb la gent esporuguida. Les presons plenes dels que havien lluitat per Catalunya i els seus homes. Els afusellaments, constants. Dels seus amics, el Sr. Galí, a l'exili, el Sr. Martorell, empresonat. Ell, amb la mare velleja, sense l'escola on desplegar els seus talents de mestre, i sense mitjans de guanyar-se la vida. Sortosament el Liceu francès no va badar, i allà, i a les monges alemanyes, que acabaven d'obrir escola a Barcelona, seguí, en el terreny del magisteri, la seva vocació d'educador d'adolescents.

És l'hora del Mn. Batlle en lluita contra la desesperança. Impàvid en front del feixisme espanyolista i contra el derrotisme anihilador. Només hi havia una tasca possible: refer un País, ferit de mort, perseguit en allò que era la seva ànima, la seva cultura i la seva història, aprofitant els mitjans al seu abast: la fe i la pedagogia de llarg abast. L'empresa volia un alè i una constància impossibles. Mn. Batlle hi va creure. Mn. Batlle ho va fer. Des del mateix 1940 recomençà la brega pedagògica de la formació del caràcter de noies i nois per mitjà del mètode de Baden-Powell, és a dir, per mitjà de l'Escotisme.

Anys duríssims. Assalts, persecucions, mul-tes, espionatge, corrupció. Els feixistes empraven tot allò que era al seu abast contra l'obra de Batlle. I ho podien tot. Eren amos i senyors de tot... menys de l'Església que tot i les connivències d'uns quants, la covardia de molts i la ceguesa d'un episcopat que es jugava la fe del poble en l'esdevenir, anà salvant mossèn Batlle i els Minyons. Ell, incommutable i tenaç, trampejava la situació amb admirable serenitat i en-cert.

Voltat d'amics desolats i conhortats ensems, lliurà l'esperit la nit del 26 de novembre de 1955. La litúrgia romana, font de la seva espiritualitat i de la seva pedagogia religiosa, va venir a cloure simbòlicament el seu pas entre nosaltres.

S i hi ha un nom que representa amb tota dignitat la Universitat de Cervera, és el d'aquest jurista eminent, català de cor. Havia nascut a Barcelona, el 5 d'abril del 1688, fill de bona família, que donà dos eminents monjos al monestir de Poblet, un altre al de Bellpuig de les Avellanes i dos erudits canonges a les seus de Girona i de Lleida. Josep escullí la carrera de dret, després d'estudiar al col·legi de Cordelles de Barcelona. Seguí els estudis a la Universitat de Cervera, on es doctorà en dret civil el 1715 i on tota la seva vida en fou l'impulsor i l'ànima. Tot i això, no arribà mai a ser-ne canceller: aquest era un càrrec de confiança reial que només s'atorgava a personatges aduladors, i Finestres no era pas d'aquests, als quals motejava de «borbonejar». Ell es dedicà de ple a la investigació del dret, especialment del romà, i arribà a ser una autoritat internacionalment reconeguda. Fou professor de dret civil i de dret romà, i el seu profund coneixement de la cultura grega i llatina el decantà a l'estudi del dret català. Inicià uns «luris catalauni elementa» i un «De historia iuris catalunici», que no arribà a publicar tement «tropezar en algo que pudiese ofender la delicadeza del sistema presente», evident al·lusió a la censura d'aquell temps. Parlava i escrivia el català amb molta correcció i com ell mateix diu, «no feia servir el castellà si no s'hi veia obligat». Mantingué una interessant correspondència amb els seus germans, amb Ignasi de Dou i amb l'erudit valencià Gregori Maians, aquesta en llatí, que era la seva llengua de cultura.

De la seva extensa obra jurídica, destaquem «lurisprudentia vetus anteiustiniana» (Cervera 1737), «In Hermogeniani iuris Epitomarum libros sex commentarius» (Cervera 1757), i un aplec de lliçons, «Exercitationes academicae» (Cervera 1745) i les difoses «Praelectiones cervarienses» (Cervera 1752). Bon coneixedor de la cultura francesa, alemanya i holandesa del seu temps, aplegà una important biblioteca de llibres de dret i de filologia clàssica. Fins i tot s'arriscà a publicar, ja el 1762, un recull de textos llatins, «Sylloge inscriptionum romanarum» de Catalunya, que no té el rigor de les seves obres jurídiques. Va morir al llogarret de Montfalcó, prop de Cervera, l'any 1777, voltat del respecte dels amics i dels deixebles.

CARLES PI I SUNYER

(Barcelona 1888-Caracas
1971)

Enric Jardí

Nat al «Cap i Casal» en el si d'una família d'arrelada catalanitat i d'accentuat liberalisme, originària de Roses.

El 1909 obtingué el títol d'enginyer industrial. Fou professor i, més tard, director de l'Escola complementària d'arts i oficis del districte Villè de l'Ajuntament de Barcelona i també professor i, posteriorment, director de l'Escola Superior d'Agricultura de la Mancomunitat de Catalunya.

Preocupat per les qüestions d'economia i amb una remarcable formació humanística, col·laborà a la «Revista de Catalunya» i al diari «La Publicitat», inspirat pels homes d'Acció Catalana, partit al qual ingressà en temps de la Dictadura de Primo de Rivera.

El 1927 publicava una obra molt notable «L'apetitudo econòmica de Catalunya» que encara és vàlida en bastants aspectes.

Proclamada la República i instaurada interinament la Generalitat, el President Macià invità Pi i Sunyer a figurar, com independent en la candidatura que Esquerra Republicana de Catalunya presentava a les leccions per diputats a les Corts Constituents (9 de juny de 1931). Pi acceptà i resultà designat per Vilafranca del Penedès. Tot i que de bon principi la directiva d'Acció Catalana l'havia deixat en llibertat per accedir a la proposta de Francesc Macià, Pi i Sunyer i un altre candidat de la mateixa procedència, Josep Sunyol i Garriga, en foren expulsats.

Va ésser nomenat Director general de Comerç i de Política aranzelària del Ministeri d'Agricultura, Indústria i Comerç en el segon gabinet presidit per Manuel Azaña (20 de desembre de 1931).

Quan Francesc Macià constituí el primer Consell de la Generalitat, una vegada aprovat —el 15 de desembre de 1932— l'Estatut de Catalunya, va encarregar a Carles Pi i Sunyer el Departament d'Hisenda que regí amb encert i austeritat pel fet de no haver estat efectuats, encara, els traspassos de serveis en aquell ram.

En les eleccions a diputats al Parlament de Catalunya (20 de novembre de 1932) Pi i Sunyer, que havia ingressat a l'Esquerra amb d'altres figures rellevants com Antoni Rovira i Virgili, Pere Coromines o Jaume Serra Hünter, va ésser elegit diputat per la ciutat de Barcelona. En el nou govern de la Generalitat (19 de desembre) Carles Pi i Sunyer tornava a ocupar la Conselleria d'Hisenda fins al 10 d'octubre de l'any següent en què fou designat Ministre de Treball del govern de la República, presidit per Diego Martínez Barrio, per bé que durà en el càrrec només dos mesos i dos dies.

En les eleccions municipals de 14 de gener de 1934, figurà al cap de llista d'una candidatura d'esquerres per a la capital catalana que recollí 162.457 vots enfront dels 133.885, obtinguts pels regionalistes.

L'1 de febrer de 1934 els seus companys de consistori l'elegiren alcalde.

Com a president de l'administració municipal, Carles Pi i Sunyer realitzà una tasca remarcable: sanejà la hisenda, racionalitzà la plantilla de personal, remodelà la plaça del Rei, urbanitzà la veïna plaça de Berenguer el Gran, rehabilità les velles Drassanes i el conjunt monumental de l'antic Hospital de la Santa Creu, i emprengué l'obra de cobertura de la via fèrria en la futura avinguda de la Meridiana.

La seva adhesió, juntament amb la dels regidors de l'Esquerra i per raons de disciplina de partit, a la proclamació de l'Estat català en el marc d'una República federal espanyola, que efectuà Lluís Companys la nit del 6 d'Octubre del 34, comportà, en fracassar el moviment subversiu, la seva detenció en el vaixell «Uruguay» en espera del corresponent judici.

El destituït alcalde aprofità el temps de la seva reclusió per traduir i redactar el pròleg d'un llibre, aparegut quan ell ja estava en llibertat: «La vida i les lletres de Júlia de Lespinasse» i per escriure alguns assaigs després recollits en l'obra «La corda greu» (1937).

Reposat en el càrrec com a conseqüència del triomf electoral del Front d'Esquerres (16 de febrer del 36) va reprendre la seva eficaç gestió fins a l'esclat de la sublevació militar i de la subsegüent revolució social, els efectes de la qual procurà paliar esmerçant-se a normalitzar la vida ciutadana pertorbada per la guerra civil o a salvar la vida d'amics i coneguts perseguits pels elements incontrolats.

Tot i així, sofrí una greu crisi de consciència, puix que el seu sentit del deure maldava per superar la repugnància que sentia davant de tantes malvestats, de manera que deixà, alleugerit, l'Alcaldia de Barcelona quan el President Companys li oferí la Conselleria de Cultura en la remodelació del seu govern, el 29 de juny del 37 com a conseqüència dels «Fets de maig».

Al cap d'aquell departament, Carles Pi i Sunyer realitzà una bona feina si hom té en compte les dificultats del moment. Restablí el Patronat de la Universitat Autònoma, aprovà el pla d'estudis de l'Escola del Treball, adjudicà 470 places de mestres, va reprendre la publicació de la «Revista de Catalunya», establí la Institució de les Lletres Catalanes i uns Serveis de Cultura al Front i adoptà escaients mesures per al salvament del tresor artístic.

Amb la desfeta, Carles Pi i Sunyer s'establí a Londres i en arribar la notícia de la captura del President Companys va constituir a la capital bri-

tànica, el 29 de juliol de 1940, juntament amb d'altres refugiats catalans com Josep M. Batista i Roca o el doctor Trueta, el Consell Nacional de Catalunya que assumí la representació de les forces polítiques catalanes a l'exterior, entitat que subsistí fins que el territori francès quedà lliure de l'ocupació alemanya i pogué formar-se a París, juliol del 45, i sota la presidència de Josep Irla, un nou govern de la Generalitat.

La vida de Carles Pi i Sunyer a la capital de la Gran Bretanya —país que estava en guerra des del setembre de 1939— no va ésser fàcil.

Rebia alguns subsidis com a refugiat republicà, col·laborava en el servei llatino-americà de la «B.B.C.», amb comentaris en favor de la causa aliada i amb narracions sobre la Independència de Sudamèrica, especialment en relació amb les seves estaries a Londres, tasca que el portà a realitzar investigacions en els arxius oficials i a la biblioteca del «British Museum». Amb el material recollit amb aquella finalitat i també amb el que aplegà pel compte de la Acadèmia de la Historia de Veneçuela, Pi i Sunyer pogué escriure «El General Juan Robertson, un prócer de la Independència» (1971) i «Patriotas americanos en Londres (Miranda, Bello y otras figuras)» (1978).

Pi i Sunyer rebé l'encàrrec de l'Acadèmia veneçolana, per mediació d'un influent personatge en la vida cultural de Caracas, el vilafranquí Pere Grases, antic secretari particular seu al Ministeri del Treball, a l'Alcaldia de Barcelona i a les dues primeres conselleries de la Generalitat. Els dos llibres abans relacionats aparegueren després de la mort de Pi per la intervenció de Grases. Aquest convencé l'ex-polític català perquè anés a viure a Veneçuela quan empitjorà la seva situació econòmica a Londres.

Als 64 anys, s'establí a Caracas, on fou professor de tecnologia de la Universidad Central i treballà a sou del Ministeri de Fomento. També s'hi relacionà amb un nucli selecte de refugiats aplegats al «Centre Català», que havia fundat, el 1945, el seu germà, l'eminent biòleg August Pi i Sunyer.

A Veneçuela desenrotllà una important tasca literària, tant en vers, que li procurà el mestratge en Gai saber (en els Jocs Florals de la Llengua Catalana, de Montevideo, el 1963) com en prosa.

Cal retenir entre la seva producció poètica els títols «Diàlegs de les dues verges negres, de Polònia i Catalunya» (1940), «La cançó de mitja veu» (1970) i «Sonets» (1971) i entre els seus llibres en prosa «Maria Pi i Sunyer i el seu temps» (1968), «Una interpretació de l'Empordà» (1976), «Aquell verd anglès» (1977) i unes extenses memòries, començades a publicar a Barcelona el 1978, però de les quals se'n donà un tast, en versió castellana, en l'obra «La República y la Guerra» (editada a Mèxic el 1975).

Per resumir la vida de Carles Pi i Sunyer i els principals trets del seu temperament, escollim el millor elogi que li tributà un oponent polític seu a l'Ajuntament de Barcelona, el regionalista Octavi Saltor que va definir-lo com «un intel·lectual d'envergadura, home de fabulosa capacitat de treball i d'autèntic patriotisme i molt comprensiu, respectuós i tolerant.»

PIUS FONT I QUER

(Lleida 1888 - Barcelona 1964)

Oriol de Bolós

La seva tasca en el camp de la botànica fou ingent i fonamental, tant a nivell teòric com pràctic. Descobrí més de dues-centes plantes i més d'un centenar d'espècies. Impulsà la investigació fitogeogràfica, en especial la de la zona mediterrània. Autor de més de dues-centes cinquanta obres especialitzades, dedicà especial atenció a la lexicografia botànica catalana i molt concretament als noms populars de les plantes.

Va fundar i dirigir l'Institut Botànic de Barcelona, el qual assolí en poc temps renom universal. Fou president de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Institució Catalana d'Història Natural.

Llicenciat en Ciències Químiques i doctor en Farmàcia, exercí com a farmacèutic militar del 1911 al 1930, i posteriorment fou encarregat de càtedra i professor a la Facultat de Farmàcia de Barcelona. Intervingué activament en l'Escola d'Estiu de la Mancomunitat de Catalunya i a l'Escola d'Agricultura de Barcelona.

*La guerra civil estroncà la seva brillant trajectòria científica, reconeguda només en els cercles intel·lectuals clandestins de Catalunya i pel seu gran prestigi internacional. La seva obra **Iniciació a la botànica** es considera capital, així com el seu **Diccionari de Botànica** (1953) i l'interessant **Plantas medicinales. Dioscòrides renovado** (1962) en el qual recull més de deu mil plantes amb els seus noms populars en les diferents llengües de l'Estat espanyol.*

El doctor Pius Font i Quer ha estat un dels científics més importants de Catalunya. La seva trajectòria vital s'emmarca en dos vessants de la seva forta personalitat. D'una banda, el seu caràcter d'investigador científic de primera línia entre els grans mestres de la botànica mediterrània del seu temps. De l'altra banda, el valor de l'insigne botànic com a home honest i digne, sempre fidel al seu poble i a la seva llengua, raó per la qual sofrí persecució i només pogué realitzar parcialment els grans projectes científics als quals havia dedicat el millor de la seva vida i per als que estava extraordinàriament capacitat.

RAMON D'ABADAL I DE VINYALS

(Vic 1888 - Barcelona 1970)

Com tots els països petits, Catalunya és una nació enamorada de la història fins a l'obsessió. Josep Pla, profund coneedor del nostre caràcter col·lectiu, definí l'historiador Ramon d'Abadal com "un dels tres savis catalans més importants que han existit", i afirmà que "la seva categoria li venia d'haver arribat al fons dels nostres orígens" d'igual manera que la grandesa de Duran i Reynals i Joan Coromines provenia d'haver arribat al fons de la vida i de la llengua, respectivament.

Estudià Dret a la Universitat de Barcelona i història als Estudis Universitaris Catalans, on fou un dels integrants de les primeres promocions d'historiadors formats sota la influència dominant de Rubió i Lluch i solidaris del moviment cultural promogut per Prat de la Riba i el seu cercle: el noucentisme. Es doctorà a Madrid amb una tesi sobre **Les Partides a Catalunya durant l'Edat Mitjana** (1912-13). Treballà a la secció històrica de l'Oficina d'Estudis Jurídics de la Diputació, i amb el seu company Valls i Taberner edità els **Usatges** (1913). Dins el gran tema dels orígens de Catalunya, que fou sempre la seva especialitat, Abadal féu el pas de la historiografia sectorial a la general, i sobretot en fer-se càrrec d'un projecte que ell mateix havia aportat a l'Institut d'Estudis Catalans: la publicació crítica de tots els documents escrits relatius a Catalunya anteriors a l'any 1000. Aquest projecte es convertí en la monumental i inacabada **Catalunya Carolingia**, de la qual han aparegut el vol. II **Els diplomataris carolingis a Catalunya** i el vol. III, **Els comtats de Pallars i Ribagorça**. A aquesta obra deu la major part del seu prestigi professional. Però ja des del 1914 la carrera historiogràfica havia passat a un segon terme, primerament per raons familiars (substitució del pare en l'administració de la fortuna) i després per la

seva participació en la lluita política. Afiliat a la Lliga i elegit diputat provincial per Vic (1917 i 1921), fou un dels promotors d'Acció Catalana (1922). Retornat a la Lliga i dedicat al periodisme durant la República, s'exilià a Itàlia durant la guerra. Malalt i ocupat pels negocis, l'Abadal historiador emmudí pràcticament durant trenta anys (sols publicà, els darrers anys de la Dictadura franquista, un petit article i una traducció de Kehr) fins que el 1943 fou cridat a l'Institut d'Estudis Catalans per Puig i Cadafalch. Als seixanta anys publicà el seu primer gran llibre, **L'Abat Oliba, bisbe de Vic, i la seva època** (1948), al qual seguiren una sèrie d'estudis sobre l'Alta Edat Mitjana reunits posteriorment amb el títol **Dels Visigots als Catalans** (1969-70, 2 volums). Queden fora d'aquesta recopilació, entre d'altres: **La batalla del adopcionismo en la desintegración de la Iglesia visigoda** (discurs per a l'ingrés a l'Acadèmia de Bones Lletres, 1949); **La Catalogne sous l'empire de Louis le Pieux a "Études Roussillonnaises"** (1954-58); **Els primers comtes catalans** (1958) i **L'alta Edat Mitjana. La pre-Catalunya dins Història dels catalans** dirigida per F. Soldevila (1963-66). Amb tots aquests treballs va renovar la visió d'aquella època no pas sobre la base d'aportació de documents nous —ell mateix ho fa notar repetidament als pròlegs—, sinó per obra d'una crítica d'un gran virtuosisme de les interpretacions precedents muntades sobre els pocs documents conservats.

AMBROSI CARRION I JUAN

(Sant Gervasi de Cassoles
1888-Cornellà de Conflent
1973)

Josep M. Ainaud de Lasarte

Aquest escriptor català, dramaturg, poeta i novel·lista, tingué sempre vocació d'autor popular. Tot i la seva formació universitària —es doctorà en filosofia i lletres, que va estudiar a la Universitat de Barcelona— on realment es trobava en el seu ambient era entre els obrers. Defugí les capelletes i les tertúlies tradicionals i no va fer gaire cas de les crítiques, favorables o adverses. La seva producció fou molt abundosa i no sempre de la mateixa qualitat. Evolucionà d'un modernisme influït per Hauptmann i d'Annunzio cap a una sobrietat clàssica, de tradició hellènica. El teatre li donà l'oportunitat de fer-se popular, i per als elencs d'aficionats va escriure més de quaranta obres, iniciades amb la seva primera tragèdia, «Tribut al mar» (1911) i seguides per «Epitalami» (1912), «La núvia verge» (1915), «Cap de flames» (1918), «Niobe» (1928), «L'ombra» (1935) i diverses adaptacions de Shakespeare, Èsquil, Goldoni, Musset i Mistral. Actuà, amb èxit, com a director d'escena, fins i tot al Liceu i al Teatre Grec de Barcelona. Admirador de la literatura clàssica, especialment de la grega, va publicar també un volum de «Poemes» (1920) i una extensa obra en vers, «El comte Arnau» (1972). Fou també fundador d'«El teatre Català» i professor a l'Escola Catalana d'Art Dramàtic. La seva dedicació a la cultura el feu mereixedor de la presidència de l'Ateneu Enciclopèdic Popular i de la secretaria dels Estudis Universitaris per a obrers (1933). Director del Teatre de Guerra de la Generalitat, s'exilià el 1939 a França on continuà escrivint i estrenant («Nit d'embruïament», 1950). Fou elegit President del Casal de Catalunya de París, on va realitzar un bon treball. Havia nascut l'any 1888 a Sant Gervasi de Cassoles (quan encara no era Barcelona) i morí, a l'exili, a Cornellà de Conflent, el 1973. El Casal de Catalunya, deu anys més tard, li tributà un emotiu acte d'homenatge.

MARGARIDA XIRGU I SUBIRÀ

(Molins de Rei 1888 -
Montevideo 1969)

El retorn, recent, de les seves despulles han posat novament d'actualitat la vida i l'obra d'aquesta gran actriu, possiblement la més prestigiosa del teatre català, no solament per les seves interpretacions, sinó per la seva trajectòria vital, sempre fidel a Catalunya malgrat la llunyania de l'exili en el qual finí.

S'inicià amb Josep Santpere per passar aviat a interpretar un teatre més ambiciós. Andrònica (1910) i La reina jove (1911) d'Àngel Guimerà la consagraren definitivament. L'any 1914, es traslladà a Madrid on esdevingué la figura màxima del teatre del seu temps. Imposà autors com Alejandro Casona i, sobretot, Federico García Lorca.

La guerra civil la sorprengué a Amèrica i ja no tornà, perquè, fidel a Catalunya, la nova situació li barrà tota possibilitat de retorn. Es distingí en la tasca humanitària en pro dels exiliats catalans. Estrenà «Maria Rosa», de Guimerà, a Buenos Aires.

El Teatre Nacional de l'Uruguay creat per ella, esdevingué el focus de renovació del teatre sud-americà i camp d'una intensa tasca pedagògica reconeguda universalment.

LLUÍS NICOLAU D'OLWER

(Barcelona, 1888 -
Mèxic 1961)

Pere Català i Roca

Nat a Barcelona el 20 de gener, Lluís Nicolau d'Olwer és un nom il·lustre de la política i de la historiografia catalanes. Fou un dels intel·lectuals que la guerra foragità del país nadiu —de la pàtria que amb ells vivia i llanguia, també— i la seva mort a Mèxic quan ja feia vint-i-dos anys que havia acabat la lluita en els camps de batalla ibèrics, és ben significativa de la generació colpida directament per la barbàrie.

Bé s'endevina que, en haver conegut Nicolau només que per referències i escrits, l'evocació que puc retr' en és bàsicament llibresca. Tanmateix, sigui'm permès d'afegir que, mitjançant part de la seva obra historiogràfica, em sembla haver captat quelcom de l'home. És clar que si agafem la «Gran Enciclopèdia Catalana» i en llegim la notícia biogràfica, sabrem, posem per cas, que el 1917 va ésser designat membre adjunt de la Secció Filològica de l'IEC i que el 1918 fou elegit regidor de Barcelona, així com que, essent president de la Comissió de Cultura, contribuï a la creació de les escoles del Mar i del Bosc i dels primers grups escolars. Continuem: el 1922 participà en la creació d'Acció Catalana i esdevingué director del diari «La Publicitat». Diputat per Barcelona, s'exilià arran de la implantació de la Dictadura i s'establí a Ginebra i, fixem-nos-hi, actuà prop de la Societat de Nacions, en defensa de Catalunya. Quan caigué Primo de Rivera, prosseguí novament a Catalunya la seva ininterrompuda tasca política i, fruit de la seva oposició a la monarquia, hagué de refugiar-se a França. En advenir la Segona República, exercí el ministeri d'Economia. Intervingué en la instauració de la Generalitat i l'obtenció de l'au-

tonomia. President d'Acció Catalana Republicana, el 1933, el mateix any fou elegit president de l'Ateneu Barcelonès. Sense que hàgim d'especificar les diverses comeses que realitzà, retenim que pel febrer de 1936 va sortir diputat per Barcelona, amb el major nombre de vots de tot el territori de la República. La guerra del 36 el trobà essent governador del Banc d'Espanya. En acabar el flagell bèl·lic, anà a Ginebra. Posteriorment, a París presidí la Junta d'Ajut als Republicans Espanyols. Bordeus, Vichy, París són etapes del seu exili no pas mancat d'empresonaments i confiscacions. El 1945 formà part d'un govern republicà a l'exterior. Ambaixador de la República a Mèxic, s'instal·là en aqueixa acollidora nació i, com subratlla en una ràpida biografia sobre Nicolau el també historiador i polític Coll i Alentorn, des que s'establí a Mèxic va dedicar-se, entre altres quefers, a l'estudi dels cronistes d'Indies, amb vera competència.

L'esbós biogràfic resulta dens, igualment, des del punt de vista de les Belles Lletres i, a partir dels seus primers treballs publicats, el 1910, són bastants els estudis d'història als quals es dedicà. Heus-ne ací alguns títols: **Gerbert (Silvestre II) i la cultura catalana del segle X (1910)**, **Literatura catalana (1917)**, **L'escola poètica de Ripoll en els segles X-XIII (1915-20)**, **L'expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental (1926)**, **El pont de la mar Blava (1928)**, **Paisatges de la nostra història (1929)**, **L'abat-bisbe Oliba (1947)**, **La duquesa d'Atenes i els "documents misteriosos" (1958)**...

Escau d'assenyalar que aquest darrer llibre és dedicat «A la memòria del mestre Antoni Rubió i Lluch» i que fou editat per l'IEC, constituint el primer volum dels «Treballs de la Societat Catalana d'Estudis Històrics». Poc a poc, la maltempada s'anava esvaint —gràcies, en bona part, al tremp d'uns homes irreductibles— i l'interessant llibre porta el colofó: «Acabat d'imprimir a la impremta Altés, S.L., de Barcelona, el dia 20 de gener de 1958, setantè aniversari de la naixença de Lluís Nicolau d'Olwer».

Ara fa trenta anys, doncs, que l'IEC reprenia, al seu torn, una labor, editant aqueix llibre de l'eminent viatger català —de grat (per Sicília, Tunís, Malta...) i per força (els exilis)— que fou mantenidor dels Jocs Florals de la Llengua Catalana a Montpeller (1946) i president dels de Nova York (1915) i Tolosa de Llenguadoc (1952).

HIGINI ANGLÈS I PÀMIES

(Maspujols 1888 - Roma 1969)

La seva obra com a musicòleg és molt extensa i important i abasta gairebé tota la història de la música espanyola. Coneixedor profund del cant tradicional, dedicà bona part de la seva joventut a la recerca de cançons per terres catalanes. En recolí més de tres mil.

Sacerdot, fou deixeble de Felip Pedrell, el qual dirigí el seu interès per la música popular. Fou cap del departament de música de la Biblioteca de Catalunya, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, director del "Instituto Español de Musicología" i president del "Pontificio Istituto di Musica Sacra", a Roma.

EUGENI XAMMAR I PUIGVENTÓS

(Barcelona 1888 - L'Ametlla del Vallès 1973)

Albert Manent

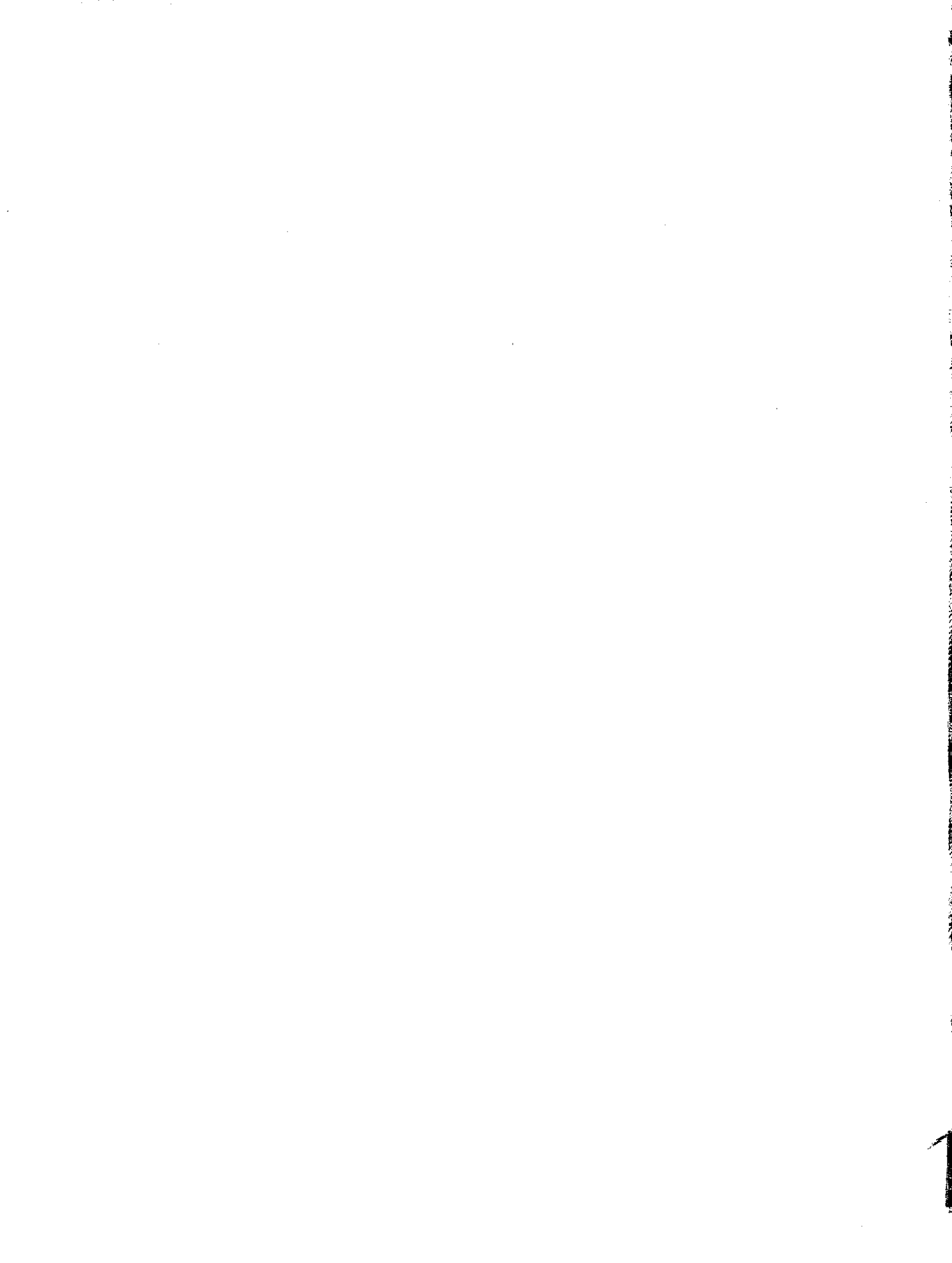
Josep M. Casasús definí i situà admirablement aquesta «figura clau del periodisme renovador de la Catalunya d'entreguerres». En el seu article commemoratiu ens diu que "hi ha tres personalitats molt representatives dins l'anomenada generació d'entreguerres de la periodística catalana: Agustí Calvet (Gaziel), el més prestigiós dels nostres cronistes de guerra, l'home que amb Ramon Godó va configurar "La Vanguardia" moderna, l'articulista que maldà per vertebrar una opinió pública assenyada en els anys fràgils de la República; Josep Pla, el gran renovador dels gèneres, el professional que va trencar amb el predominí de l'articulisme per donar pas a una preeminència del relat viscut, de la crònica i del reportatge; i Eugeni Xammar, el periodista inquiet i poliglòt, obert a totes les novetats i a totes les cultures, corresponsal bèl·lic, agent de premsa, redactor d'agència, àgil, receptiu, amb una sensibilitat informativa molt afinada."

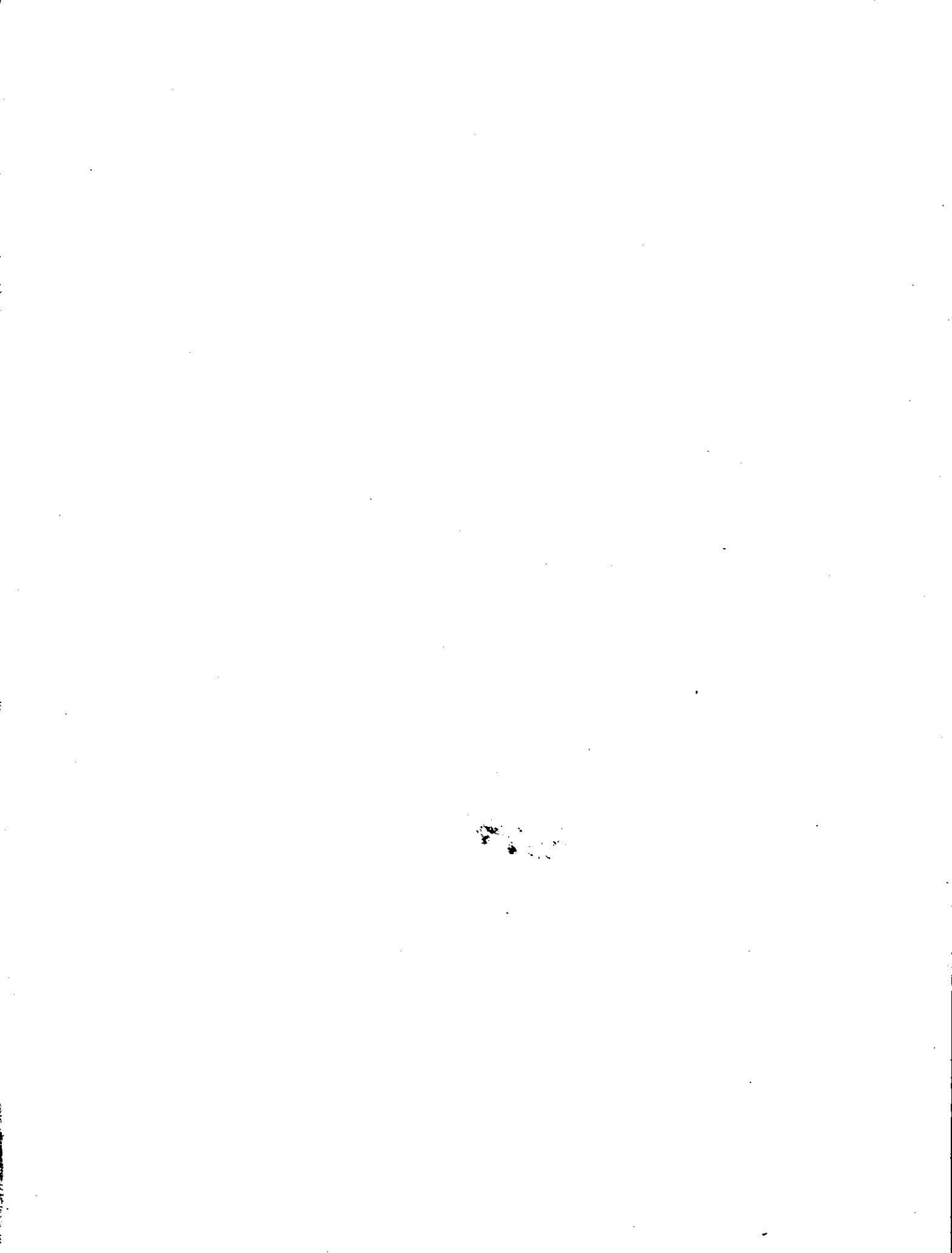
Cabellera immaculadament blanca i una mica lleonina, llacet, en lloc de corbata, recordant potser la seva llunyana militància a la Unió Catalana, un instint nat de periodista, el do del poliglòt i un "causeur" ameníssim i càustic. Aquest és el Xammar que vaig conèixer a casa de Claudi Ametlla i a la penya —al "Tèrminus"— de Rafael Tasis. Amb segura plasticitat evocava la seva amistat amb Josep Pla, des del principi dels anys vint, quan el periodista empordanès en un breu retrat —de 1925— pronosticà: "En Xammar morirà inèdit". A "La Veu de Catalunya" tots dos signaren en aquells anys articles, junts, atacant Eugeni d'Ors i defensant Josep Carner, que alçaren molta polsaguera.

Rodamón des de ben jove, Xammar, al costat del seu fraternal Antoni Rovira i Virgili, havia estat l'ànima de la revista bilingüe barcelonina "Ibèria" i portaveu de la campanya a favor dels aliats durant la guerra de 1914-1918. En aquest període Xammar publicaria a Londres (en català) uns introbables opuscles anònims, sense signar, combatent la prepotència d'Alemanya i el pangermanisme: "Contra la idea d'Imperi", "És Alemanya anticatòlica?" i "El camí dret, el camí tort". Però Xammar s'havia donat a conèixer, vers l'any 1904, a "La Tralla", setmanari nacionalista radical, i després, etern viatger, rodà per Europa i Amèrica fent de corresponsal de premsa. Els viatges amb Pla a Berlín i a Moscou serviren per a refermar una amistat i acreïxer la mútua plagasitat. I tractaren més de prop el líder comunista del Vendrell, Andreu Nin.

Català cosmopolita treballà a la Societat de Nacions, els anys vint, a Ginebra i hi tornà els anys seixanta per fer de traductor a l'Organització Mundial de la Salut. Mentrestant, escrivia escadussers articles antifranquistes, especialment contra els col·laboracionistes, a les revistes "Quaderns", de Perpinyà, els anys quaranta, i "Mirador", de París vers el 1970. Molt amic i enyorat de Nicolau d'Olwer, de Manuel Reventós (pare del polític Joan) i de Joaquim Folch i Torres, féu diversos retorns a Catalunya, on fou rebut com una "rara avis" pels "happy few" de les noves generacions que el van poder conèixer. Montserrat Roig li féu a "Serra d'Or" una entrevista modèlica i el qualificà de "llop sentimental i escèptic".

Montevideo
1950